

EESTI
RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU

AASTARAAMAT

1993

SISSUJORD - CONTENTS

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHING

50 3
95 6

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING 70

Ivi Tugra	70 aastat meie ühingu	7
Evi Raunap	Raamatukoguhoidja ja lugaja meenutus Eestis. Ülevaade Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressilt 19-20. mail 1991. aastal Tallinnas Toompark Aule ja Keskraamatukogu saalis	15
Kaarel Kõrre	1991. aasta Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi tegevuse ülevaade	26
Liisa Tamm	Liisa Tamm: "Kõnele" (kirjanduslik) (kirjanduslik)	32

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU

A A S T A R A A M A T

5

1993

TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGU 80

Taru Ilvese	Tartu Linna Keskraamatukogu 80. sünnipäev	76
-------------	---	----

ARVAMUSI

Malle Rebane	Mõned ühe raamatukogu loomise põlvkonnast	80
--------------	---	----

AJALOOLIST

Märje Aasmets	Aleksander Sibul ja Eesti raamatukoguhoidjate ühingu	84
Maid Kallik	Eesti raamatukoguhoidjate ühingu tegevuse ja arengu	105

HUUBI ARU

Krista Talvi	Hans Jannus 70. sünnipäev (1923-1993)	111
	Hans Jannus 70. sünnipäev (1923-1993)	118

Tallinn 1994

ARVUSTUSI

Reet Kask	"Raamatukogu": õhupõlv ja unenägu	120
-----------	-----------------------------------	-----

02
E 20

Toimkond: Anne Ainz, Ivi Eenmaa (toimetaja), Linda Kask,
Konrad Kikas, Aita Kraut, Anu Nuut (koostaja), Ene Paaver,
Urve Tõnnov, Tiina Vilberg (keeletoiemetaja)

Kaane kujundanud Piret Planken
Resümeed tõlkinud Kirsti Ora

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
1-94-5016 ✓

© Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing 1994

ISBN 9985-60-096-7

SISUKORD * CONTENTS

<i>Eessõna</i>		5
<i>Preface</i>		6
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING 70		
Ivi Tingre	70 aastat meie oma ühingut	7
Evi Rannap	Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvus Eestis. Ülevaade Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressist 19.–20. mail 1993. aastal Tallinnas	15
Marje Aasmets	Raamatukoguhoidjate kutseeksami vajalikkus	26
Maret-Ene Klaus	ERÜ kogude töögrupi tööst	32
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU 75		
Ivi Eenmaa	Raske tee koju	35
Ene Loddes	Teatme ja infoanalüüsi keskus Eesti Rahvusraamatukogus	43
Küllike Maurer	Eesti õigusbibliograafia koostamisest	53
Voldemar Miller,		
Rein Aru	Eesti Rahvusraamatukogu reservkogu	57
Viivi Verrev	Eesti Rahvusraamatukogu välissuhetest	64
Hans Jürman	Oskussõnastik raamatukoguhoidjale	69
Ivi Piibeht	Eesti Rahvusraamatukogu terminoloogia-sektori tööst	74
TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGU 80		
Tiit Jänese	Tartu Linna Keskraamatukogu 81. tööaastas	76
ARVAMUSI		
Malle Rebane	Mõtteid ühe raamatukogu koostöövõimalustest	80
AJALOOLIST		
Marje Aasmets	Aleksander Sibul ja Eesti raamatukogunduse algus	84
Mari Kalvik	Eesti bibliograafiaväljaanded minevikus ja tänapäeval	105
JUUBILARID		
Mai Levin	Helene Johanist ja kunstist (Helene Mugasto-Johani 90)	115
Krista Talvi	Hans Jürman 70	118
ARVUSTUSI		
Reet Kukk	"Raamatukogu": tähtpäev ja taassünd	120

Urve Tõnnov	Eesti Rahvusraamatukogu toimetistest	124
KROONIKA		
Reet Olevsoo	ERÜ 1993	128
SUMMARIES		
Ivi Tingre	The 70th Anniversary of the Estonian Librarians Association (ELA)	136
Evi Rannap	The 6th Congress of the Estonian Librarians "Librarian and Reader in Changing Estonia"	137
Marje Aasmets	Necessity of a Professional Examination for Librarians	137
Maret-Ene Klaus	The Activities of ELA Collection Management Working Group	138
Ivi Eenmaa	Hard Way Home	139
Ene Loddes	The Reference and Information Centre (RIC) of the National Library of Estonia	139
Küllike Maurer	Compiling of Estonian Legal Bibliography	140
Voldemar Miller,		
Rein Aru	The Reserve Collection of the National Library of Estonia	140
Viivi Verrev	The National Library of Estonia on the Map of the World	141
Hans Jürman	The Practical Dictionary for Librarians	142
Ivi Piibelegt	The Work on the Field of Terminology in the National Library of Estonia	142
Tiit Jänese	Tartu City Central Library is 80 Years Old	143
Malle Rebane	About the Facilities of the Co-operation Between the Libraries	143
Marje Aasmets	Aleksander Sibul and the First Steps of the Librarianship of Estonia	144
Mari Kalvik	Estonian Bibliographies in the Past and Today	145
Mai Levin	Helene Johani and Art (Helene Mugasto-Johani – 90)	145
Krista Talvi	Hans Jürman – 70	146
Reet Kukk	Anniversary and Revival of "Raamatukogu" ("Library")	146
Urve Tõnnov	About the Transactions of the National Library of Estonia (TNLE)	147
Reet Olevsoo	Estonian Librarians Association 1993	148
Lühendid. Abbreviations		149
Autorid. Authors		151

EESSÕNA

Kaante vahele on saanud viies Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (ERÜ) aastaraamat, mis toob lugejani 1993. aastal raamatukogunduses ja raamatukogudes toimunu. Aasta tippündmuseks sai Eesti raamatukoguhoidjate VI kongress "Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvast Eestis" 19.–20. mail 1993. Kongressil anti ülevaade raamatukogude ja raamatukogunduse hetkeseisust, käsitleti kirjastamise ja raamatuhankimise probleeme, räägiti raamatukoguhoidjast, tema ettevalmistusest ning vastutusest infovahendajana, lugejast ja lugemisest. Kongressist annab aastaraamatus ülevaate Evi Rannap.

1993. aasta oli rikas tähtpäevade poolest – ERÜ – 70, ERR – 75, Tartu Linna Keskraamatukogu – 80 jt, mis on muutnud ka mõnevõrra aastaraamatu tavapärase ülesehitust.

ERÜ 70. aastapäeva puhul on aastaraamatus Ivi Tingreli ajalooline ülevaade Ühingu tegevusest. ERÜ 1993. aasta ettevõtmisi iseloomustab tavapärase rubriik "Kroonika".

1993. aasta tähtsündmuseks oli Eesti Rahvusraamatukogu uue hoone avamine raamatukogu 75. aastapäeva künnisel. Ivi Eenmaa artikkel "Raske tee koju" räägib sellel teel ees seisnud raskustest, mis tuli ületada, enne kui realiseerus enam kui 50 aasta vanune idee. Selle, Eesti Rahvusraamatukogule nii tähtsa sündmuse puhul on aastaraamatus teisigi artikleid, mis tutvustavad raamatukogu tegevust nii parlamendi- kui rahvusraamatukoguna.

Raamatukoguhoidja kutse väärtustamisest, raamatukoguhariduse edendamise Eestis, kutseeksami vajalikkusest ning kutseeksami programmist annab oma artiklis ülevaate Marje Aasmets.

Traditsioonilises rubriigis "Ajaloost" on seekord avaldatud Marje Aasmetsa rohkel allikmaterjalil põhinev uurimuslik artikkel "Aleksander Sibul ja Eesti raamatukogunduse algus". Ülevaate eesti bibliograafiaväljaannete ajaloost annab Mari Kalvik artiklis "Eesti bibliograafiaväljaanded minevikus ja tänapäeval".

Arvustuste rubriigis analüüsitakse ajakirja "Raamatukogu" ja ERRi toimetisi.

Kuna aastaraamatu trükiks ettevalmistamine lükkus 1994. aastasse, käsitlevad mõned artiklid raamatukogundust ja raamatukogude tegevust ka sel aastal.

Erinevalt eelmisest on käesolevas aastaraamatus artiklite resümeed tõlgitud ainult inglise keelde.

Tahaksin tänada kirjastustoimkonda hea nõu ja abi eest kogumiku koostamisel, ning Hans Jürmanit (ERR), Katerina Talurit (ERR) ja Krista Weidebaumi (ERR), kes aitasid aastaraamatut trükiks ette valmistada.

Koostaja

PREFACE

The present annual of Estonian Librarians Associations (ELA), fifth in order, outlines the year of 1993 in Estonian libraries and librarianship. The most remarkable event of that year is to be considered the 6th Conference of the Librarians of Estonia "The Librarian and User in Changing Estonia" that took place in May 19.-20., 1993. The conference provided a look on the actual state of the libraries and librarianship of Estonia, the problems related to publishing and library acquisition were considered, as well as professional education and training of librarians and their responsibilities as the providers of information. The user and usage of libraries was also discussed. A review of the conference is given by Evi Rannap.

The year 1993 was rich in anniversaries, as ELA celebrated its 70th, NLE its 75th, The Tartu City Central Library its 80th anniversary. It is reflected in the contents of this issue.

The historical survey of the activities of ELA to remark its 70th anniversary is given by Ivi Tingre. ELA's activities in 1993 are outlined under the usual heading "Chronicle".

One of the most important occurrences in 1993 was the opening of the new building of NLE on the threshold of its 75th anniversary. The article of Ivi Eenmaa "Hard Way Home" describes the difficulties that had to be won before the new building of the library was finished and the dream more than fifty years old became a reality. This event of great importance to the library, is reflected in several articles, introducing it both as a parliament library as well as a national library.

Marje Aasmets examines in her article the problems of valuation and development of librarianship as a profession in Estonia. She discusses the necessity of the professional examination and the need for the exam programmes.

In the traditional column "History" you can find a historical research based on abundant factual material by Marje Aasmets - "Aleksander Sibul and the First Steps of Librarianship of Estonia". Mari Kalvik in her article "Estonian Bibliographies in the Past and Today" studies the history of compiling the bibliographies of Estonia.

Under the heading "Reviews" the journal "Raamatukogu" (*Library*) and the publications of NLE are analysed.

As for the publishing of this annual has delayed, coming out in 1994, there are some articles that meet the events of the year 1994 as well.

Unlike the former annuals the present one gives the summaries of the articles only in English.

I would like to thank the editorial board who offered good advice and support. Special thanks also to Hans Jürman (NLE), Katerina Taluri (NLE) and Krista Weidebaum (NLE) who helped to prepare the material for printing.

Compiler

Ivi Tingre

70 AASTAT MEIE OMA ÜHINGUT

1923. aasta 24. ja 25. veebruaril peetud 1. üleriiklikul raamatukoguhoidjate kongressil asutati Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, sest tunti vajadust raamatukogude keskse juhtimise ja raamatukoguhoidjate ühendamise järele. Ajal, mil ERÜ alustas tegevust, oli raamatukogude olukord vähe rõõmustav. Enne riikliku võrgu loomist asutati raamatukogusid eraalgatuslikult ja juhuslikult, nende sissetulekute allikaks olid seltside ja omavalitsuste poolt määratud summad, alates 1920. aastast Haridusministeeriumi toetused, lugemismaksud, trahvid ja annetused. Raamatukoguhoidjatena töötasid peamiselt õpetajad ja vallakirjutajad, enamasti tasuta. Peaaegu kõikidel raamatukogudel puudusid ruumid. Seega ootas ERÜ-d tõsine ja ulatuslik töö.

Eesti raamatukoguhoidjate kongressil kinnitatud ERÜ põhimäärus seadis ühingu põhieesmärgiks raamatukogunduse edendamise, raamatukoguhoidjate kutsehariduse arendamise ja nende kutsehuvide kaitsmise.

Riigi osa raamatukogunduse arengus piirdus peamiselt raamatukogude võrgu loomisega ja Avalikkude raamatukogude seaduse vastuvõtmisega 1924. aastal. Vaatamata nimetatud seaduse väga edasiviivale osale raamatukogude korralduses, puudus selles terve hulk arengut soodustavaid tegureid, millele ERÜ juba seaduse eelnõu puhul tähelepanu juhtis: riikliku juhtiva keskuse loomise vajadus, majandusliku baasi tugevdamine toetuste suurendamise teel, raamatukoguhoidjate kutsehariduse ja palganormide kehtestamine jne. Kuna nimetatud nõudeid seadusesse ei võetud, jäi nende taotlemine ERÜ eesmärgiks kogu tema tegevusaja vältel.

Vajalik oli riikliku keskuse loomine, kuna sellest sõltus raamatukogude koordineeritud süsteemi loomine ja areng. Keskuseks pidi saama asjatundlik juriidilisi õigusi omav organisatsioon või asutus. Selleks tehti ettepanek asutada Haridusministeeriumi juurde vastav nõukogu või büroo. Võitlus keskuse loomise eest läbib kogu ERÜ tegevust. Haridusministeeriumi koosseisus oli küll nõuniku ametikoht, kelle ülesannete hulka kuulus raamatukogude probleemide lahendamine, kuid enamasti tegi ta seda teiste kohustuste kõrvalt. Ja kuigi Haridusministeeriumi raamatukogude nõunik etendas küllaltki positiivset osa raamatukogude elus, jäi ERÜ siiski ainsaks raamatukogualaseks organisatsiooniks, mis sihikindlalt võitles püstitatud eesmärkide eest. Kuid ERÜ võimupiirid olid

väga kitsad ja tal puudusid laialdasemaks tegevuseks materiaalsed võimalused.

Kuna raamatukogude areng sõltus kõigepealt materiaalsest baasist, siis oli ERÜ teiseks sihiks toetuste taotlemine, eriti majanduskriisi aastail, kui riiklike toetusi raamatukogudele kärbiti kuni 70%. Hoolimata korduvatest nõudmistest ja palvetest ei suudetud midagi olulist saavutada.

Väikeste fondide ja piiratud majanduslike võimalustega raamatukogude abistamiseks taotles ERÜ maakondlike keskraamatukogude asutamist. Kuna kõrgemates instantsides seda ettepanekut ei toetatud, jäid keskraamatukogud asutamata, samuti ka laste- ja rändraamatukogud. Ainukesed erandid olid Tallinna Keskraamatukogu (1925) ja selle noorteosakond (1933) ning Tartu Linna Keskraamatukogu (1926).

Raamatukoguhoidjate töö- ja kutseolude parandamisel lähtus Ühing jälle majanduslikust printsiibist: seni kui raamatukoguhoidja kutset ei tunnistata võrdväärseks teiste aladega ega kindlustata raamatukoguhoidjatele normaalset palka, pole õigust esitada neile ka nõudmisi. Seepärast oli esmane ülesanne palkade küsimuse lahendamine: nõuti nende võrdsustamist õpetajate palgamääradega. Kahjuks jäi küsimus lahendamata rahvaraamatukogudes, kus raamatukoguhoidjatele ei kindlustatud seadusega mingit töötasu, see jäi sõltuvaks ainuüksi kohalikest omavalitsustest.

ERÜ hakkas tegelema raamatukoguhoidjate kutsetaotluse küsimustega kohe peale Ühingu loomist. Raamatukogu töö edukus oleneb ju kõigepealt raamatukoguhoidjast, isikust, tema omadustest, teadmistest, eriti just erialastest teadmistest.

1934. aastal sai keskkhariduse nõue seaduslikuks. Avalikkude raamatukogude seaduse täienduses kehtestati, et raamatukogude juhatajateks võivad olla vastava üld- ja kutsealase ettevalmistusega isikud; avaldati seadust konkretiseerivad määrused: raamatukogu juhataja kutse omandamise ja teenistuse määrus ning kutsealase ettevalmistuse ja kutseksamite kavad. 1. järgu kutsega võis olla juhatajaks kõigis avalikes raamatukogudes, 2. järgu kutsega ainult maa- ja alevite raamatukogudes ning alluvaks raamatukoguhoidjaks. Kutseomandamise määrus oli suur samm edasi raamatukoguhoidjate ettevalmistamises ja nende töö tähtsuse tõstmisel. Raamatukoguhoidja kutse tunnistati lõpuks võrdseks teiste tööaladega.

ERÜ tegi palju ka raamatukogude sisemise töökorralduse parandamiseks. Nimetagem kolmeastmelise kümnendliigituse süsteemi ja kataloogimisreeglite väljatöötamist, rakendusdokumentide lihtsustamist ja vahendamist (kohustuslikeks jäid raamatute üldnimestik, tarvitajate nimestik, päevaraamat ja üks kataloog).

Eraldi lõik Ühingu töös oli nn seltskondlik tegevus. Korraldati klubiõhtuid referaatide ja ühise teelauaga, kirjanike ja teiste avaliku elu tegelaste tähtpäevade tähistamist (A. Sibul, K. E. Sööt, E. Särghava,

A. H. Tammsaare, M. Metsanurk, H. Visnapuu), ekskursioone Tallinna raamatukogudesse, kunstinäituste külastamist soodustatud tingimustel, loteriisid, Ühingu liikmetele telliti 50 %-se hinnaalandusega ajakirju "Looming" ja "Varamu".

ERÜ suurematest ettevõtmistest kõneldes tuleks eriti alla kriipsutada raamatukoguhoidjate kutseharidusalast tööd. Juba 1924. aastal alustati kursuste korraldamist, neid viidi läbi erinevates Eestimaa paikades. Nii jõuti kuni 1940. aastani korraldada 36 kursust 19 eri paigas.

Väga olulisel kohal ERÜ tegevuses ja kogu Eesti raamatukogude elus olid raamatukoguhoidjate päevad ja kongressid. Raamatukoguhoidjate päevi alustati 1927. aastal ja neid viidi läbi viiel korral. Raamatukoguhoidjate kongresse korraldati neli – 1923, 1929, 1933 ja 1939. Kujunes välja nii, et alates 1927. aastast toimus peaaegu igal aastal mingi raamatukogutöötajate üleriiklik kokkutulek. Neil kokkusaamistel tehti kokkuvõtteid, püstitati uusi ülesandeid. Kongresside ja päevade otsused esitati vastavatele instantsidele, peamiselt Haridusministeeriumile. Sinna suunati ka arvukad märgukirjad kiiret lahendamist vajavate soovidega.

ERÜ soodustas ka teoreetilise mõtte arengut. Ühingu ümber oli koondunud enamik oma aja aktiivsematest ja võimekamatest raamatukogutöötajatest, kelle esinemised kongressidel, raamatukoguhoidjate päevadel ja artiklid ajakirjanduses aitasid kaasa teoreetiliste seisukohtade väljaarendamisele. Ajakirja "Raamatukogu" ilmus 17 aasta jooksul 9 aastakäiku, kokku 22 numbrit, neist 7 kaksiknumbritena. Alustati erialase kirjanduse väljaandmisega. Ilmusid sellised olulised väljaanded nagu A. Sibula "Raamatukoguhoidja käsiraamat" (1926), R. Antiku "Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt" (1931) ning F. Puksoo "Eesti raamatu arengulugu seoses kirja ja raamatu üldise arenemisega" (1933).

1928. aastal astus ERÜ Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liidu (IFLA) liikmeks.

Balti riikide raamatukoguhoidjate kongressid peeti 1930. aastal Lätis ja 1938. aastal Leedus.

ERÜ esimeheks oli aastatel 1923-1928 ja 1931-1940 Aleksander Sibul, aastatel 1929 ja 1930 Friedrich Puksoo. Juhatuses või usaldusmeestena tegutsesid F. Puksoo, A. Karro, R. Antik, L. Ploompuu, H. Johani, M. Jürma, A. Kettam, M. Nael, J. Saar, A. Jõulmaa. Raamatukoguhoidjaks oli V. Kuldivere.

Eeltoodu oli väga põgus ülevaade ERÜ tegevusest ja tema osast raamatukogunduse arengus. Ainult tänu ERÜ-le said raamatukogud tollal elavalt kaasa rääkida eesti kultuuri arengus.

Nagu kõik Eesti ühingud ja seltsid, nii oli ka ERÜ, hoolimata katsetest tööd jätkata, sunnitud oma tegevuse 1940ndatel aastatel lõpetama.

Järgmised 48 aastat tõid Eesti raamatukogude arengusse väga palju suuri muudatusi, nii head kui ka halba. Kuid see on omaette lugu ja ei puuduta ERÜ tegevust, kuna organisatsiooni kui sellist sel perioodil lihtsalt ei olnud.

Uuesti võime kõnelda Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingust alates 9. juunist 1988, mil Eesti raamatukoguhoidjate V kongress taasasutas Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu.

Kuidas tekkis mõte ja kust tuli vajadus taasasutada raamatukoguhoidjate kutseühing Eestis? Sellele küsimusele on raske ühest vastust leida. Ilmselt olime 1988. aasta kevadeks jõudnud äratundmisele, et Eesti raamatukogundus on kriisiseisus ja meid tõi kokku mure Eesti raamatukogunduse ja raamatukoguhoidjate pärast. Ma ei hakka praegu analüüsima, milles väljendus raamatukogunduse kriis, toonitan ainult seda, et meile kõigile oli saanud selgeks: samamoodi edasi elada ei ole võimalik.

Kui mõte ERÜ taasasutamisest oli ka ajakirjanduses avaldatud, raamatukogude poolt aktiivset toetust leidnud ja asunud kavandama konkreetset tegevust, oli vaja kinnitada initsiatiivgrupp ERÜ taasasutamise korralduskomiteena. Tollal veel ENSV kultuuriministri käskkirjaga kinnitatigi kroonuliku sõnaga tähistatud, kuid ühismõtetega loodud orgkomiteesse kuuluvaiks Hans Hansen, Konrad Kikas, Aira Lepik, Lauri Lepik, Kalju Oja, Evi Rannap, Elle Tarik ja Kaljo Veskimägi.

Ja nii toimuski 9. juunil 1988. aastal Eesti raamatukoguhoidjate V kongress, kus otsustati taasasutada Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Kinnitati Ühingu põhikiri, kus põhieesmärgina, nagu eelmisel tegevusperioodilgi, fikseeriti raamatukogunduse arendamine, raamatukoguhoidjate kutsehariduse edendamine ning nende kutsehuvide kaitsmine. Valiti Ühingu esinaine – Evi Rannap, ja ajutine juhatus. Alustati tegevuse põhisuundade kavandamist.

Esimesel tööaastal tuli otsustada terve rida organisatsioonilisi küsimusi: Ühingu tegevust reglementeerivate dokumentide koostamine, toimkondade loomine ja nende tegevuse kavandamine, majanduslike vahendite hankimine, rahvusvaheliste sidemete loomine, territoriaalsete ühenduste loomine jne.

Alljärgnevalt põgus ülevaade Ühingu tegevusest nüüd juba viimase viie aasta jooksul. Alustan suurematest üritustest.

Jätkus mitmesuguste kursuste ja seminaride korraldamine. Nimetan siin regulaarselt toimuvaid seminare-nõupidamisi Lahemaal ja Laulasmaal, kus on arutatud eesti raamatukogunduse arengusuundi, raamatukoguhoidja kutsehariduse sisu ja tema rolli ühiskonnas, rahvaraamatukogude seaduse eelnõu, teadusraamatukogude komplekteerimist, teaduslike keskraamatukogude kujundamist jne, seminaride tsükli "Raamatukogud ja IME", seminari teadusraamatukogude töötajatele, korduvaid suveseminare maaraamatukogude töötajatele ning kursust "Lugejateenindus ja kutse-eetika". Soome kolleegide abil korraldati seminare

teadusraamatukogude tippjuhtidele ja keskastme juhtidele, koostöös Ühendatud Kuningriigi Raamatukoguühinguga toimus ühisseminar "Rahvaraamatukogu demokraatlikus ühiskonnas".

Jätkunud on raamatukogude korraldamine: 1989 – "Eesti raamat ühendab meid". Alates 1991. aastast on kuud asendunud raamatukogupäevadega:

1991 – "Soome-ugri kultuur ja raamatukogud";

1992 – "Raamatukogu kõigile";

1993 – "Erialateave ja raamatukogud".

Nimetada tahaks veel IFLA eelseminari "Lugemise areng paljurahvuselistes riikides", rahvusvahelisi lasteraamatukogude töötajate päevi, mis toimusid 1990. aastal Eestis ja 1992. aastal Slovakkias, ning loomulikult Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi 1993. aastal "Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvus Eestis".

Jõudumööda on arendatud kirjastustegevust. Ilmunud on ERÜ 1989., 1990., 1991. ja 1992. aasta aastaraamatud ja 19 numbrit ERÜ infolehte. On ilmunud sellised väljaanded nagu "Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Taasasutamine ja tegevus 1988. aastal", seminaritsükli "Raamatukogud ja IME" ettekannete teesid, Eesti raamatukogusid tutvustavad ingliskeelsed väljaanded ("Public Libraries in Estonia", 1991, "Libraries in Estonia", 1990). Mitmed materjalid on ilmunud koostöös Eesti Rahvusraamatukoguga. Tänu Eesti Rahvusraamatukogule ilmub regulaarselt jälle ka ajakiri "Raamatukogu".

1. jaanuarist 1989. aastal on ERÜ taas Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja –institutsioonide Liidu (IFLA) liige.

Osaleme 4 sektsiooni töös:

- rahvaraamatukogude sektsioon;
- liigitamise ja märksõnastamise sektsioon;
- haridus- ja täienduskoolituse sektsioon;
- ülikooliraamatukogude ja teiste teadusraamatukogude sektsioon.

1993. aastal võeti Eesti Rahvusraamatukogu IFLA institutsiooniliseks liikmeks ja ta osaleb parlamendiraamatukogude sektsioonis, infotehnoloogia sektsioonis ning raamatukogudevahelise laenutuse ja dokumentide leviku sektsioonis.

Kuigi ERÜ-l ei ole olnud raha kellegi osavõtu toetamiseks, on Eesti IFLA aastakonverentsidel olnud esindatud: 1988 – Sydneys, 1989 – Pariisis, 1990 – Stockholmis, 1991 – Moskvast. 1992. aasta aastakonverentsil New Delhis osales ainsana Baltimaadest I. Eenmaa.

1993. aasta oli siiski eriline, sest IFLA-poolse toetusega võtsid aastakonverentsist ja eelseminaridest osa Marika Karo H. P. Geh stipendiumiga, Irma Raatma UNESCO ja Kataloonia Valitsuse toetusel, Ülle Papp IFLA toetusel. Sponsorite ja KHM-i raha eest osalesid IFLA aastakonverentsil Mihkel Reial (ERR), Kalju Tammaru (ERR), Anu Nuut (ERR), Mari Kannusaar (ERR), Taimi Saar (ERR), Tiiu Valm (KHM) ja

Ivi Tingre (ERÜ). USA Kongress finantseeris ERRi peadirektor Ivi Eenmaa osalemise parlamendiraamatukogude eelseminaril ja IFLA aastakonverentsil. Aira Lepiku (TPÜ) osavõtukulud kattis Avatud Eesti Fond.

IFLA aastamaksu tasus ERÜ eest Kultuuri- ja Haridusministeerium.

IFLA väljaannetest saab ERÜ regulaarselt:

IFLA Annual

IFLA Directory

IFLA Publications

IFLA Journal.

ERÜ-l on olnud sidemed paljude riikide erialaühingute ja -institutsioonidega.

Koostöölepingud on sõlmitud Soome ja Ühendatud Kuningriigi Raamatukoguühinguga. Koostöölepingute eesmärk on parandada eri riikide raamatukoguhoidjate ja nende erialaühingute vahelist koostööd. Koostöö saavutamiseks kohustuvad ühingud informeerima üksteist oma tegevusest, kooskõlastama iga-aastaseid plaane, kutsuma üksteise esindajaid osa võtma konverentsidest, korraldama õppereise, vahetama informatsiooni ja publikatsioone, korraldama kord aastas suurema ürituse ühes või teises riigis.

Eriti tihedad on olnud kontaktid Soome Raamatukoguühinguga. Esimestel aastatel peale ERÜ taastamist said väga paljud meie raamatukogutöötajad viibida õppereisidel Soome raamatukogudes. Samal ajal võeti vastu ka Soome raamatukogutöötajaid. Uuendati suhteid Soome teadusraamatukogude ühinguga, nende kutsel viibisid 1993. aastal Soome raamatukogupäeval Lahtis Kärt Miil (TÜR) ja Kalju Tammaru (ERR) ning Eesti Rahvusraamatukogu naiskoor, kes esines raamatukogupäevade avamisel Lahtis ja kontserdiga Helsingis Soome Parlamendi Riigisaalis.

ERÜ on viimastel aastatel laiendanud rahvusvahelisi kontakte, raamatukogutöötajad on Ühingu vahendusel viibinud Ungaris, Austrias, Saksamaal, Taanis, Rootsis, Inglismaal, Poolas, Prantsusmaal, Lätis, Leedus, Venemaal, Karjalas, Udmurtias, Slovakkias ja mujal.

Samal ajal oleme me ise külalisi vastu võtnud Austraaliast, Soomest, Lätist, Leedust, Ungarist, Rootsist, Taanist, Saksamaalt, USAst, Inglismaalt, Poolast, Venemaalt, SRÜsse kuuluvatest soome-ugri maadest. Meid on külastanud IFLA president H. P. Geh ja peasekretär P. Nauta. 1992. aasta kevadel võtsime vastu Põhjamaade raamatukoguhoidjate delegatsiooni.

Välismaailma külastamise võimalusi on meil praegu palju, kuid raha puudusel ei saa me neid kahjuks tihti kasutada. Ehk tulevikus olukord muutub ja meil õnnestub välisriikide kolleegidega vahetuid kontakte tihendada.

Koostööst oma lähinaabrite Läti ja Leeduga nimetaksin Baltimaade raamatukogutöötajate kongresside traditsiooni jätkamist 1991. aastal Lätis. Järgmine toimub plaanikohaselt 1996. aastal Eestis.

Pearõhu on ERÜ asetanud meie raamatukogunduse pakilisemate probleemide lahendamisele. Nii olid esimesed suuremad ülesanded raamatukogunduse arengu põhimõtete väljatöötamine ja osalemine rahvaraamatukogude seaduse eelnõu koostamisel. Raamatukogunduse arengu põhimõtete väljatöötamisel lähtuti teesist: kõigile potentsiaalsetele kasutajatele maksimaalselt täielik publikatsioonide kättesaadavus, kus ja millal ka nende järele vajadus tekib. Selle ülesande realiseerimisest oleme veel kaugel, kuid ma olen kindel, et raamatukogud tulevad sellega toime. Toimetuleku üheks väga oluliseks eelduseks on koostöö erinevate raamatukogude vahel. Raamatukogudeni on jõudnud teadmine – püsima jäämine ja areng peitub ainult rahvuslike inforessursside ühises loomises, töötlemises, säilitamises ja integreerimises rahvusvahelistesse infovõrkudesse, võõrkeelse kirjanduse kooskõlastatud hankimises.

Ühistegevuse arendamise eesmärkidest on lähtunud ka seksioonide, toimkondade ja töögruppide loomisel ja nende tegevuse kavandamisel.

Kogude töögrupis koostatav Eesti teadusraamatukogude komplekteerimisplaan võetakse aluseks teadusraamatukogude profiilide fikseerimisel ning teaduslike keskraamatukogude määratlemisel.

Liigitamise ja märksõnastamise töögrupi tegevuse eesmärk on üldmärksõnastiku koostamine, UDK tabelite eesti keelde tõlkimine ja liigitusühtsuse tagamine.

Konkreetses tulemuseni on jõudnud statistika töögrupp, kes on koostanud Eesti raamatukogudele uued aruandevormid rahvusvaheliste standardite alusel.

Täienduskoolituse töögrupp ja kutsenõuete töögrupp (varem oli see üks toimkond) on aktiivselt osalenud raamatukoguhariduse reformimises, kutsenõuete väljatöötamises ja täienduskoolituse korraldamises. Nende poolt koostatud ettepanekute elluviimiseks raamatukogukoolituse organisatsiooniliste aluste kujundamisel, raamatukogutöötajate haridustaseme tõstmisel ja kutsenõuete kehtestamisel on Kultuuri- ja Haridusministeeriumi juurde loodud raamatukoguhoidjate koolituse nõukogu, kuhu kuulub ka ERÜ esindaja.

Töögruppide tegevus hõlmab ka automatiseerimist, raamatukogutöö eetikat, koondkataloogide koostamist, raamatukogunduse terminoloogiat, kirjereeglite ühtlustamist rahvusvahelise standardi alusel, maaraamatukogude tegevust, raamatulugu. Nagu loetelust näha, on Ühingu tegevus laiahaardeline, ja ma usun, et sellest kõigest on tulu raamatukogude igapäevases töös.

Raamatukogutöö paremaks korraldamiseks on ERÜ teinud omapoolseid ettepanekuid Riigikogule, Eesti Vabariigi Valitsusele, ministeeriumidele, Teaduste Akadeemiale. Nimetagem neist olulisemad:

komplekteerimissummade suurendamine rahva- ja teadusraamatukogudele, raamatukogutöötajate palgaastmete korrigeerimine, raamatukogudele soetatava kirjanduse vabastamine käibemaksust, soodustingimuste kehtestamine raamatukogudele postikulude tasumisel, suurte teadusraamatukogude direktorite palkade määramine, maakonna-raamatukogude töötajate palkade finantseerimine riigieelarvest, ERÜ tegevuse toetamine riigieelarve summadest jne.

1990. aastal asutati ERÜ aastapreemia. Preemia on saanud A. Rande, E. Tarik, K. Robert, H. Pärilin, E. Vahesalu, S. Rand, I. Eenmaa ja E. Rannap.

Mõningal määral on Ühing püüdnud tegelda ka seltskondliku tegevusega. Raamatukogutöötajatele on korraldatud puhkeõhtuid, jõulupidusid jm. Pisut on meeles peetud ühingu auliikmeid. On korraldatud kohvikuõhtuid ETA Raamatukogu kohvikus.

ERÜ on 5 aktsiaga osanik aktsiaseltsis "Teek", mis loodi eesmärgiga aidata kaasa raamatukogude tegevusele informatsiooni kogumisel, töötlemisel, otsingul ja levitamisel.

Eeltoodu on põgus ülevaade sellest, mida ERÜ on teinud, andmata hinnangut tehtule. Kui me oleme ehk suutnud kaasa aidata Eesti raamatukogunduse arendamisele ja kutsehariduse edendamisele, siis vähem on tehtud kutsehuvide kaitsmiseks. Palju olulist ja tõsist tööd seisab veel ees. Raamatukogunduse arengut mõjutada ja raamatukoguhoidjaid nende tänuväärse töö toetada on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kaudu võimalik ainult siis, kui Ühingu iga liige on valmis algatatud plaane ja projekte ellu viima ja töödes osalema.

KIRJANDUS:

1. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1989, 1 / ERÜ; Toim. E. Tarik. Tln., 1990. 122 lk.
2. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1990, 2 / ERÜ; Toim. A. Lepik. Tln., 1993. 128 lk.
3. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1991, 3 / ERÜ; Koost. A. Kraut. Tln., 1992. 144 lk.
4. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1992, 4 / ERÜ; Koost. U.Tõnnov. Tln., 1993. 172 lk.
5. ERÜ : Infoleht. Nr. 1-19, Tln., 1989-1993.
6. Läll, Ly. Raamatukoguhoidjate Ühingu tegevus 1923-1940. Tln., 1969.

RAAMATUKOGUHOIDJA JA LUGEJA MUUTUVAS EESTIS

Ülevaade Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressist 19.–20. mail 1993. aastal Tallinnas

Viis aastat, mis on möödunud Eesti raamatukoguhoidjate V kongressist 1988. aastal, on olnud raamatukogudele ja raamatukoguhoidjatele murrangulised ja keerukad aastad. Taasiseseisvunud Eestis on tunnetatav raamatukogu kui kultuuri- ja infoasutuse tähtsus. Raamatukoguhoidjate VI kongressil kõneldi raamatust, raamatukogust, raamatukoguhoidjast ja lugejast seoses Eestis toimunud poliitiliste ning majanduslike muutustega.

Raamatust

Vabas Eestis on kadunud ideoloogiline surve. Raamatuvara muretsemisel on muutunud takistavaks majanduslikud piirangud. Kongressist osavõtjate pöördumises lugejate poole (1) on toodud esile põhiraskused ja -probleemid:

- ei jätku raha raamatute ostmiseks;
- ajaviitekirjanduse suur osakaal rahvuslikus trükiteodangus;
- tuntakse puudust teatme- ja õppekirjandusest.

Samas on rõhutatud väliseesti kirjanduse ja ka võõrkeelse kirjanduse kiiret lisandumist raamatukogudesse. On esile toodud väliseesti organisatsioonide (Tartu Instituut ja Maakondlikud Esinduskogud Kanadas, Sydney Eesti Muinsuskaitse Selts Austraalias, Eesti Kultuurikoondis ja "Eesti Päevaleht" Rootsis, aktsioon "Raamat Eestisse" ja Eesti Arhiiv USA-s, *Estonian American Fund for Economic Education Inc.* jpt) osa välismaal ilmunud eesti raamatu jõudmisel peaaegu kõigisse meie raamatukogudesse. Eestisse saadetud väliseesti raamatu saatusest aastatel 1958–1990 kõneles oma ettekandes Tallinna Pedagoogikaülikooli dotsent Kaljo Veskimägi. Tema ettekanne "Väliseesti raamat Tallinna tsensoripunktis" toob esile EKP KK osa selles kuriteos eesti kultuuri vastu. Saabuvast kirjandusest keelati 2/3, millest umbes 1/3 "jaotati ümber" (s.o varastati), 2/3 põletati*. Selle taustal on eriti mõistetav kongressist osavõtjate tänu kõigile praegustele eesti- ja võõrkeelse kirjanduse kodumaale lähetaajatele.

* Ettekannete teesid on avaldatud kogumikuna, vt. viide 2.

Kirjastusprobleeme Eestis käsitlesid oma ettekandes Epp Eelmaa ja Tõnu Koger. Olulised muudatused raamatute väljaandmisel toimusid 1991. ja 1992. aastal. Nendel aastatel toimus riikliku kirjastamisstruktuuri omandivormis mitmeid muutusi. Riiklikud kirjastused muutusid rendiettevõteteks. Loodi aktsiaseltse ja ettevõtteid, mille üks põhitegevusaladest oli kirjastamine. Väljaantud raamatute nimetuste arv on alates 1990. aastast vähenenud: 1990 – 1628 nimetust, 1992 – 1557 nimetust. Vähenenud on ka tiraažid. Ettekande autorid märkisid, et kuigi riik ei sekku kirjastuste tegevusse, ei tähenda see veel riikliku kirjastamispoliitika puudumist või kirjastuste riikliku toetamise lõpetamist. 1992. aastal oli riigieelarveline toetus raamatutele ligi 1,5 miljonit krooni.

Raamatukogudest

Eesti raamatukogude probleeme ja raamatukogunduse hetkeseisu analüüsis Eesti Haridus- ja Kultuuriministeeriumi raamatukogunõunik Tiiu Valm. Ta tõi esile peamised muutused ja arengutendentsid. Viimastel aastatel on meie umbes 1 500 erinevast raamatukogust koosnev raamatukoguvõrk mitmekesistunud ühenduste, seltside, kirikute jm organisatsioonide ning asutuste uute raamatukogudega. On alustatud otstarbeka teadusraamatukogude võrgu väljakujundamisega. Eesti Tehnikaraamatukogu liideti Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukoguga ja Eesti Pedagoogikaraamatukogu Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukoguga. Eesti Patendiraamatukogu ja Eesti Standardiraamatukogu iseseisvusid. Ettevalmistustööd on käimas Eesti Hoiuraamatukogu moodustamiseks. On määratletud peamised ainevaldkonnad, mida teadusraamatukogud oma kogudes eelisjärjekorras täiendavad.

Rahvaraamatukogude arv ei ole oluliselt muutunud. Oma ettekandes rõhutas Tiiu Valm, et rahvaraamatukogude ülesanded ja töökorraldus on teisenenud. Rahvaraamatukogude seadus, mis jõustus 1992. aasta kevadel, on ümberkorralduste ajal andnud tõhusat kaitset raamatukogude säilitamiseks. Rahvaraamatukogude tähtsus erinevate sotsiaalsete rühmade teenindamisel on kasvanud.

Raamatukogu rolli muutumisele tänapäeva Eestis oli pühendatud Eesti Rahvusraamatukogu peadirektori Ivi Eenmaa ettekanne "Rahvusraamatukogu roll demokraatliku Eesti rajamisel". Rahvusraamatukogu on asunud täitma oma tähtsaimat ülesannet – olla riigi suurima avaliku teadusraamatukoguna avatud kõigile. Riigi raske finantsolukord, kultuuri- ja hariduskriis, alles kujunevad demokraatlikud traditsioonid on seadnud raamatukogu ette keerulised raamatukogunduslikud ja organisatsioonilised ülesanded. Parlamendile vajaliku informatsiooni õigeaegses, objektiivses ja ammendavas esitamises väljendub raamatukogu roll demokraatliku riigikorralduse kindlustamisel.

"Tartu Ülikooli Raamatukogu muutuv asjas" oli TÜRi direktori Malle Ermeli ettekande teema. Ta tõi esile viis peamist asjaolu, mis tingisid muudatusi raamatukogutöös 1993. aastal:

- ideoloogilise surve kadumine;
- Eesti majandusliku ja kultuurilise koostöö süvenemine lähemate ning kaugemate riikide rahvastega;
- üleminek astmelisele kõrgharidusele, muudatused Eesti teaduspoliitikas;
- lugejapoolse surve suurenemine ja uued nõudmised info- ning bibliograafiateenustele;
- kvalitatiivselt uus tase info- ja bibliograafiatöös.

Raamatukoguhoidjast

Raamatukoguhoidja, tema vastutus ja ülesanded olid Tallinna Pedagoogikaülikooli dotsendi Aira Lepiku ja professori Evi Rannapi ettekannete sisu. Raamatukoguhoidjate kutseühingu minevikku ja tänapäeva käsitles ulatuslikus ettekandes ERÜ esinaine Ivi Tingre.

Aira Lepik tõi esile raamatukoguhoidja vastutuse teabe vahendamisel, suhtlemisel lugejaga, erialase kompetentsuse tagamisel pideva täiendõppe kaudu. Evi Rannap rõhutas infovajaduse ja -nõudluse tundmist, selliste teenindusmeetodite kasutamist, mis võimaldaksid rahuldada infovajadusi argielus, õppimises ja töös.

Lugejast ja lugemisest

Raamatulugemise hetkeseisu ja muutusi eestlaste lugemisaktiivsuses käsitles oma ettekandes "Lugemine kriisiajal" Tallinna Pedagoogikaülikooli teadur Malle Järve. Ta toetus 1992. aasta sügistel läbi viidud üle-eestilise täiskasvanud elanikkonna küsitluse tulemustele. Malle Järve uuringust ilmnes, et raamatu lugejaskond on vähenenud ja lugemisaktiivsus märgatavalt langenud. Enam kui kolmandik täisealisi eestlasi raamatuid ei loe või teeb seda väga harva. Lugemise vähenemist täheldati kõigis rahvakihtides. Raamatu kallinedes on seda hakatud vähem ostma. Uues olukorras on suurenenud raamatukogu tähtsus lugemisvara vahendajana.

Anne Rande, Eesti Lasteraamatukogu direktor konstateeris oma ettekandes "Läbi lastekultuuri helgesse homsesse" laps-lugeja kohta: "Vahepealne lugemismõõn on taandumas, uus tõus märgatav. Põhjusti selleks näeme mitmeid: hariduselu järk-järguline stabiliseerumine, "vaba Eesti vaba trükis" jne."

Eesti teadusraamatukogude lugejate küsitluse tulemusi tutvustas Tartu Ülikooli Raamatukogu teadussekretär Kärt Miil ettekandes "Teadusraamatukogu lugeja pilgu läbi". Anketeeriti Tartu Ülikooli

Raamatukogu, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu ja Eesti Meditsiiniraamatukogu lugejaid. Kõigis neis raamatukogudes oldi kõige enam rahul teenindusega. Raamatukoguhoidjat peetakse kompetentseks, tema poole pööratakse meeleldi abi saamiseks. Positiivsena mainitakse välismaise kirjanduse juurdevoolu raamatukogudesse. Lugejad on huvitatud raamatukogust, selle kasutamisevõimalustest, lugejate tööttingimustest jm.

Puuetega inimene raamatukogu kasutajana-lugejana oli Eesti Lasteraamatukogu konsultandi Reet Roosi ettekande "Raamatukogu – puuetega inimese abiline" põhiprobleemiks. Raamatukogu üks tähtis roll on osaleda puuetega inimeste elu normaliseerimises ja ühiskonda integreerimises.

"Eesti Arhiiv Austraalias – eripärane raamatukogu eripärasele lugejale" oli selle juhtiva arhivaari Inno Salasoo ettekande teema, kus ta tõi esile, kuidas muutunud ja muutuvad olukorrad Eestis mõjutavad ka Eesti Arhiivi Austraalias.

15 ettekannet, 10 sõnavõttu, milles kõigis käsitleti eelpooltoodud nelja põhiteema mingit aspekti, andsid tervikliku pildi Eesti raamatukogunduse seisust 1993. aastal. Meile kõigile said selgemaks raamatukogude ja raamatukoguhoidjate peamised ülesanded lähiaastateks, lahendamist vajavad probleemid.

VI kongress kujunes esimeseks kodu- ja väliseesti raamatukoguhoidjate erialaseks kohtumiseks. Helgi Leesment (Kanada) jagas oma kogemusi konsultanditööst raamatukogus, Vaike Rannu (Kanada) andis ülevaate eestikeelsetest raamatutest Toronto linna raamatukogusüsteemis, Inno Salasoo (Austraalia) andis huvipakkuva ülevaate Eesti Arhiivist Austraalias. Kongressi austas oma kohalviibimisega Paul Saagpakk (USA), kes viibis Eestis oma "Uudis- ja unarsõnade sõnastiku" asjus. Oma muljetest rääkis ta ajakirjale "Raamatukogu" järgmist: "See, et Eesti raamatukogud on nii suured ja neis on nii palju raamatuid, jätab mulje haritud rahvast. Kuid te ei pea koguma ainult raamatuid, vaid muretsema ka muid infokandjaid." (3) Seda on pidanud oluliseks kõik kongressist osavõtjad, kuna nende pöördumises lugejate poole on öeldud: "Piiratud võimalustele vaatamata suudavad Eesti suured raamatukogud juba praegu pakkuda infoteenindust mõningate välisriikide infosüsteemide baasil. Raamatukogud on alustanud rahvuslike andmebaaside loomist, mida on vaja nii oma rahvusteaduse ja kultuuri arenguks kui ka integreerimiseks rahvusvahelisse infosüsteemi." (1)

KIRJANDUS:

1. Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressist osavõtjatelt lugejatele // Raamatukogu, 1993, nr.2, lk. 4-5.
2. Eesti raamatukoguhoidjate VI kongress "Raamatukogu ja lugeja muutuvast Eestis", 19. – 20.mai 1993. – Teesid. – Tln., 1993. – 23 lk.
3. Kongressimuljeid // Raamatukogu, 1993, nr.2, lk.5.

Kongressi ettekanded:

19. MAI

Eesti raamatukogunduse hetkeseis

ERÜ – 70

Rahvusraamatukogu roll demokraatliku

Eesti rajamisel

Tartu Ülikooli Raamatukogu muutuvast ajast

Läbi lastekultuuri helgesse hõmssesse

Raamatukoguhoidja vastutusest muutuvast ajast

Lugemine kriisiajal

Teadusraamatukogud lugeja pilgu läbi

Raamatukogu – puuetega inimese abiline

Tiiu Valm

Ivi Tingre

Ivi Eenmaa

Malle Ermel

Anne Rande

Aira Lepik

Malle Järve

Kärt Miil

Reet Roosi

20. MAI

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisest **Endel Annus**

Eesti Arhiiv Austraalias – eripärane raamatukogu

eripärasele lugejale

Inno Salasoo

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu osa

väliseesti kirjanduse tutvustamisel

Anne Valmas

Väliseesti raamat Tallinna tsensoripunktis

Kaljo Veskimägi

Raamatukoguhoidja infovahendajana

Evi Rannap

Konsultanditöö raamatukogus

Helgi Leesment

Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressist osavõtjad:

Marje Aasmets

Tallinna Pedagoogikaülikool, dotsent

Tiiu Aav

Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja

Virve Adamson

Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu,
osakonnajuhataja

Martin Ahermaa	Eesti Keskarhiiv Kanadas, arhivaar, vabakutseline toimetaja
Anne Ainz	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja
Õie-Mari Alamäe	Kohtla-Järve Linna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Lembe Allik	Pilistvere külaraamatukogu, juhataja
Angela Alliksoon	Saaremaa Keskraamatukogu, direktor
Saima Andla	Pärnu Linna Keskraamatukogu, direktor
Endel Annus	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Marika Arder	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Inga Arula	Eesti Lasteraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Reet Auksmann	Tartu Linna Keskraamatukogu, Annelinna harukogu juhataja
Riina Auksmann	Kaarepere raamatukogu, juhataja
Eha Bodgornov	Raasiku raamatukogu, raamatukoguhoidja
Sirje Bärg	Kose-Uuemõisa raamatukogu, juhataja
Vilma Döbok	A/S Kommunaalprojekt, raamatukoguhoidja
Liisa Düüna	Lääne-Virumaa Keskraamatukogu, direktor
Ivi Eenmaa	Eesti Rahvusraamatukogu, peadirektor
Leili Eesmäe	Harju Maakonna Keskraamatukogu, toimetaja
Eda Ekendahl	Skaara lääniraamatukogu Rootsis, raamatukoguhoidja
Mare Ektermann	Läänemaa Keskraamatukogu, direktor
Lenna Eliste	Pärnumaa Keskraamatukogu, juhataja
Hele Ellermaa	Kureküla raamatukogu, juhataja
Ingrid Erilaid	Narva Keskraamatukogu, direktor
Malle Ermel	Tartu Ülikooli Raamatukogu, direktor
Tiina Gross	Tallinna Kunstiülikooli Raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Ly Haaviste	Pühajärve raamatukogu, juhataja
Merike Hallikäär	Tallinna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Ene Hansen	Tartu Maakonna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Milvi Hiiemets	Eesti Patendiraamatukogu, osakonnajuhataja
Kaja Hõimoja	Harju Maakonna Keskraamatukogu, van. bibliograaf
Riina Holm	RE "Juveelitehas" raamatukogu, infospetsialist
Mare Horma	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Helve Huoponen	Põhja-Elektrivõrkude infotalitus, infoinsener
Meelis Ideon	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, asedirektor
Anu Iho	Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu, asedirektor
Kulla Jentson	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Juta Jukk	Keava raamatukogu, juhataja

Tiit Jänese	Tartu Linna Keskraamatukogu, direktor
Jüri Järs	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, nooremteadur
Malle Järve	Tallinna Pedagoogikaülikool, van. teadur
Hans Jürman	Eesti Rahvusraamatukogu, sektorijuhataja
Katrin Kaera	Tallinna Konservatooriumi raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Virve Kaints	Eesti Meditsiiniraamatukogu, osakonnajuhataja
Viivi Kallasaru	Koeru raamatukogu, juhataja
Mari Kalvik	Tallinna Pedagoogikaülikool, dotsent
Malle Kangur	Hiiumaa Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Ljudmila Kapatsõna	Õismäe raamatukogu, juhataja
Maie Karindi	Eesti Lasteraamatukogu, konsultant
Linda Kask	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, konsultant
Katrin Kaugver	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Küllli Keel	Tallinna Konservatooriumi raamatukogu, arvutiinsener
Ilse Kenapea	Harju Maakonna Keskraamatukogu, van. metoodik
Lea Kepnik	Harju Maakonna Keskraamatukogu, van. bibliograaf
Ene Kiil	Hiiumaa Keskraamatukogu, direktor
Merike Kiipus	Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, van. bibliograaf
Konrad Kikas	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, direktor
Kersti Kikkas	Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu, direktor
Maire Killar	Viljandi Maakonna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Aime Kinnep	Rakke raamatukogu, juhataja
Mare Kivitar	Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Eha Klamp	Võhma Aleviraamatukogu, juhataja
Maret-Ene Klaus	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Helle Klementi	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, sektorijuhataja
Maia Kolk	Viljandi Maakonna Keskraamatukogu, metoodik
Aili Kolsar	Põlva Keskraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Aita Kraut	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, van. bibliograaf
Evi Krimm	Kilingi-Nõmme keskkooli raamatukogu, juhataja
Lea Krull	Tartu 10. Keskkool, raamatukoguhoidja
Kaja Kruus	Tartu Ülikooli Raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Malle Kull	Järvamaa Keskraamatukogu, direktor
Tiina Kull	Adavere raamatukogu, juhataja

Krista Kumberg	Läänemaa Keskraamatukogu, bibliograaf-metoodik
Anne Kõvatoomas	Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu, van. bibliograaf
Toomas Kään	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja
Maare Kümnik	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Juta Laasma	Eesti Standardiraamatukogu, juhataja
Anni Lahe	Meremäe raamatukogu, juhataja
Ilvi Laidna	Rapla Keskraamatukogu, juhataja
Riina Langemets	Eesti Sisekaitse Akadeemia Raamatukogu, infospetsialist
Cilja Laud	Eesti Rahvusraamatukogu, konverentsitalituse juhataja
Helgi Leesment	Kanada, raamatukogukonsultant
Lea Lehtmets	Lääne-Virumaa Keskraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Asta Leiten	Laiuse raamatukogu, juhataja
Aira Lepik	Tallinna Pedagoogikaülikool, osakonnajuhataja, dotsent
Ene Loddes	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja
Mare Lott	Tallinna Pedagoogikaülikool, õppetooli juhataja, kaasprofessor
Ülle Luiv	Valga Keskraamatukogu, van. bibliograaf
Tamara Lukka	Narva Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Lea Lumi	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja
Riine Maastik	Jüri Keskkool, raamatukogu juhataja
Saima Maide	Oru raamatukogu, juhataja
Sven Maiväli	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, asedirektor
Sigrid Mandre	Eesti Sisekaitse Akadeemia Raamatukogu, direktor
Kärt Miil	Tartu Ülikooli Raamatukogu, teadussekretär
Voldemar Miller	Eesti Rahvusraamatukogu, konsultant
Evi Murdla	Viljandi Maakonna Keskraamatukogu, direktor
Mati Muru	Viljandi Kultuurikolledž, kateedrijuhataja
Elviira Mut	Tallinna Kunstiülikooli raamatukogu, juhataja
Arda Mäepeere	Tallinna Keskraamatukogu, peametoodik
Lilian Mänd	Stockholmi Tööturuinstituut, psühholoog, kunstiterapeut
Vello Mänd	EELK Stockholmi koguduse esimees, EELK assessor, kirjastuse "Vaimulik Raamat" esimees
Enda Naulainene	Saaremaa Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja
Merle Neeser	Pääsküla raamatukogu, juhataja
Aili Norberg	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Aili Normak	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Anu Nuut	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja

Aili Näksi	AS "SUVA", teatmefondi juhataja
Reet Olevsoo	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, büroo juhataja
Leida Olszak	Eesti Lasteraamatukogu, kabinetijuhataja
Olvi Opp	Balti Manufaktuuri tehnikaraamatukogu, juhataja
Age Orgulas	Narva Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja
Külli Ots	Põlva Keskraamatukogu, van. bibliograaf
Mai Paju	Saaremaa Keskraamatukogu, bibliograaf
Ilme Paris	Elva Lasteraamatukogu, juhataja
Kersti Peekma	Eesti Patendiraamatukogu, osakonnajuhataja
Lea Pett	Läänemaa Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Ille Piibemann	Loksa aleviraamatukogu, juhataja
Hiie Piirsalu	Vändra raamatukogu, juhataja
Tiiu Pihlakas	Jõgeva Keskraamatukogu, peaspetsialist
Anne Pilipenko	Mädapea raamatukogu, juhataja
Ave Pill	Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Mai Ploom	Krabi raamatukogu, juhataja
Liina Punab	RAS Ehitusmälestised, raamatukoguhoidja
Liilia Põlder	Saaremaa Keskraamatukogu, pearaamatukoguhoidja
Linda Pärnoja	Eesti Rahvusraamatukogu, osakonnajuhataja
Eha Pöhl	Lundi Ülikooli Raamatukogu, endine raamatukoguhoidja
Ere Raag	Võru Keskraamatukogu, pearaamatukoguhoidja
Raimo Raag	Uppsala Ülikool, õppejõud
Irma Raatma	Rakvere I Keskkool, raamatukogu juhataja
Silvi Rand	Tõhela raamatukogu, juhataja
Anne Rande	Eesti Lasteraamatukogu, direktor
Anne Randmets	Hellamaa raamatukogu, raamatukoguhoidja
Evi Rannap	Tallinna Pedagoogikaülikool, professor
Vaike Rannu	Toronto rahvaraamatukogu, Deer Parki harukogu juhataja asetäitja
Marika Ratassepp	Eesti Lasteraamatukogu, pearaamatukoguhoidja
Reet Raudkepp	Vaida raamatukogu, juhataja
Mihkel Reial	Eesti Rahvusraamatukogu, tehnoloogiadirektor
Tiiu Reimo	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Miine Reisenbuk	Käravete raamatukogu, juhataja
Ene Riet	Eesti Rahvusraamatukogu, "Raamatukogu" toimetaja
Helje Riives	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, nooremteadur
Sirje Ristikivi	Raeküla raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Silvi Roomets	Tallinna Pedagoogikaülikool, kateedrijuhataja, dotsent
Reet Roosi	Eesti Lasteraamatukogu, konsultant

Helgi Rosen	Kanada, pensionär
Ene Runtel	Järvselja raamatukogu, juhataja
Matti Russ	Võru Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja
Helge Saar	Saaremaa Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja
Tiiu Sade	Tartu Ülikooli Raamatukogu, sektorijuhataja
Inno Salasoo	Eesti Arhiiv Austraalias, arhivaar
Aili Salumaa	Kärdla Lasteraamatukogu, juhataja
Anne Salutee	Tallinna Konservatooriumi raamatukogu, van. bibliograaf
Tiiu Sarapuu	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, asedirektor
Silvi Saul	Eesti Lasteraamatukogu, osakonnajuhataja
Mall Seim	Stockholmi Linnaraamatukogu, harukogu juhataja
Ilme Sepp	Läänemaa Keskraamatukogu, pearaamatukoguhoidja
Maie Sepp	Riisipere raamatukogu, juhataja
Elvira Sidorova	Sillamäe Keskraamatukogu, direktor
Heinike Sinijärv	Pärnu Linna Keskraamatukogu, pearaamatukoguhoidja
Viiu Sinisaar	Risti raamatukogu, juhataja
Mai Sipelgas	Kivi-Vigala raamatukogu, juhataja
Anne Skrõpnik	Tallinna Keskraamatukogu, direktor
Ilona Smuškina	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Anne Sokko	Harju Maakonna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Ingrid Spits	Jõhvi Linna Keskraamatukogu, direktor
Helve Sreiberg	Linte raamatukogu, juhataja
Asta Sääsk	Rootsi Raadio-TV, raamatukoguhoidja
Hülvi Taal	Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, van. toimetaja
Leili Tali	Häädemeeste raamatukogu, juhataja
Marje Tamm	Küberneetika Instituudi raamatukogu, juhataja
Mare Tammark	Eesti Patendiraamatukogu, asedirektor
Kalju Tammaru	Eesti Rahvusraamatukogu, teenindusdirektor
Õie Tammissaar	Tartu Linna Keskraamatukogu, asedirektor
Helju Tapper	Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Elle Tarik	Tartu Linna Keskraamatukogu, peaspetsialist
Tiina Tarik	Tartu Linna Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja
Mare Tavaste	Viljandi Maakonna Keskraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Õnne Teern	Loksa aleviraamatukogu, raamatukoguhoidja
Kadri Thalström	Rootsi Parlamendi Raamatukogu, raamatukoguhoidja
Aino Tiit	Salme raamatukogu, raamatukoguhoidja
Ülle Tiits	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, asedirektor
Eha Tillmann	Võru Keskraamatukogu, raamatukoguhoidja

Ivi Tingre	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, esinaine
Evi Tolsa	Kiviõli lasteraamatukogu, juhataja
Reet Tomband	Lääne-Virumaa Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Reet Toomsoo	Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Maive Triipan	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, direktor
Urve Tõnnov	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Mare Ubbõr	Tallinna Konservatooriumi raamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Sirje Undusk	Kohtla-Järve Linna Keskraamatukogu, direktor
Anu Urmet	Tornimäe raamatukogu, raamatukoguhoidja
Ilmar Vaaro	Viljandi Kultuurikolledž, van. õpetaja
Eva Vahesalu	Eesti Meditsiiniraamatukogu, osakonnajuhataja
Marju Vahter	Tallinna Kunstiülikooli raamatukogu, bibliograaf
Salme Vainlo	Valga Keskraamatukogu, direktor
Anne Valdru	Sonda raamatukogu, juhataja
Elvi Vall	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Tiiu Valm	EV Kultuuri- ja Haridusministeerium, nõunik
Anne Valmas	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Maret Vanamb	Tartu Ülikooli Raamatukogu, osakonnajuhataja
Eve-Mall Vare	Eesti Patendiraamatukogu, direktor
Tiiu Varik	Eesti Meditsiiniraamatukogu, osakonnajuhataja
Heli Vehik	Lääne-Virumaa Keskraamatukogu, van. raamatukoguhoidja
Anne Veinberg	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu, osakonnajuhataja
Kaljo Veskimägi	Tallinna Pedagoogikaülikool, dotsent
Meeli Veskus	Aruküla raamatukogu, juhataja
Riina Virks	Tõrva Linnaraamatukogu, juhataja
Tiiu Vodja	Pärnu Linna Keskraamatukogu, osakonnajuhataja
Helen Voogla	Kõmsi raamatukogu, juhataja
Anne Ütt	Jõgeva Keskraamatukogu, bibliograaf

RAAMATUKOGUHOIDJATE KUTSEKSAMI VAJALIKKUS

Raamatukoguhoidja kutse ja raamatukoguharidus on välja kujunenud pika aja jooksul. Mõnevõrra lihtsustatult võib öelda, et raamatukoguhoidjat iseseisva elukutse esindajana aktsepteeritakse siiski alles 19. saj. lõpust. Raamatukoguhariduses on läbitud erinevaid etappe nagu kursuste korraldamine, kutseeksami(te) sooritamine ja eri- (kõrg-) hariduse andmine. Paljudes maades on raamatukogunduslikku kõrgharidust võimalik omandada nii põhiharidusena kui ka täiendavalt, pärast hariduse omandamist mõnel muul alal.

Igasugune raamatukogutöö saab olla efektiivne vaid siis, kui seal töötavad raamatukoguhoidjad on oma ala asjatundjad.

Rahvaraamatukogude seaduses ja Kultuuriministeeriumi määruses nr. 3, 31. märtsist 1993 "Rahvaraamatukogutöötajate haridustaseme nõuetest ja palkade astmesise diferentseerimise juhistest" on rahvaraamatukoguhoidjatele ette nähtud raamatukogundusliku hariduse nõue. 1994. aasta teisest poolest rakendub sama nõue ka kooliraamatukoguhoidjatele. Seepärast hakati meil juba 1992. aastal tegelema kutse-nõuete ja kutseeksami küsimustega nende inimeste suhtes, kellel ei ole raamatukogunduslikku haridust.

Raamatukoguhariduse arengust Eestis

Eesti raamatukoguharidus on kujunenud aeglaselt ja suhtelise hilinemisega, takistuseks peamiselt kehvad olud ja suured ajaloomurrangud. Väärib meeldetuletamist, et esimene raamatukogundust suunav keskus loodi Eestis siiski juba enne Esimest maailmasõda, aastal 1912. See oli Raamatukogude Korralduse Osakond (RKO), mis organiseeriti üliõpilasringkondade initsiatiivil meie kultuurilugu oluliselt kujundanud rühmituse "Noor-Eesti" juures Tartus. RKO alustas erialakirjanduse väljaandmist, organiseeris rahvaraamatukogusid. Esimese raamatukogunduslike kursuste katsetuse tegi RKO 1913. aasta juulis, käsitledes raamatukogundust haridusalastel suvekursustel Viljandis. Niisiis teadvustati meil raamatukogundust kui võrdlemisi olulist kultuurivaldkonda juba ammu. (Mis muidugi ei välista vajadust selle tarvilikkust ikka ja uuesti tõestada.)

Kavakindlalt oli raamatukoguhariduse küsimusi võimalik lahendada alles omariikluse tingimustes. Raamatukogunduse materiaalsed olud ei olnud neil aastail kunagi eriti soodsad ja kutsehariduse süsteemi ei õnnestunudki välja arendada. Mõnda eeskujuvääriivat sellest perioodist on aga siiski meelde tuletada.

Raamatukoguhariduse küsimusi arutati esimest korda asjatundjate ringis mais 1922. aastal Haridusministeeriumi eestvõttel kokkukutsutud Rahvaraamatukogude Korralduskomisjonis. Kavandati raamatukoguhoidjate kursusi, raamatukoguhoidja käsiraamatu koostamist ja kutseorganisatsiooni loomist. Raamatukoguhariduse eestvedajaiks said Haridusministeerium ja ERÜ. Avalike raamatukogude arengule pani aluse "Avalikkude raamatukogude seadus".

Raamatukoguharidust edendati Eesti Vabariigis kahel viisil. Alates 1924. aastast toimusid võrdlemisi regulaarselt kursused, nii ERÜ kui Haridusministeeriumi korraldusel. Nende sisu ja kestvus muutus aastate jooksul, samuti lektorite koosseis. Põhjaliku ülevaate raamatukoguhoidjate kutsehariduse arendamisest ja kursuste korraldamisest ERÜ poolt annab L. Läll. Tema andmeil korraldas ERÜ ajavahemikul 1924–1940 36 kursust, millest võttis osa kokku 950-1000 inimest. 36 kursusest 7 lõppes eksamiga, mis aga ei andnud kutseõigust (1, 59).

Raamatukogundust ja bibliograafiat õpetati alates 1927. aastast ka Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas fakultatiivainena, ainsaks õppejõuks oli Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja F. Puksoo. Just Puksoo pidas põhiettekandē raamatukoguhoidja kutse ja raamatukoguhariduse küsimustes ERÜ I kongressil. Tal oli kahtlemata kõigi eesti raamatukogutegelaste hulgas parim erialane ettevalmistus, kuigi temagi oli raamatukogunduses iseõppija. Puksoo õpetusel oli kaks eesmärki: 1) anda üldisi raamatukogunduslikke ja bibliograafilisi teadmisi, kuna üliõpilastel oli raskusi raamatukogu kasutamisega; 2) anda eelteadmisi neile, kes sooviksid asuda raamatukogutööle (2, 8). Põhjaliku ülevaate raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamisest Tartu Ülikoolis neil aastail annab K. Noodla (3).

ERÜ taotles pikemat aega, et raamatukoguhoidja kohale määrataks ainult kutseharidusega isikuid. Pandi ette korraldada pikemaid kursusi, mis annaksid ka kutseõigused. 1934. aastal seadustati lõpuks kutsehariduse nõue. Avalike raamatukogude seaduse täiendamise seaduse §10 alusel avaldati raamatukogujuhatajate kutselise ettevalmistuse määrus, raamatukogujuhataja kutse omandamise ja raamatukogujuhatajate teenistuse määrus ning raamatukogujuhatajate kutselise ettevalmistuse ja kutseeksamite kavad (4, 29-30, 31-34, 34-39).

Kutseeksamite kavad (programmid) töötas välja Raamatukogude komisjon, mis tegutses Haridusministeeriumi juures 1931. aastast alates. Avalike raamatukogude seaduse täiendusega laiendati Raamatukogude komisjoni tegevuse ulatust. (Seni oli komisjoni põhitööks avalikele raamatukogudele soovitatava kirjanduse nimestike koostamine.) Nagu seisab kirjas komisjoni tegevuse alustes, "valmistab [komisjon] kavu raamatukogude juhatajate kutselise ettevalmistuse ja täiendamise alal; valmistab kavu raamatukogude sisemise korraldamise alal; otsib abi-

nõusid raamatukogude tegevuse edendamiseks ning arutab ja selgitab raamatukogude tegevusse puutuvaid küsimusi." (4, 26)

Järgnevatel aastatel viidi läbi arvukalt kursusi, mille kestvus oli peamiselt 5 päeva ja maht keskel läbi 35 tundi. Püsivamaid lektoreid (alates 1924), sealjuures suurima koormusega, oli A. Sibul. (Ta valgustas põhiliselt raamatukogutehnika küsimusi.) Sagedased esinejad olid ka F. Puksoo, A. Kurvits, M. Jürma, H. Mugasto-Johani. HMi kutseeksameid vastu võtvasse 5-liikmelisse komisjoni kuulusid raamatukogutegelastest vaid A. Sibul ja F. Puksoo. Enamik kursusi ja kutseeksameid toimus II järgu ehk madalama astme ulatuses. Kutseeksami sooritas aastail 1935–1937 — 66, 1938 — 57, 1939 — 113 inimest (kokku 236). (5, 60)

10.–22. juunini 1940. aastal toimus Tallinnas I järgu kursus, mille järele juba mõnda aega oli tuntud puudust. Kursuste juhataja A. Sibul märkis oma aruandes: "Ühtlasi lisan juurde, et üleelatavad ärevad ajad teataval määral häirisid kursuse käiku. Nii ei saanud hra A. Kurvits loenguid pidada. Teda asendas hra A. Leinjärv. / . . / Mulle näib, et Tallinnas lähemal ajal I järgu raamatukogujuhatajate kutse saamiseks kursusi enam tarvis ei ole korraldada." (6, 272)

Nii ka läks. (1940. aastal laiali saadetud ERÜ korraldas raamatukoguhoidjate kursuse siiski veel Saksa okupatsiooni päevil.) (7, 55)

Kutseksamist

Kultuuri- ja haridusministri käskkirjaga 15. märtsist 1993 moodustati ametlikult nõuandva organina 11-liikmeline raamatukoguhoidjate koolituse nõukogu. Ta tegevuse eesmärgiks on ettepanekute väljatöötamine raamatukogunduse ja infoteaduse alase koolituse aluste kujundamiseks, raamatukogutöötajate ühtsete kutsenõuete kehtestamiseks ning nende haridustaseme tõstmiseks.

Üheks nõukogu tegevussuunaks sai ka kutseeksami küsimuste läbitöötamine ja ettevalmistamine.

Kutseeksami töörühm (Marje Aasmets (TPÜ), Mati Muru (Viljandi Kultuurikolledž), Krista Talvi (ERR), Ilse Kenapea (Harju Maakonna Keskraamatukogu), Urve Tõnnov (TÜR)) on oma tegevuses võtnud arvesse Eesti Vabariigi (1918–1940) aegset kogemust ja tutvunud ka teiste maade (Austria, Šveits) sellekohaste dokumentidega. Näiteks Šveitsis valmistatakse kutseeksamiks nii raamatukogudes kohapeal kui ka mitmesugustel kursustel. Eksam on väga põhjalik, koosnedes suulisest ja kirjalikust osast ja lisanduda võib ka diplomitöö.

Töö juurde asudes tuli määratleda selle põhimõttelised alused. Otsustati jääda Eestis 1930ndatel aastatel kehtinud üldise süsteemi juurde, mille kohaselt eksamit saab sooritada kahe – I (kõrgema) ja II (madalama) astme (järgu) ulatuses. (I astme eksam on mõeldud kõrgharidusega

isikuile.) Eksamile lubatakse kõrg-, keskeri- või keskharidusega isikuid, kes valdavad eesti keelt ametikohale vastava keeleoskuskategooria kohaselt ja on töötanud raamatukogus vähemalt ühe aasta.

Eksamiprogramme välja töötama asudes otsustati nende üldiseks orientiiriks võtta I astme puhul TPÜ aineprogrammid, II astme puhul – Viljandi Kultuurikolledži omad. I astme eksam eeldab süvendatud teadmisi eesti ja välismaa raamatukogundusest ning orienteerumist raamatukogunduse teoreetilistes probleemides. II astme eksami puhul on vajalikud põhiteadmised eesti raamatukogunduse ajaloolisest arengust ja tänapäeva olukorrast ning raamatukogu peamistest tööprotsessidest.

Põhimõtteline küsimus oli ka ainevaldkondade valik. Otsustati jääda raamatukogunduse, bibliograafia ja informaatika ainete raamidesse. Üldainetest nagu kirjandus, pedagoogika, võõrkeeled jms otsustati eksami küllalt suure mahu tõttu loobuda. Raamatukogutöötajad võivad programmi omandada täiesti iseseisvalt, saada konsultatsioone, osaleda lühi- või täispikkusega kursustel. Kõik kutseeksamisega puutuv on üksikasjalikult sätestatud Kultuuri- ja Haridusministri määruses nr. 20, 30. detsembrist 1993 "Raamatukoguhoidjate kutseeksami juhendi kinnitamine".

Eksamiprogrammides otsustati mõlema astme osas jääda ühesuguse struktuuri juurde. Programmide ainevaldkonnad on järgmised: raamatukogundus ja informatsioonindus, raamatukogu juhtimine, raamatukogu kogud, kataloogimine, bibliograafiline kirjeldamine, liigitamine, raamatukogu kataloogid, raamatukoguteenindus, bibliograafia, eesti raamatu, raamatukogude ja bibliograafia ajalugu. Selguse mõttes olgu järgnevalt lühidalt avatud ka nende valdkondade põhiteemad.

Raamatukogunduse ja informatsiooninduse alused: põhimõisted, informatsioon ja ühiskond, raamatukogu ja ühiskond, raamatukogude tüpiseerimisvõimalusi.

Raamatukogu juhtimine: raamatukogude juhtimine ja järelevalve Eesti Vabariigis, raamatukoguseadusandlus, raamatukoguharidus ja täienduskoolitus, raamatukogude nõustamine ja raamatukoguhoidjatele konsultatsioonide andmine, raamatukogu juhtimine, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ), raamatukogu hooned, ruumid, sisustus, raamatukogutehnika.

Raamatukogu kogud: kogude olemus ja uurimismeetodid, kogude koostis, moodustamine ja arvestus, kogude paigutusviisid, kogude hoid, hoiutingimused, riulid ja mööbel.

Kataloogimine: eesmärk, viisid, tulemus. Tehniline töötlus. Vormistamine.

1) dokumentide bibliograafiline kirjeldamine – kirje mõiste, kirjeldamise põhiprintsiibid, ISBD, kirje alad, elemendid, märgid, Eesti kirjestandard, kirjeldamise metoodika, üld- ja erimetoodika, analüütiline kirjeldamine;

2) dokumentide liigitamine – liigituse mõiste, indeks, liigitustabelid, kümnendliigitus, liigitamise metoodika, üld- ja erimetoodika;

3) raamatukogu kataloogid – kataloogide tüübid: tähestikkataloog, süstemaatiline kataloog, märksõnakataloog, kaart- ja trükikataloog, raalkataloog; peakataloog, sise- ja lugejakataloogid, keskraamatukogu keskkataloog; kataloogid ja kartoteegid rahvaraamatukogus, küla-, laste-, kesk- ja harukogudes; koondkataloogid.

Raamatukoguteenindus: raamatukogu teenindussüsteem, laenutus-tegevus, raamatututvustus raamatukogus, näitlikud ja suulised vormid, raamatukoguteenindus ja lugeja, raamatukoguteenused, raamatukoguteenindus ja raamatukoguhoidja, raamatukogututvustus, raamatukogu kasutamissoetus, raamatu kasutamise viisid.

Bibliograafia: bibliograafiainformatsioon, bibliograafia liigid, rahvusbibliograafia (jooksev ja retrospektiivne), bibliograafiategevuse eesmärk ja sisu, bibliograafiategevuse keskused Eestis.

Eesti raamatu, raamatukogude ja bibliograafia ajalugu: I aste – Eestis ja välismaal; II aste – Eestis.

Eksamiprogrammide juures on kirjanduse lühiloetelud, kuna vajalikku raamatukogunduslikku kirjandust napib. Soovitavat kirjandust täpsustatakse konsultatsioonidel ja kursustel. Oluline on pidevalt jälgida ja materjali omandamisel allikaina kasutada järgmisi abivahendeid:

- 1) raamatukogunduse ja informaatika oskussõnastikud, teatmikud ja käsiraamatud, raamatukogude teatmikud;
- 2) teadus- ja artiklikogumikud (TÜRi ja ERRi toimetised, ERÜ aastaraamatud, "Nõukogude Eesti raamatukogundus" jm);
- 3) perioodika ("Raamatukogu", "Uut välismaa raamatukogudes" jt);
- 4) bibliograafiaväljaanded ("Raamatukogunduse bibliograafia", ERRi ja TÜRi väljaanded jm);
- 5) standardid;
- 6) kataloogimisreeglid, liigitustabelid, instruktsioonid, õpikud.

Lõpetuseks – kutseeksami vajalikkuses pole põhjust kahelda. Seda raamatukoguhoidjate kiiret (täiendus)koolituse vormi prooviti meil edukalt juba 1930ndail aastail. Praegustes uutes oludes on alust arvata, et kutseeksami süsteemi rakendamisel eesti raamatukogundus vaid võidab.

KIRJANDUS:

1. Läll, L. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing // Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost. Tln., 1985. Lk . 45-65. (Nõuk. Eesti raamatukogundus; 14).
2. Raamatukogu asjandus ülikoolis käsitamisel : Fr. Puksowi esiloeng 26. jaan. // Päevaleht. 1927. 29. jaan.
3. Noodla, K. Raamatukogunduse õpetamisest Tartu Ülikoolis 1927-1967 // Tead. Rmtk. töid 2. Lk. 3 - 24. (TRÜ toim.; Vihik 248).
4. Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja. 1935. Nr. 3.
5. ERA, f.1108, n.9, s.43.
6. ERA, f.1108, n.9, s.44.
7. Jürman, H. Ajast enne raamatukoguhoidjaks saamist 2 // Raamatukogu. 1991. Nr.1. Lk. 54-57.

ERÜ KOGUDE TÖÖGRUPI TÖÖST

1992. aasta mais loodi Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juurde kogude töögrupp. Selle koosseisu kuuluvad kõikide suuremate teadus- ja erialaraamatukogude komplekteerijad. Edaspidi on kavas kutsuda tööst osa võtma ka kogude hoiuga tegelevad inimesed, sest töögrupi arvates ei saa komplekteerimist vaadelda eraldi hoiu küsimustest.

Kogude töögrupi juhiks valiti Teaduste Akadeemia Raamatukogu komplekteerimise osakonna juhataja Maret-Ene Klaus.

Tagasivaatena tuleb nentida, et komplekteerimise komisjon on töötanud 1960ndate aastate lõpust alates. Nendel aegadel tegutses eriti aktiivselt valuutatellimuste komisjon. Koordineeriti kogu Eesti NSV välisperioodika tellimine, samuti ka hoid. Hiljem oli vabariiklikul fondide komisjonil kaks alakomisjoni: fondide komplekteerimise ja valuutatellimuste komisjon. Ka need tegelesid põhiliselt välisperioodika komplekteerimise koordineerimise ja säilitamise küsimustega.

Praeguse töögrupi ees seisab väga palju uusi ülesandeid. Eesti riigi uutes tingimustes vajavad raamatukogud kindlasti raamatukogudevahelist komplekteerimisplaani, et täpselt fikseerida teadusalad, mille komplekteerimise eest üks või teine raamatukogu vastutab. See plaan ei välista aga raamatukogudel oma fondidesse komplekteerida kirjandust ka teistelt erialadelt. See oleneb juba iga raamatukogu võimalustest ja rahakotist.

Töögrupil tuleb koos raamatukogude hoiuosakondade töötajatega vaadata läbi kirjanduse hoiu eeskirjad ning teha seal parandusi vastavuses ühtse komplekteerimisplaaniga.

Samuti on plaani võetud eestikeelse kirjanduse komplekteerimise ja hoiu küsimused. Selles valdkonnas ei ole veel kõik korras. Üha suurenev ilmuv kirjanduse hulk paneb meid mõtlema, kas kõik suuremad raamatukogud saavad piisavalt raha kogu ilmuv kirjanduse tellimiseks. Kindlasti on vaja läbi vaadata sundeksemplari määrus. Ei saa õigeks pidada, et kogu Eestis ilmuvat kirjandust kogub ainult üks raamatukogu.* Ainult ühiste jõupingutustega suudame tulevastele põlvetele säilitada meie kirjavara.

Eesti raamatukogude komplekteerijad ootavad väga ühtseid arvutiprogramme, mis lihtsustaks oluliselt komplekteerijate tööd ja infovahetust.

* Praegu kehtib "Trükiste sundeksemplari saatmise ajutine kord" (kinnitatud EV Valitsuse määrusega 8. maist 1992, vt. "Riigi Teataja" 1992, nr. 2). Selle kohaselt saavad kõigist trükistest, mille tiraaž ületab 50 eks., ERR kolm ja ETAR, TÜR, KMAR ning Kultuuri- ja Haridusministeerium ühe eksemplari. (Toim. märkus)

Komplekteerijatele oleks vaja korraldada seminar, mille viiksid läbi välisriikide vastava eriala spetsialistid. Niisugusest seminarist oleks suur kasu. Üksikisikute välisreisid ei kata seda infovajadust.

Üldse on pikemad kokkusaamised väga vajalikud. Ühe väga hea näitena võiks tuua 1993. aasta sügisel Lohusalus toimunud komplekteerijate kahepäevast kokkusaamist, mis oli äärmiselt töötihe. Arutati Eesti raamatukogude komplekteerimisplaani ning veel mitmeid komplekteerimise aktuaalseid probleeme.

1994. aasta alguseks valmis töögrupil "Teadussuundade ja -erialade nomenklatuuri" alusel Eesti teadusraamatukogude komplekteerimisplaan. Selles kajastuvad 15 teadus- ja erialaraamatukogu komplekteerimissuunad. Hõlmatud on 57 Eestis enam viljeldavat teadusala. Ühe või teise eriala kirjanduse komplekteerimise täiuslikkus on plaanis märgitud tähtedega A, B ja C. Need tähed tähendavad järgmist:

- A – raamatukogu komplekteerib **võimalikult täielikult** antud valdkonna kogu teaduskirjandust (kaasa arvatud vahendusinformatsioon)
- B – raamatukogu komplekteerib **valikuliselt** antud valdkonna teaduskirjandust ja vahendusinformatsiooni
- C – raamatukogu komplekteerib **suure valikuga** antud valdkonna teaduskirjandust ja vahendusinformatsiooni.

Plaani analüüsidest paistab silma, et meie suuremad teadusraamatukogud on küllaltki universaalsete fondidega. Näiteks komplekteerib 57-st erialast kahte koguni kuus raamatukogu (muidugi täiesti erineval tasemel). Samas aga kolmel erialal (mäendus, keemiatehnika ja veterinaarmeditsiin) on igaühel ainult üks komplekteerija. Sotsiaal- ja humanitaarteadusi komplekteerivad väga mitmed raamatukogud. Loodusteaduste komplekteerimisel on kokkulangemisi palju vähem.

A-tasemel on kokkulangemisi Tallinna ja Tartu vahel. See on loomulik, sest Tartu Ülikooli Raamatukogu peab teaduskirjanduse osas teenindama kogu Lõuna-Eesti regiooni, Põhja-Eesti jääb aga Tallinnale.

Eesti teadusraamatukogude komplekteerimisplaan on edasi antud teadusraamatukogude direktorite nõukogule, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingule ning Kultuuri- ja Haridusministeeriumile. Jääme lootma, et plaan igal pool kinnitatakse. Kogude töögrupi liikmed leiavad, et see plaan on väga vajalik. Nagu juba eespool mainitud, ei takista see igaühel oma raamatukokku muretseda kirjandust ka teistelt erialadelt, paneb aga raamatukogule vastutuse just temale kinnitatud erialade komplekteerimise eest. See on äärmiselt vajalik eriti lugejate seisukohalt. Plaani järgi võib iga lugeja teada saada, millisest raamatukogust ta leiab vajalikku kirjandust. Tänapäeval ei ole võimalik, et üks või kaks raamatukogu riigis oleksid võimelised koostama täiuslikud kogud kõigil erialadel. Niisugused komplekteerimisplaanid on olemas ka teistes riikides. Oma

plaanid koostamisel võtme eeskujuks Soome vastava komplekteerimisplaanid.

Kogude töögrupil on praegu lõppjärgus komplekteerimisplaanid juurde kuuluva aineleendi täpsustamine. See sisaldab samasugust jaotust (A, B, C) nagu komplekteerimisplaan, jaotused on aga palju peenemad kui suures plaanis. Seda aineleendit on vaja täpseks ülevaateks, kas on kaetud kõik selles esinevad erialad. Aineleend ei ole mõeldud esitamiseks kõrgematele instantsidele, vaid peaks olema igas raamatukogus kättesaadav lugejatele, kes saavad selle põhjal erinevatest raamatukogudest leida neile vajalikku kirjandust.

Kogude töögrupil on edaspidi kavas kaasata aineleendisse ka väiksemad erialaraamatukogud. Aineleendi praegune variant peaks valmima 1994. aasta sügiseks.

Kogude töögrupp koostas 1993. ja 1994. aastal Eesti raamatukogudesse tellitud perioodika nimekirjad. Neis on märgitud ainult ajakirja nimetus, ilmumiskoht (riik), ISSN ja raamatukogu, kust seda ajakirja võib leida. Kogude töögrupp leidis, et niisugune operatiivne nimekiri on kõigile raamatukogudele ja nende lugejatele kiire informatsiooni saamiseks väga vajalik.

Edaspidi hakkab perioodika koondnimekirja koostama arvatavasti Eesti Rahvusraamatukogu koondkataloogide osakond. See oleks ka väga õige, sest siiani on mõlema aasta nimekirjad koostanud TA Raamatukogu komplekteerimise osakond oma töö kõrvalt. Lisaks alfabeetilisele nimekirjale oleks väga vaja ka süstemaatilist, mille koostamine oleks aga TA Raamatukogu komplekteerimise osakonnalt võtnud liiga palju aega. Loodetavasti saame edaspidi juba aasta alguses kätte korralikult koostatud jooksvaks aastaks tellitud perioodika nimekirjad.

Kogude töögrupp on oma kahe tööaasta jooksul pidanud palju töökoosolekuid. Kõigist nendest on osavõtt olnud arvukas. Tööd on tehtud tõsiselt ja töögrupi ühine püüe on olnud nii komplekteerimise kui ka hoiu küsimused lahendada kõiki rahuldaval moel.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU 75

Ivi Eenmaa

RASKE TEE KOJU

Kui oleks võimalik kokku koguda kõik Eesti Rahvusraamatukogu oma kodu ehitamise ajaloo dokumentid, siis vaevalt need ühte lugemissaali mahuksid. Õieti ei saagi tõmmata selget piiri sisu (töö) ja vormi (hoone) vahele, sest ühe puudumisel poleks teist. Oleks ainult raamatukogu IDEE. Rohkem kui viiskümmend aastat oligi idee suurem reaalsusest.

1939. aastal ilmus "Varamus" Rahvusraamatukogu eelkäija – Riigi-raamatukogu direktori G. Ney artikkel "Mõtteid Riigiraamatukogu minevikust ja tulevikust", kus joonistatakse ilmekas pilt uuest hoonest lugemissaalide ja moodsate hoidlaruumidega. Vabariigi Presidendi algatusel võttis uue raamatukoguhuone ehitamiskava vedu: see oli plaanitud Tõnismäele peaaegu praegusesse asukohta.

1939. aasta suvel komandeeriti G. Ney Soome, Rootsi, Norrasse ja Taani tutvuma teadusraamatukogude ehitusküsimustega. Tagasi jõudnud, avaldas ta üksikasjalikke artikleid, kus projekteerimisprobleemid olid põhjendatud tollase raamatukogutehnoloogiaga, ühiskondliku tööjaotuse ja raamatukogude rolliga ühiskonnas.

Paraku ei osanud tol suvel veel keegi aimata, et õige varsti kaob Euroopa kaardilt Eesti Vabariik ja koos temaga kõik arengukavadki. N Liidu okupatsioonivõim likvideeris ruttu euroopaliku raamatukogusüsteemi ja muutis raamatukogud range tsensuuriga ideoloogiaasutusteks. Ent uus "sisugi" vajas uut vormi ja nii tõusis juba 1946. aastal päevakorrale ENSV Riikliku Avaliku Raamatukogu kui "keskse raamatukogunduse organi" uue hoone ehitamine. Selleks korraldati isegi üleliiduline kavandite võistlus. See maja oli ette nähtud "Estonia" esisele platsile. 1947. aastal kinnitati arhitektide A. Volbergi ja P. Tarvase koostatud ehitusprogramm. Hoone detailne, lõplik projekt valmis 1953. aastal, ehituse algus oli planeeritud sügiseks. Asi aga venis, tollane direktor Helene Johani vallandati ja ehitusplaan jäi katki.

Vahepeal oli lisaks Toompea lossi ruumidele saadud küll tube juurde Kohtu 1 ja mitmeid maju mujal linnas (Toompuiestee 3, Lai 1, Telliskivi 56, Kallaku 4), mis aga sõjaväe ja teiste asutuste nõudmisel jälle ära võeti. 1952. aastal anti Eestimaa Rüütelkonna maja Kohtu 1 (endine Välisministeerium) lõpuks tervikuna raamatukogule ja see jäigi meie ajutiseks koduks paljudeks aastakümneteks.

Uue hoone ehitamise mõte ei kadunud õieti küll kunagi, aga mulle tundub, et raamatukogu polnud selleks vaimselt küps. Võttis aega, kuni rahvusbibliograafias hakati tunnetama ja nägema keelatud mineviku säilitamise ja inimesteni viimise võimalust, kuni erihoiu keelatud teadmised muutusid seda keskaegset institutsiooni ennast hukutavaks jõuks.

Sellesse aega langevad meie raamatukogus Ülo Vooglaiu arenguseminarid, kus põhjalikult analüüsiti rahvusraamatukogu rolli ühiskonnas, rahvuskultuuri seoseid teadmiste ja informeeritusega, hariduse ja haritusega. Raamatukogu muutus teadlikumaks, revolutsioonilisemaks ja aatelisemaks. Raamatukogust hakati rääkima, muutus tema koht ühiskonnas. Tagantjärele usun, et kui 1983. aastal tollane ENSV Ministrite Nõukogu langetas otsuse uue raamatukoguhuone ehitamise kohta, siis oli selle nähtamatuks, kuid otsustavaks ajendiks raamatukogu vaimne tugevus. Seda tugevust kardeti, aga võimul ei olnud omaenese jalgealust õõnestamata võimalik seda ka ignoreerida.

Kuiv õiendikeel meenutab:

- 12.04. 1983 ENSV Ministrite Nõukogu otsus nr. 164-k "Raamatukogu hoone projekteerimisest". Arhitekt Raine Karp, projekteerija RPI "Eesti Projekt".
- 17.05. 1983 ENSV Kultuuriministerium kinnitas ruumiprogrammi.
- 29.07. 1983 Tallinna Linna RSN TK otsus nr. 368 "Maa-ala eraldamisest aadressil Vabastajate väljak 2".
- dets. 1984 Projekt on vastu võetud. Algab elanike ümberpaigutamine, majade lammutamine.
- 01.01. 1985 Tellijaks määratakse Tallinna Linna RSN TK kapitaal-ehituse osakond. Peatöövõtjaks määratakse Tallinna Ehitustrusti Ehitusvalitsus nr. 1.
- 01.11. 1985 Riikliku ekspertiisi komisjon kiidab heaks projekti:
– maksumus 12 836 tuhat rubla.
– sellest ehitus- ja montaažitööd 9 193 tuhat rubla.
– ehituse kestus 58 kuud
Ehituse algus – oktoober 1985
Ehituse lõpp – juuli 1990
- okt.–dets. 1985 Vundamendisüvendi kaevamine. Töid on tehtud 80 tuhande rubla eest.

- 10.11. 1985 Pidi toimuma nurgakivi panek, mis aga jäi ära.
- 04.10. 1986 Pidulik nurgakivi panek.
- 1986 Valmib vundament. Töid on tehtud 1 miljoni rubla eest.
- 1987 Tehakse töid 2,3 miljoni rubla eest. Plaan on 2,8 miljonit rubla, EV-1 põhjendus: tööjõu nappus, varustus-raskused.
- 1988 Tehakse töid 2,2 miljoni rubla eest. Plaan on 3,5 miljonit rubla, EV-1 põhjendused samad, mis eelmisel aastal. Tegelikult algab paremate töötajate lahkumine, peatöövõtja ja ehitusameti poolne töö koordineerimine ja kontroll nõrgeneb.
- 1989 Valmib peakorpus, samas süveneb mahajäämus ehitusgraafikust. Tellija ja peatöövõtja määravad raamatukogu seljataga ehituse lõpetamise uue tähtaja – juuni 1991. Ehituse maksumuse arvutamisel hakatakse lähtuma leppehindadest. Imnevad esimesed tõsised vead – läbijooksud katusekonstruktsioonidest. Tekivad raskused mööbli tellimisel "Standardist".
- 1990 Koostatakse raamatukogule ruumide üleandmise graafik, mis juba esitamise momendil on tegelikkusest maha jäänud. Veelgi nõrgeneb koostöö Tallinna Ehitustrusti EV-1, linna ehitusameti ja ehitusmaterjalide tootjate vahel. Aasta jooksul ei täideta ühtki ehitusgraafiku tähtaega.
- 1991 Koostatakse üha uusi graafikuid, mida ei suudeta (ei taheta) täita.
- juuni 1991 Raamatukogu lõpetab osaliselt lugejateeninduse vanas hoones ja alustab raamatute kolimist poolelioleva uue hoone hoidlatesse. Tallinna Ehitusamet jätkab ehitamise peatöövõtu lepingut pärast viimase ametliku valmimistähtaja – juuni 1991 – möödumist ilma uut tähtaega määramata. Vaatamata katuste läbijooksudele jätkub samasuguse tehnoloogia ja samade materjalidega katuste ehitamine ja läbijooksvate ruumide siseviimistlus. Tekivad finantseerimisraskused. Hindade tõusu ja leppehindade kasutamise tõttu ei ole enam või-

malik lähtuda eelarvelistest arvutustest. Üha valusamalt mõjub raamatukogu õigusetus kaasa rääkida otsuste tegemisel.

- 1992 Aasta algusest peale ei ole avatud ehituse finantseerimist. Raamatukogu taotleb raha ehituse jätkamiseks. Jaanuaris moodustatakse läbijooksude põhjuste selgitamiseks ekspertkomisjon. Raamatukogu tellib ekspertiisi Taani firmalt "COWI CONSULT". Ehituse lõpetamiseks vajaminev summa suureneb katuste, terrasside ja fassaadide ümberehitamise ning läbijooksude tõttu rikutud ruumide viimistlustööde mahu võrra. Mööblitootjate suure hinnatõstmise tõttu on raskendatud lugejateeninduseks vajaliku mööbli hankimine.
- august 1992 Rahvusraamatukogu, Tallinna Ehitusamet ning EV-1 vaatavad läbi tööde mahud, mis on vajalikud ehituse lõpetamiseks ning määravad kogumahu – 7 miljonit 416 tuhat krooni. 1992. aasta teiseks poolaastaks eraldatakse raamatukogule 3 miljonit 850 tuhat krooni.
Katmata on tööd 3 miljoni 566 tuhande krooni ulatuses.
- 12.11.1992 Rahandusministeerium teatab ehituse edasise finantseerimise ajutisest lõpetamisest. Peaminister kirjutab resolutsiooni: "Tuleb nõustuda."
- 01.12.1992 Katkestatakse peatöövõtu leping EV-1ga ehitustehnoloogia nõuete eiramise, tööde halva kvaliteedi ja tähtaegadest mitte kinni pidamise tõttu. Peatatud on ehitustööd konverentsisaalis ja sööklakompleksis, lõpetamata on 70 ruumi viimistlustööd ja osa välisviimistlustöödest, vastu võtmata on kõik tehnosüsteemid, puudub osa mööblit garderoobide ja lugemissaalide sisustamiseks.
- 01.12.1992 Ehitusamet sõlmis lepingu ehitusfirmaga "RAKE" ehitustööde jätkamiseks.
- 16.12.1992 Raamatukokku kogunevad viis Eesti peaministrit, kelle ametisoleku ajal on uut hoonet ehitatud, leidmaks lahendust tekkinud ummikseisule. Peaminister Mart Laar lubab leida finantskatte ehituse lõpetamiseks.

- 10.09.1993 Hoone võetakse vastu paljude vaegtööde ja puudustega.
- Sama kuiv õiendikeel meenutab:
- 1988 Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu saab oma õige nime – Eesti Rahvusraamatukogu. Saabuvad esimesed kastid seni peaaegu tundmatu väliseesti kirjandusega, mille peamiseks vahendajaks Eestis kujuneb Rahvusraamatukogu. Erihoidu suletud trükised tehakse kättesaadavaks kõigile lugejatele.
- 1989 Ülemnõukogu Presiidium võtab vastu otsuse Rahvusraamatukogule parlamendiraamatukogu ülesannete ennistamise kohta.
- 1990 Ülemnõukogu võtab vastu seaduse "Eesti Rahvusraamatukogu kohta", mis sätestab tema tegevuse nii rahvus- kui ka parlamendiraamatukoguna seadusandliku võimu jurisdiktsiooni all. Riigivõimu- ja valitsusasutuste infoteeninduse tagamiseks luuakse parlamenditeenistus. Prioriteetseks muutub riigi valitsemiseks vajaliku kirjanduse soetamine.
- 1991 Alustatakse kogude kolimist poolelioleva uue hoone hoidlatesse. IFLA parlamendiraamatukogude sektsioon toetab Rahvusraamatukogu arenguprojekti. Valmib automatiseeritud infotehnoloogia juurutamise täpsustatud ajakava. Raamatukogu nõukogu kinnitab põhikirja, mis loob eeldused avaraks autonoomiaks rahvusvahelises infointegratsioonis ja kultuurialases majandustegevuses.
- 1992 Jätkub kogude kolimine 18-st eri kohast. Käivitatud on järgmised rahvusvahelised ja Eesti koostööprogrammid:
- 1) Tegevus ISBNi (raamatu rahvusvahelise standardnumbri) Eesti rahvusliku agentuurina.
 - 2) Tegevus Eesti trükitoodangu ja raamatukogustatistika rahvusliku keskusena.
 - 3) Eesti ajalehtede (1918–1940) mikrofilmimise projekt koos Helsingi Ülikooli Raamatukoguga.

- 4) Bibliograafiliste andmebaaside konverteerimise projekt koos Helsingi Ülikooli Raamatukoguga.
- 5) "*Index translationum*" (UNESCO).
- 6) Raamatu ja raamatukogude ajaloo bibliograafia (Holland).
- 7) 15.-18. sajandi inglise raamatu masinloetav koondkataloog (USA).
- 8) "*Bibliotheca Baltica*" (Põhjamaad, Läti, Leedu).
- 9) Balti riikide rahvusraamatukogude koostööprogramm.
- 10) Rahvusvaheliste organisatsioonide depooramatukogu ülesannete täitmine (ÜRO, Maailmapank, Rahvusvaheline Tööorganisatsioon, Euroopa Ühendus).
- 11) Osalemine Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liidu (IFLA) ja selle parlamendiraamatukogude sektsiooni alalise komitee projektides.
- 12) Retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamine koos Teaduste Akadeemia Raamatukoguga ning analüütilise retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamine koos Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukoguga.
- 13) Eesti raamatukogudesse saabuvate välisraamatute ja -perioodika koondkataloogide koostamine.
- 14) Eesti teadusraamatukogude automatiseerimise projekt.
- 15) *Estonica* ja soome-ugri alase materjali kogumine ja ettevalmistamine koos Teaduste Akadeemia Raamatukoguga.
- 16) Täiendõppe korraldamine nii teadus- kui ka rahvaraamatukogudele.

15.12.1992 õiendi kokkuvõte:

"Rahvusraamatukogust kujuneb kultuuri- ja infokeskuseks kogu Eesti jaoks. Uue hoone valmimisega avanevad avarad võimalused nii rahvusvaheliseks infointegratsiooniks ja Eesti infovõrgu väljaarendamiseks kui ka rahvuskultuuri säilitamiseks, teadvustamiseks ja arendamiseks. Rahvusraamatukogul on kogud (varad) ja vaimne potentsiaal tagamaks märkimisväärset osa ühiskonna integratsiooni- ja stabiliseerimisprotsessis. Seda potentsiaali, millest paljuski sõltub kogu meie rahvuslik areng, saab hakata realiseerima uue hoone valmides."

- veebruar 1993 Raamatukogu alustab veel pooleli ehituses lugejateenindust.
- 11.09.1993 Raamatukogu pidulik avatseremoonia, kus osalevad Eesti Vabariigi president, Riigikogu juhataja, peaminister, Riigikogu ja Valitsuse liikmed, rahvusvaheliste organisatsioonide esindajad, diplomaatiline korpus, eesti kultuuriüldsus kogu maailmast.
- 29.12.1993 Vabariigi Valitsus võtab vastu määruse ametlike väljaannete vahetamise kohta, millega pannakse sellealaste rahvusvaheliste kohustuste täitmine Rahvusraamatukogule.
- november 1993 J. Krossi juhtimisel valmib Rahvusraamatukogu seaduse uus redaktsioon, mis sätestab raamatukogu autonoomia ja täpsustab tema ülesanded. Ekspertid annavad eelnõule soodsa hinnangu.*
- 20.12.1993 Riigikogu hääletab menetlusest välja kultuuri- ja hariduskomisjoni esimehe S. Alajõe seaduseelnõu, mis näeb ette Rahvusraamatukogu allutamise Kultuuri- ja Haridusministeeriumile ja tema põhialuste likvideerimise.
- 31.12.1993 Raamatukogus on registreeritud 40 031 lugejat.

Rahvusraamatukogu ehitusloost kujunes rahva üksmeele ja ühtsuse sümbol. See pole üksnes ühe maja ehitamise ja Eesti taasiseseisvumise juhusliku kokkulangemise tulemus. Mõlemal korral on Eesti võitnud oma iseseisvuse eeskätt tänu teadmistele, mis loovad ja mõtestavad olukordi. Rahva elujõu, tema kestmise tagatis on sajandite taha ulatuv mälu, mida hoiab raamatukoguhoidja ja millest ammutame tänagi meelt, vaimu ja mõistust.

* Jaan Krossi töörühma poolt väljatöötatud seadus võeti Riigikogus vastu absoluutse häälteenamusega 13. aprillil 1994. aastal ja on avaldatud 1994. aasta "Riigi Teatajas" (I) nr. 31, art. 495.

Küllap pole käesoleva aastaraamatu ilmumise ajal veel kellelgi meelet läinud selle arutamise kaasnenu ülikeevaline diskussioon massimeedias ja parlamendis, mis väärriks küll kohta Guinnessse'i rekordite raamatus ja küllap ka eraldi põhjalikku analüüsi. Dialektilisele arengule suunatud terve mõistus võitis ühiskonna vulgaarkäsitluse, mis oleks vägagi oluliselt pidurdanud mitte ainult Rahvusraamatukogu, vaid kogu intellektuaalse sfääri arenguprotsesse.

Rahvusraamatukogu uue hoone, tema esimese päris oma kodu ehitamise lugu on Eesti Vabariigi taastamise lugu. Meenutagem tuhandeid inimesi ehitusplatsile toonud kraavitalguid 1988. aastal, meenutagem esimesi eestikeelsete, kuid Eestis tundmatute raamatutega kaste kõigist maadest, kuhu saatus eestlasi pillutanud, meenutagem kõige erinevamate inimeste ja asutuste muret ehituse venimise pärast.

See määrab meie vastutuse, sest iga lõpp on uue algus.

TEATME JA INFOANALÜÜSI KESKUS EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUS

Teatme ja infoanalüüsi keskus (TIK) loodi 1993. aastal. TIKi ülesandeks on Riigikogu liikmete infovajaduse rahuldamine, teatmeteenindus, rahvusvaheliste organisatsioonide publikatsioonide süstematiseerimine ning nende sisu kättesaadavaks tegemine, bibliograafianimestike ning Riigikogu tegevust käsitlevate trükiste koostamine ja toimetamine.

Vaadelgem loetletud töösuundi lähemalt.

Riigikogu liikmete ning neid teenindava personali jaoks on Toompea lossis avatud parlamendi lugemissaal. Siia on koondatud esmajärgulise tähtsusega õigus- ja poliitikakirjandus, eri riikide seadusandlike aktide kogumikud, valik olulisemaid trükiseid Eesti majanduse kohta, statistika aastaraamatud, teatmeteosed jmt. Kogu on mobiilne – uuemad väljaanded vahetavad välja vanemad, temaatika võib laieneda vastavalt vajadusele. Saadikute teavitamiseks ERRi saabunud uudiskirjandusest uuendatakse iga nädal raamatunäitust. Kord kuus ilmuvad põhjalikud poliitika, õiguse ja majanduse uudiskirjanduse nimestikud. Nii raamatunäituselt kui ka nimestike põhjal võivad soovijad kirjandust tellida. Lugemissaalis on ka kõik Eesti olulisemad ajalehed ja ajakirjad ning huvipakkuv osa välisperioodikast.

Lugemissaalis töötab neli bibliograafi, kes vastavad nii fakti-, teema- kui bibliograafiapäringuile. Kasutusel on andmebaasid. Vajaliku trükise puudumisel ja suuremahulistele päringutele vastamisel tehakse viljakat koostööd TIKi teiste lugemissaalidega. Peamaja ning parlamendi lugemissaali vahel saab faksi abil operatiivset sidet pidada.

Lisaks igapäevateenindusele koostatakse ERRis kahte Riigikogu tegevust käsitlevat väljaannet: "Riigikogu teatmik" (eesti ja inglise keeles; 1993. aasta teatmik on ilmunud, 1994. aasta oma ilmumas) ja "Riigikogu kroonika" (aastaraamat 1992/93 on ilmumas). "Riigikogu teatmik" sisaldab andmeid Riigikogu ja Riigikogu kantslei koosseisu kohta. "Riigikogu kroonika" annab mitmetahulise ülevaate parlamendi tegevusest läinud aastal: töökord, menetluses olnud ja vastuvõetud seadused, ratifitseeritud välislepingud, komisjonide töö, kontaktid välisriikide ning rahvusvaheliste organisatsioonidega jne.

Teatmeteenindus areneb ERRis spetsialiseerumise teed. Kunsti-, muusika-, teatri- ja filmialaseid päringuid lahendatakse kunstide osakonnas, erialateavet annab raamatukogunduse osakond, Eesti temaatikaga (kuni 1940. aastani) tegeleb rahvusbibliograafia osakond. TIKis on lisaks üldisele teatmebibliograafiateenindusele välja arendatud

kaks suunda: õigus ja rahvusvahelised organisatsioonid. Plaanis on ka majandusinfo töögrupi loomine.

TIKi teatmeteeningus töötab kahes lugemissaalis: teatme- ja õiguskirjanduse saalis.

Teatmesaalis asub universaalse sisuga teatmekogu. Avariile on koondatud entsüklopeediad, aastaraamatud, keelesõnastikud, üldise sisuga teatmikud, eri riikide rahvusbibliograafiad, firmakataloogid. Teatmetöös on abiks kartoteegid ning andmebaasid.

Õiguskirjanduse lugemissaali on välja pandud õiguslased teatmeteesed, bibliograafiad, sõnastikud, eri riikide seaduste kogumikud ja rahvusvahelise õiguse normdokumendid, õiguslased ajakirjad. Kasutusel on õiguslased andmebaasid.

Rahvusvaheliste organisatsioonide väljaanded asuvad samuti õiguskirjanduse lugemissaalis. Siin on üheksa organisatsiooni trükised, kes on andnud ERRile oma depooaraamatukogu staatuse: ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO, alates 1984), Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO, 1992), Maailmapank (WB, 1992), Euroopa Liit (EU, 1992), Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (UN, 1993), Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe (GATT, 1993), Rahvusvaheline Mereorganisatsioon (IMO, 1993), Ülemaailmne Tervishoiuorganisatsioon (WHO, 1993), Toitlus- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO, 1993).

Lisaks nimetatutele saame raamatuid ja perioodikat veel Rahvusvaheliselt Valuutafondilt (IMF), Ülemaailmselt Intellektuaalse Omandi Organisatsioonilt (WIPO), Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioonilt (OECD), Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonilt (NATO), Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsioonilt (EFTA), Rahvusvaheliselt Tsiivilnõuanduse Organisatsioonilt (ICAO), Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Nõupidamiselt (CSCE) ja Põhjamaade Nõukogult (NC). Kõigi nimetatud organisatsioonide dokumentide süstematiseerimisega ning päringutele vastamisega tegeleb TIKi koosseisus 1. märtsil 1994. aastal loodud rahvusvaheliste organisatsioonide talitus.

Parlamentidevahelise Liidu (IPU) dokumendid asuvad parlamendi lugemissaalis ning nendega töötavad selle lugemissaali bibliograafid.

Et teatmetöö kvaliteet tõuseks ja teadiste andmine kiireneks, täiendatakse TIKi teatmestut pidevalt. Iga päev vaadatakse läbi ja bibliografeeritakse kõik tähtsamad Eestis ilmuvad ajalehed ja ajakirjad (k.a maakonnalehed). Andmed sisestatakse arvutisse ning nad on lugejatele kättesaadavad järgmisel päeval. TIKis on loodud mitu lokaalset andmebaasi (vt. lisa). Andmebaasid kopeeritakse iga päev lugemissaali arvutitesse järgmise skeemi kohaselt: parlamendi lugemissaali kõik andmebaasid, õiguskirjanduse lugemissaali õiguslased andmebaasid, teatmesaali kõik (v.a õiguslased) andmebaasid. Kasutame ka kahte teiste asutuste poolt loodud andmebaasi (ESTLEX ja Tallinna aadressraamat) ning kompaktplaatidele (CD-ROM) salvestatud andmebaase, mis on

lugemissaalide vahel jaotatud samal põhimõttel kui lokaalsed andmebaasid.

Sidusotsingu võimaluse sai ERR juba 1987. aastal. Alustasime Moskva suuremate raamatukogude ja infoasutustega: ИНИОН, ГПНТБ, РКП, ВИНТИ. Lühikest aega töötasime koos Eesti, Leedu ja Läti infoinstituudiga. 1990. aastal katkes nii poliitiliste muutuste kui ka sidetehniliste erinevuste tõttu meie koostöö Venemaa infokeskustega, Baltikumi infoinstituudid aga muutsid oma tegevussuunda ning lõpetasid oma tegevuse. Alates 1993. aasta oktoobrist on sidemed taastatud ИНИОНi, ГПНТБ ja РКПга, kellega suhtleme elektronposti teel.

Elektronposti saame kasutada tänu juurdepääsule rahvusvahelisele akadeemilisele andmesidevõrgule INTERNET. INTERNETi võrku lülitati Rahvusraamatukogu 1992. aasta oktoobris. Alustasime ühe töökohaga, nüüdseks on otsingut võimalik teha viiest punktist. Sidusotsing ning andmete vahetus elektronposti teel on võimalik teatme- ja õiguskirjanduse lugemissaalis ning rahvusvaheliste organisatsioonide talituses. INTERNETi teenuste kasutamine igapäevases infotöös on võrreldamatult avardanud lugejate soovide rahuldamise võimalusi. Lisaks maailma suuremate teadusraamatukogude elektronkataloogidele on kättesaadavad ka mitmesugused erialased andmebaasid, elektronajalehed ja -ajakirjad ning -uudised. Tänu andmesidevõrgule INTERNET on saanud võimalikuks päringute vahetamine mitme USA ja Euroopa infokeskusega.

Rahvusraamatukogu on sõlminud uudiste jooksva edastamise lepingud BNSi ja ETAGA.

TIK on rahuldavalt varustatud arvutitehnoloogiaga (8 IBM-tüüpi arvutit, 7 printerit, 3 CD-lugeri, 2 terminali). Sellest hoolimata ei saa lugejaile anda võimalust kasutada andmebaase iseseisvalt. Kõiki operatsioone vahendab bibliograaf.

Tormiliselt areneva automatiseeritud infotöötamise kõrval oleme säilitanud ka raamatukogule traditsiooniliselt iseloomulikud kartoteegid. Üleliidulise Raamatupalati (БКП) trükikaardil baseeruvad personaalia ja kirjanduse kartoteegid ning eesti ajakirjanduse *de visu* bibliografeeritud ühiskonnateaduste kartoteegid asuvad teatmesaalis. Siin on ka kirjanduse ja kirjandusteaduse kartoteek, mida ainsana edasi täiendatakse.

Teatmeteeninguse maht on suur ja töö pingeline. 1993. aastal vastati ca 7000 päringule, koostati 15 temaatilist bibliograafianimestikku, valikteadistust tehti kaheksale abonendile, valguskoopiaid soovitud dokumentidest tehti 43 200 lehte.

Parlamendi- ja teatmeteeninguse kõrval on oluline töövaldkond bibliograafianimestike koostamine, mis kuulub väljaannete talituse pädevusse. Kuigi tegemist on ühe enim traditsioone austava tööalaga, on siingi viimase paari aasta jooksul toimunud suured muudatused. Kõigepealt tehnilist laadi: kõik väljaanded koostatakse arvutil, mis tunduvalt lühendab valmimisaega. Teiseks sisulised: loobutud on soovitus-

bibliograafiate koostamisest, põhitähelepanu on pööratud jääva väärtusega väljaannete publitseerimisele.

Viimaste aastate töödest väärivad märkimist väliseesti ajakirjade "Tulimuld" (1993) ja "Mana" (peatselt ilmuv) koondsisukorrad, seeria Eesti ja Põhjamaade tõlkeilukirjandusest – taani-eesti (1992), rootsi-eesti (1993), soome-eesti (ilmumas). Seda suunda jätkavad norra-eesti, islandi-eesti ja inglise-eesti tõlkeilukirjanduse nimestikud.

Väga tähtsaks tuleb pidada eesti õigusbibliograafia koostamist. Esimene "Bibliographia iuridica Estonica" köide hõlmab aastaid 1918-1940, järgnevad aastad 1991-1993 (1994), edaspidi ilmuvad aastanimestikud.

Täites Eesti Vabariigi Valitsuse otsust nr. 417, 29. detsembrist 1993 "Eesti Vabariigi ametlike väljaannete ja valitsuse dokumentide registreerimise ja vahetamise kord" koostatakse bibliograafiat "Eesti ametlikud väljaanded", mis ilmub aastanimestikuna ("Eesti ametlikud väljaanded 1993" ilmumas).

Väljaannete talituse kompetentsi kuulub ka eespool mainitud uudiskirjanduse nimestike ning Riigikogu tööd peegeldavate trükiste koostamine, samuti ERRi teistes osakondades koostatud bibliograafiate toimetamine.

TIK tähistas 1994. aasta 1. juulil oma esimest aastapäeva. Kasvuraskused on seljataha jäänud, selginud on eesmärgid ning teed ja vahendid nende saavutamiseks. Koostöös ERRi teiste osakondadega on õnnestunud lahendada mõnigi keeruline probleem. Erilised tänusõnad tahan edasi anda TIKi pädevale, töötahtelisele ning alati õpihimulisele ja uuendustealtille kollektiivile.

TEATME JA INFOANALÜÜSIKESKUSE ANDMEBAASID

1. Kompaktplaatidel (CD-ROM) olevad andmebaasid

1.1 BNB – British National Bibliography (Suurbritannia rahvusbibliograafia) 1986 – kevad 1992

1.2 CDMARC BIBLIOGRAPHIC (USA Kongressi Raamatukogu^u elektronkataloog) 1969 – jaan.1994

1.3 FENNICA Suomen kansallisbibliografia (Soome rahvusbibliograafia) 1955 – 7.12.1993

1.4 JUSTIS SM-CD – (Euroopa Liidu majandus- ja tollialane seadusandlus).

SPEARHEAD – 1. juuni 1992. Euroopa Liidu seadusandlus ühisturu programmi raames, sealhulgas töökaitse ja keskkonnakaitse alal ja sotsiaalküsimustes.

INFO 92 – 25. mai 1992. Sisaldab statistilisi ja muid andmeid Euroopa Nõukogu ja Parlamendi istungitest, Euroopa Liidu direktiivide lülitamisest üksikute maade seadusandlusse jne.

EUROPEAN UPDATE – 13. mai 1992. Ettekanded Euroopa Liidu tegevusest, äri- ja majanduskeskkonna analüüs.

1.5 JUSTIS CELEX – Official legal database of the European Communities – Euroopa Liidu seadusandlus (seaduste täistekstid).

Disc 1. Treaties (1/2) Lepingud, Legislation (3/4) Seadusandlus, Proposals (5) Ettepanekud, Nat. Implementation (7) Riikide seadusandlus, Parl. Questions (9) Parlamentidega seotud probleemid.

3/1994

Disc 2. Treaties (1/2) Lepingud, Case Law (6) Pretsedendiõigus.

3/1994

1.6 Raamatukaubanduslikud kataloogid. Aug. 1991. Sisaldab andmeid müügil oleva kirjanduse kohta.

Saksamaa:

LIBRI AKTUELL. (HAMBURG – FRANKFURT).

VLB AKTUELL. (Buchhändler-Vereinigung GmbH. Frankfurt am Main).

Šveits:

SBZ AKTUELL. (SCHWEIZER BUCHZENTRUM HÄGENDORF).

1.7 VLB aktuell. Verzeichnis lieferbarer Bücher (Buchhändler-Vereinigung GmbH. Frankfurt am Main). Saksamaa raamatukaubanduslik kataloog. Märts 1994.

1.8 Books in Print Plus. Aprill 1994. (Bowker Electronic Publishing). Raamatukaubanduslik kataloog ingliskeelsete raamatute ja perioodika kohta.

1.9 PRESSDOK. HUNDOK. Bibliograafiline andmebaas. Sisaldab artikleid Ungari ajakirjandusest jaan. 1989 – dets. 1993, artikleid Ungari kohta jaan. 1991 – dets. 1993.

1.10 NATIONAL TRADE DATA BANK (NTDB): THE EXPORT CONNECTION. Veebruar 1994. Sisaldab täistekste. USA kaubanduse andmepank. Sisaldab andmeid USA majanduse, rahanduse, ekspordi, impordi ja kaubanduse kohta. Informatsioon on väljastatud 14 föderaalasutuse poolt.

Disc 1,2. – apr. 1993

Disc 1,2. – veebr. 1994 – aprill 1994

1.11 FACTS ON FILE. Rahvusvahelised uudised "News Digest".
Universaalne teatmesüsteem. 1980 – 1993, III kv.

1.12 PROQUEST. Periodical Abstracts Ondisc – Research II. Jaan. 1986
– veebr. 1994. Bibliograafiline andmebaas. Artikleid ingliskeelsest
ajakirjandusest. Universaalne temaatika. Lühiannotatsioonid.

1.13 PLZ-ROM. Das elektronische Verzeichnis der alten und neuen
Postleitzahlen. 1993. Šaksamaa vanad ja uued postiindeksid.

1.14 The Serials Directory. EBSCO Publishing. Suvi 1993. Trükiis
ilmunud aastaraamatud ja jätkväljaanded üle maailma. 120 000 kirjet.

1.15 PAIS on CD-ROM. 1972 – jaan. 1994. Bibliograafiline andmebaas,
sisaldab informatsiooni äritegevuse, poliitika, riigiõiguse, ühiskonna-
teaduste kohta. Lühiannotatsioonid. Inglise, prantsuse, saksa, itaalia,
hispaania, portugali keeles.

1.16 JURIS. 1993

Bibliograafiline andmebaas, sisaldab rootsi juriidilist kirjandust Rootsi
raamatukogudes ja ka USA Kongressi Raamatukogus, Šaksamaa Rahvus-
raamatukogus ja Briti Raamatukogus. 50 000 kirjet.

1.17 UNESCO DATABASES. 1993

Bibliograafilised andmebaasid:

UNESBIB: UNESCO documents and publications (UNESCO dokumen-
did ja väljaanded) 49 000 kirjet.

AIDS: Preventive education against AIDS (AIDSi profülaktika) 2 300
kirjet.

IAUDOC: Higher Education (Kõrgem haridus) 4 500 kirjet.

IBEDOCs: Education (Organization, literacy, innovations ...) (Haridus:
organisatsioon, kirjaoskus, uuendus ...) 15 000 kirjet.

ICOMMOS: Museums, Monuments and Sites (Muuseumid, mälestus-
märgid ja muud vaatamisväärsused) 26 000 kirjet.

DARE: Institutions and Periodicals in Social Sciences (Institutsioonid,
perioodika ühiskonnateadustes) 10 500 kirjet.

ENERGY: Renewable Sources of Energy and Energy Conservation
(Taastuvad energiaallikad ja energia kokkuhoid) 4 200 kirjet.

ISISDIF: National Distributors of Micro CDS/ISIS Software (Micro
CDS/ISISe tarkvara riiklikud levitajad) 98 kirjet.

UNESDATA: UNESCO Databases (UNESCO andmebaasid) 77 kirjet.

UNESIS: UNESCO Regional Office Information Services (UNESCO Regionaalse Keskuse Infoteenistused) 29 kirjet.

1.18 Computer Select. Dets. 1993

Sisaldab informatsiooni arvutite, nende riistvara ja tarkvara kohta. Artiklid ingliskeelsest perioodikast, sisaldab annotatsioone ja täistekste — 73 670 kirjet;

tehnilisi andmeid tarkvara kohta — 45 500 kirjet;

tehnilisi andmeid riistvara kohta — 28 959 kirjet;

andmeid tootjate kohta — 12 869 kirjet;

arvutiterminite seletavat sõnaraamatut — 15 757 terminit.

1.19 CD-LIBRIS. 1980 – 1993. The Swedish Union Catalogue of Foreign Literature 1980 – 1993 on CD-ROM. Väliskirjandus Rootsi raamatukogudes. Bibliograafiline andmebaas. Sisaldab raamatuid, perioodilisi väljaandeid, kaarte, audio-visuaalmaterjale, mikrofišše ja faile. 500 000 kirjet.

1.20 WISO (Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche Literatur). 1975 – okt. 1993. Bibliograafiline andmebaas, sisaldab informatsiooni majandus- ja ühiskonnateaduste kohta inglise ja saksa keeles. Lühiannotatsioonid. 360 000 kirjet.

Electronic Book

1.21 Who's Who. Edition European Business and Industry. 1993. Kes on kes. Euroopa äri- ja majandusteatmik. Sisaldab andmeid isikute, firmade, tegevusalade jne. kohta. 7 500 biograafiat, 4 000 suuremat firmat.

2. Lokaalsed andmebaasid

2.1 Bibliograafilised andmebaasid

2.1.1 SEADUS

Õigusaktid, mis on ilmunud "Riigi Teatajas" ja tema lisades ning Eesti perioodikas alates jaan. 1991. Alates okt. 1993 ka Tallinna Linnavolikogu otsused. Kirjete arv 2 740 — 01.06.94.

2.1.2 PINFO 91

Eesti perioodikas avaldatud poliitika- ja majandusalased artiklid alates 1. jaan. – 31. dets. 1991. Kirjete arv 4 174.

2.1.3 PINFO 92

Eesti perioodikas avaldatud poliitika- ja majandusalased artiklid alates 1. jaan. – 31. dets. 1992. Kirjete arv 10 199.

2.1.4 MAJPOL 93

Eesti perioodikas avaldatud poliitika, õigus- ja majandusalased artiklid alates 1. jaan. – 31. dets. 1993. Kirjete arv 19 445.

2.1.5 MAJPOL 94

Eesti perioodikas avaldatud poliitika- ja majandusalased artiklid alates 1. jaan. 1994. Kirjete arv 6 900 – 01.06.94.

2.1.6 Õigus 94

Eesti perioodikas avaldatud õigusosalased artiklid alates 1. jaan. 1994. Kirjete arv 1 250 – 01.06.94.

2.1.7 VARIA 94

Valik Eesti perioodikas avaldatud universaalse temaatikaga artikleid (väljaarvatud majandus, poliitika, õigus, kirjandus) alates 1. jaan. 1994. Kirjete arv 2 400 – 01.06.94.

2.1.8 EMOR

Sotsioloogilised küsitlused. Turuuuringud. Pereuuring – alates aug. 1992. Meedia (ajakirjandus, TV) – 01.01. – 31.12.93. Kirjete arv 1 400 – 01.06.94.

2.1.9 BIBLIOGRAPHIA IURIDICA ESTONICA 1918 - 1940 ehk Eesti õigusbibliograafia. Dok. arv 4 130.

2.2 Muud andmebaasid:

2.2.1 ESTLEX

Eesti õigusaktide register — alates 16. nov. 1988. Täistekstid. Koost. Riigiarvutuskeskus. Täiend. 2 korda kuus.

2.2.2 TALLINNA AADRESSRAAMAT, AS Ilo

Infopank ILOTAR sisaldab teavet Tallinna firmade, asutuste ja organisatsioonide kohta: organisatsiooni nimetus, postiaadress, telefon, faks, mobiiltelefoni ja teleksi numbrid ning tegevusalade loetelu alates 1992. aastast. Kirjete arv 1 434, 1 080 märksõna-tegevusala – 17.03.94. Täiend. 1 kord kvartalis.

2.2.3 ETA uudised

Eesti Telegraafi Agentuuri uudised majanduse, poliitika, kultuuri, õiguse kohta eesti keeles. Täistekstandmebaas. Alates 01.03.94. Täiend. jooksvalt.

2.2.4 BNS uudised

Baltic News Service uudised eesti ja inglise keeles. Universaalne temaatika. Täistekstandmebaas. Alates 01.03.94. Täiend. jooksvalt.

3. Sidusotsing välisandmebaasidest

3.1 INTERNET: TELNET, FTP, E-MAIL

USA Kongressi Raamatukogu elektronkataloog. Põhjamaade kõrgkoolide elektronkataloogid. USA kõrgkoolide elektronkataloogid. Teiste maade raamatukogude elektronkataloogid.

Elektronajakirjad ja elektronajalehed. Uudistesüsteem. Uudiseid Venemaa, Baltikumi ja SRÜ riikide kohta raadiojaamast "Vaba Euroopa".

3.2 VENEMAA ja SRÜ RIIKIDE RAAMATUKOGUD: E-MAIL

VENEMAA:

Bibliograafilised andmebaasid. Lühiannotatsioonid. Vene ja väliskirjandus vene ja võõrkeeltes.

3.2.1 ИНИОН — Ühiskonnateaduste Teadusliku Informatsiooni Instituut.

Andmebaasid:

3.2.1.1 Majandus (alates 1988)

3.2.1.2 Ajalugu (alates 1986)

3.2.1.3 Riik ja õigus (alates 1986)

3.2.1.4 Teaduslugu (alates 1986)

3.2.1.5 Religioon, filosoofia, sotsioloogia (alates 1987)

3.2.1.6 Keeleteadus ja kirjandusteadus (alates 1987)

Temaatilised andmebaasid:

3.2.1.7 Majanduslikud reformid (alates 1990)

3.2.1.8 Privatiseerimine (alates 1990)

3.2.1.9 Kosmos (alates 1982)

3.2.1.10 Politoloogia (alates 1990)

3.2.1.11 Rahvussuhted ja rahvuspoliitika (alates 1990)

3.2.1.12 Kindlustus (alates 1990)

3.2.2 ГПНТБ — Riiklik Avalik Teaduslik-Tehniline Raamatukogu.

Andmebaasid:

3.2.2.1 Seeriaväljaanded (alates 1975)

3.2.2.2 Välisperiodika (alates 1985)

3.2.2.3 Välisraamat (alates 1984)

3.2.2.4 ГПНТБ poolt avaldatud algoritmide ja programmide fond (alates 1984)

3.2.2.5 Kodumaised väikesetiraažilised väljaanded (alates 1988)

3.2.2.6 Tööstuskataloogid (alates 1989)

3.2.2.7 Avaldamata tõlked (alates 1986)

3.2.3 PKП — Venemaa Raamatupalat.

Andmebaasid:

3.2.3.1 Raamatud ja brošüürid (alates 1980)

3.2.3.2 Ajaleheartiklid (alates 1987. okt.)

3.2.3.3 Artiklid perioodilistest ja jätkväljaannetest (alates 1988)

3.2.3.4 Noodid (alates 1991)

EESTI ÕIGUSBIBLIOGRAAFIA KOOSTAMISEST

Eesti õigusbibliograafia koostamise idee ulatub aega, mil Eesti Rahvusraamatukogu võttis enda peale ka parlamendiraamatukogu ülesanded, so aastasse 1990. Et täpsustada parlamendiraamatukogu ees seisvaid ülesandeid ja võimalusi nende edukaks täitmiseks, korraldati raamatukogus seminar "Parlamenditeeninduse teoreetilisi küsimusi". Teadusbibliograafia osakonna juhataja Rita Hillermaa ja allkirjutanu koostasid ettekande "Juriidilise kirjanduse bibliograafiast", kus vaatlesime ainukest meile tol ajal kättesaadavat õigusbibliograafiat – "Bibliographia iuridica Fennica't" – ja analüüsisime ka 1988. aastal ilmunud õiguslaseid raamatuid. Meie seisukoht oli, et jooksval aastanimestikul puudunuks tollases olukorras sügavam mõte, kuivõrd 1988. aastal oli ilmunud kõigest 67 õiguslast raamatut (neist teaduslikke töid vaid 8) ning kaalukamad nende seast leidsid niigi tutvustamist "Nõukogude Õiguses", ainsas tolleaegses juriidilises ajakirjas. Meie ettepanek oli alustada õigusbibliograafia koostamist retrospektiivsest nimestikust aastate 1918-1940 kohta, nagu soomlasedki olid alustanud varasemast perioodist (1809-1948). Põhjuseks oli ka suur nõudlus just selle perioodi kirjanduse järele.

Eesti õiguskirjanduse bibliograafiaid on koostatud 1920ndate aastate lõpust alates, ent need polnud mõeldud eesti juristidele, vaid selleks, et tutvustada Eestit välismaal. Kirjandusülevaated aasta või paari kaupa ilmusid Itaalia õigusajakirjades, koostajaiks Ernst Ein, Eugen Maddison, Rein Eliaser. Ajakirjas "Õigus" on neid bibliograafiaid ka retsenseeritud. 1930. aasta esimeses numbris tutvustab E. Ein "Annuario di diritto comparato e di studi legislativi" köidet nr 2/3 aastast 1929, sh ka E. Maddisoni koostatud õigusbibliograafiat, millele tal on mitmeid etteheiteid: "Esiteks miks pole süstemaatilisse ülevaatesse võetud ajakirjas "Õigus" ilmunud artikleid, kuna koguteoses "Eesti" ilmunud mõneleheküljelised artiklid on eraldi loendatud? . . . Teiseks, hr Maddison on Eesti osa suuremaks paisutanud seeläbi, et loendab õigusteadusliku kirjanduse all ka kõik meie poliitilised ajalehed, nagu "Päevaleht", "Vaba Maa" jne. Nii on siin loendatud üle 20 perioodilise väljaande. Lugejavalismaalane võib ekslikult arvamusele tulla, et meil tõepoolest nii suur juriidiline ajakirjandus on, või aru saades, et see mitte juriidiline kirjandus pole, võib ta muiates mõelda, et tehakse reklaami oma juriidilise kirjanduse ülespühumiseks." (1, 38). Võib veel lisada, et kirjed on itaaliakeelsed, eestikeelseid pealkirju pole antud, ning kirjed on rühmitatud õigusharude kaupa 12 alajaotusse. Järgmises aastaraamatus ilmus E. Maddisoni ülevaade Eesti 1927.-1929. aasta õiguskirjandusest, mis sedakorda oli juba põhjalikum, 13 lehekülje pikkune, ning kirjetes on

toodud originaalpealkirjad, eestikeelsete teoste puhul ka tõlge itaalia keelde. Kirjandus on süstematiseeritud 13 alajaotusesse:

- 1 – Üldsisulised teosed
- 2 – Eraõigus
- 3 – Tööõigus ja sotsiaalkindlustus
- 4 – Rahvusvaheline õigus
- 5 – Avalik õigus
- 6 – Kohtukorraldus ja protsessiõiguse üldküsimused
- 7 – Tsiviilprotsess
- 8 – Kriminaalõigus
- 9 – Kriminaalprotsess
- 10 – Finantsõigus
- 11 – Agraarõigus
- 12 – Seaduste kogud
- 13 – Perioodilised väljaanded

Loetelusse on võetud artikleid nii "Õigusest" kui "Eesti Politsei-lehest", samuti ajalehtedest. On ka väljaspool Eestit ilmunud kirjandust: artikleid ajakirjadest "Rigasche Zeitschrift für Rechtswissenschaft", "Nation und Staat", "Zeitschrift für öffentliches Recht" jt.

1929.-1930. aasta õiguskirjanduse ülevaate teeb "Annuarios" E. Ein, millele ilmub "Õiguses" A.-T. Kliimanni tunnustav retsensioon. "Tema hästi õnnestunud valiku järgi otsustades autor on võtnud kogu kaheaastase õigusteadusliku toodangu põhjalikule sirvimisele, on teda õiglaselt hinnanud ja sortinud, sest käsitlusele on pääsenud üksnes sellised tööd, millel tarvilik teaduslik kaalukus ei puudu või mis vähemalt evivad teatavat tähtsust praktilises mõttes. Ülevaade ei kujuta hoopiski trükiteodete kuiva loendit. Üsna väheste eranditega on kõik kirjutised saanud lühikese sisuresüme. Tähtsamad neist on leidnud koguni esiletõstmist ja mõned on saanud isegi hindamise osaliseks. ... Autor on arvestanud oma ülevaates koguni seda, et teatav osa meie kirjutisi sisaldab poleemikat. Sellised teosed on muidugi vaid üksteisega seoses mõistetavad, mille hõlbustamiseks autor on teinud viitamisi ühelt kirjutiselt teisele." Puudustena nimetab retsensent rohkeid trükivigu ja äratrükide väljajätmist: "Ka oleks olnud soovitatav neid kirjutisi, mis on avaldatud eritrükendite kujul ja on vabalt saadaval raamatuturul ja -kogudes ning on loendatud teatmeteostes, osundada eritrükendina, nagu see on üldiseks tavaks. Eritrükendeid eelistatakse, sest nad on tavaliselt trükivigadest puhtamad ja sisaldavad teinekord muidki parandusi ja lisandeid. (Võib veel lisada, et see märkus sai tegevusjuhiseks ka meile, mistõttu erinevalt soomlastest otsustasime oma nimestikku võtta ka artiklite äratrükid.) A.-T. Kliimann lõpetab arvustuse tunnustavate sõnadega: "Eesti õigusteadusliku kirjanduse harrastajaile on autori

ülevaade suureks eeltööks ja toeks: on olemas usaldatav valik, sisu-
resümeed ja isegi hinnang." (2, 326-327).

Peamiseks toetuspunktiks oli meile ikkagi "Bibliographia iuridica
Fennica. 1809-1948". Pärast vaidlusi töökoosolekuil nimestiku struktuuri
üle (kus võimalike lahendustena olid kõne all nii UDK kui "Seaduste
kogu" süstemaatika), jäi kirjanduse rühmitamisel eeskujuks soomlaste
poolt kasutatud õigusharude järjestus. Hilisem tutvumine "Deutsche
Rechtsbibliographie'ga" ja "Bibliographie du droit Suisse'ga" näitas, et
säärane süsteem väheste variatsioonidega on kasutusel ka teistes maades.

Seadustekstid jagati vastavalt 1936. aasta seadusega kavandatud
"Seaduste kogu" süsteemile, arvestades ka tollaegset seaduste
paigutamist konkretsesse alajaotusse (nii näiteks on veterinaaria-alased
seadused üldpealkirja "Tervishoid" all). Nimestikku otsustati võtta
raamatud ja ajakirjaartiklid, jättes välja ajalehtedes ilmunu.

1990. aastal algas bibliograafia koostamine, mis nüüdseks on
väldanud kolm aastat. Tööprotsess on veninud plaanitud pikemaks (esi-
algsete kavade järgi pidi nimestik ilmuma 1992. aasta I poolel), sest maht
on paisunud kavandatud (10 trp) tunduvalt suuremaks. Töökavasse oli
võetud "Eesti raamatute üldnimestiku" läbivaatamine Eestis ilmunud
raamatute kindlakstegemiseks ning ajakirjade "Õigus" ja "Eesti Politsei-
leht" bibliografeerimine. Viidetest ja kirjandusloeteludest kogunes aga
andmeid ka teistes väljaannetes ilmunud artiklite kohta, mis viisid lõpuks
peaaegu kogu selle aja perioodika *de visu* läbivaatamisele. Samamoodi
hakkasid hargnema ka andmed eesti juristide poolt välismaal publitseeritu
kohta. Nimestiku välismaal ilmunut puudutav osa on siiski kõige
lünklikum. Läbi vaadati küll tähtsamad õigusajakirjad Tallinna, Tartu ja
Helsingi raamatukogudes ja tänu Läti kollegidele bibliografeeriti Riias
ilmunud "Zakon i Sud'i" ning lisati ka need materjalid. Kuid siiski jäi
olulisi lünki kas ajakirjade nimetuste või üksiknumbrite puudumise tõttu.
Siinjuures võiks üles lugeda ka meie poolt tehtud vigu, mille vältimine
võimaldaks teistel erialabibliograafia koostajatel ehk aega kokku hoida.

Me alustasime "Eesti raamatute üldnimestiku" läbivaatamisest ja
alles seejärel võtsime ette erialajakirjad. Vastupidine järjekord võimal-
daks saada kiiremini ülevaadet õigusteaduse tollaegsetest eriala-
probleemidest, kirjutavatest autoritest ja ka ilmunud kirjandusest. Sageda-
semad konsultatsioonid erialainimestega (kui neil vähegi selleks aega
leida õnnestub!) annavad ettekujutuse kasutaja ootustest nimestikule, mis
teinekord küll peaaegu võimatud täita tunduvad (kes soovinuks leida
nimestikust andmeid kõikides seaduskogumikes ilmunud üksikseaduste
kohta, kes otsis jälgi fotost "Prof. Kliimann supelrannas"...). Lõpp-
otsustaja peab olema kahtlemata koostaja, kes kõigi soovidele vastu tulles
jääks väga albikära-antsulikku rolli.

Nimestik valmis alguses kartoteegi kujul. Kui töö oli juba
viimistlusjärgus, saime enda käsutusse arvuti. Nüüdseks on kirjed

sisestatud andmebaasi, kasutades programmi *Procite*. Andmebaasis on praegu 4130 kirjet. Nimestiku trükkimiseks kopeerisime kirjed teksti- töötlussüsteemi *Microsoft Word*, mis võimaldas anda talle soovitud väliskuju (paigutada vahepealkirjad, dubleerida kirjeid jne).

Pärast retrospektiivnimestiku valmimist tahame nüüd jätkata jooksva õigusbibliograafia koostamist, algusmomendiks Eesti Vabariigi taastamise aasta. Sotsialismiperioodi kohta tuleks siis hiljem retrospektiivnimestik – see ajajärk näib huviorbiiti nihkuvat. Bibliograafia- nimestikud veelgi varasema perioodi kohta oleks juba uurimuslik ettevõtmine, mille teostamine on esialgu vaid unistus.

KIRJANDUS:

1. Maddison, Eugen. *Estonia // Annuario di diritto comparato e di studi legislativi*. Milano, 1929. Vol. 2/3. P. 949-952.
Rets.: Ein, E. // *Õigus*. 1930. Nr. 1. Lk. 38. (Kirj. ülevaade).
2. Ein, Ernst. *Rassegna di letteratura giuridica Estone : anni 1929-1930 // Annuario di diritto comparato e di studi legislativi*. Roma, 1932. Vol. 7, p. II. P. 59-67.
Rets.: Kliiman, A.-T. // *Õigus*. 1933. Nr. 7. Lk. 326-327. (Kirj. ülevaade).

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU RESERVKOGU

1. Reservkogu olemusest ja tekkest

Suurtel raamatukogudel tekivad ikka aeg-ajalt raamatute ja teiste trükiste kogud, mis ei ole inventeeritud ning kataloogides lugejatele kättesaadavalt peegeldatud. Need tekivad tavaliselt kahe või enama raamatukogu liitmisel või suuremate kogude kinkimisel või pärandamisel. Sel puhul juhtub, et saadakse liigseid dublette, puudulikke sariväljaannete ja perioodika komplekte, raamatukogu profiilile mittevastavaid või saabumise ajal aktuaalsuse kaotanud väljaandeid.

Tavaliselt jäävad need trükised raamatukogudes seisma, nad võetakse kuidagi lihtsustatult arvele. Eriti sagedasti juhtub seda suurte murranguperioodidel, kui asutusi, organisatsioone, ettevõtteid, raamatukogusid likvideeritakse või reorganiseeritakse.

Sama sünnib ka arhiivides ja muuseumides. Arhiivid saavad, näiteks, koos arhiivifondidega aeg-ajalt ametkondlikke trükiseid. Sagedasti on need ilmunud väikeses tiraažis ainult ametkondlikuks kasutamiseks, seetõttu haruldased. Arhiividele on nad aga koormavad, sest neid saabub koos mitme arhiivifondiga.

Eestis oli esimene niisugune murranguiline periood sakslaste lahkumine Eestist 1939.–1940. aastal, mil raamatukogudesse saabus suur hulk raamatuid, mida ei jõutudki korralikult arvele võtta. Paljud Eestist lahkujad andsid oma sagedasti suured raamatukogud üle asutustele, lootes neid säilitada. Tartus oli selliseks raamatukoguks Ülikooli Raamatukogu, vähemal määral teised, ka Eesti Riigi Keskarhiiv. Tallinnas andsid mitmed lahkujad oma raamatud üle Eestimaa Provintsiaalmuuseumile, mõned ka Riigiraamatukogule. Viimane võttis 1939. aasta lõpul annetustena vastu ca 6 500 trükist, millest suurima ja väärtuslikema osa moodustas Tallinna Toomkooli endise direktori Aleksander Winkleri kogu. Teistes linnades anti kogusid üle saksa seltside poolt asutatud kohalikele muuseumidele arvestusega, et ehk neid lubatakse viia välja Saksamaale. Enamik kogusid jäi aga lihtsalt maha või hävitati.

Nii hakkasid tekkima reservkogud suurtes raamatukogudes, sealhulgas praeguses Eesti Rahvusraamatukogus.

Järgmine suurem trükiste juurdevool toimus pärast juunipööret, kui Riigiraamatukogu riigiasutuste keskse teadusliku raamatukoguna võttis üle likvideeritavate või oma tegevust ahendavate asutuste raamatukogusid. Nii võttis raamatukogu juba 1940. aasta suvel vastu rea sõjaväeasutuste, Välisministeeriumi, Eesti Vabadussõja Ajaloo Komitee, Välis-

eesti Ühingu ja mitmete teiste asutuste raamatukogud. Samas saabus annetustena ka raamatuid mitmelt Tallinnast lahkuvalt välissaatkonnalt.

Osalt jätkas Riigiraamatukogu sel perioodil veel oma varem väljakujunenud vahendaja rolli, suunates saabunud kirjandust teistele raamatukogudele. Näiteks anti Eesti Arstide Seltsi raamatukogu üle Tervishoiu Raamatukogule, Börsikomitee raamatukogu Tehnika-ülikoolile, ajaloo- ja teatmekirjandust Eesti Riigi Keskarhiivile.

Kui 1940. aasta augustis algas ideoloogiline puhastustöö – nn ebasoovitava kirjanduse eemaldamine raamatukogudest ja raamatu-kauplustest, anti need GLAVLITI kaudu Põhja- ja Lääne-Eestist üle Riigiraamatukogule, Lõuna-Eestist Tartu Ülikooli Raamatukogule. Nii hakkasid kuhjuma suured, osalt dubleerivad raamatute hulgad, mis Riigiraamatukogus küll jäid esialgu korralikult arvele võtmata ja millest osa koondati hiljem raamatukogu reservfondi.

Saksa okupatsiooni ajal oli Riigiraamatukogu Riigiarhiivi raamatukoguosakond, sellisena ei täitnud ta keskset rolli ja raamatukogule lisandusid peamiselt need trükised, mis saabusid koos arhiividega. Erandi moodustasid 1940-1941 nõukogude ajal ilmunud trükised, mis Saksa võimude käsul kuulusid konfiskeerimisele ja hävitamisele, kuid millest erikorraldusega anti 100 eksemplari igast nimetusest Riigiarhiivile, ja osa sellest jõudis hiljem reservkogsusse.

Nõukogulik Riigiraamatukogu hakkas uuesti tegutsema 1944. aasta kevadel Nõukogude Liidu tagalas, Leningradis Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu nime all. Kui 31. mail 1944. aastal määrati selle juhatajaks Helene Johani, alustati kohe raamatute kogumist ja ostmist. Saadi raamatuid Saltõkov-Štšedrini nim. NSVL Riiklikult Avalikult Raamatukogult, N Liidu Kirjandusfondilt (ca 25000), osteti bibliofiil A. Grebjonkini suur ja väärtuslik enam kui 26 000 köitest koosnev raamatukogu, mis sisaldas filosoofia, psühholoogia, loogika, ajaloo ja teiste humanitaaralade kirjandust saksa, vene, prantsuse ja teistes keeltes. Kui need raamatud pärast sõda Eestisse toodi, jäid need enamasti reservfondi ja on seal osalt veel praegugi.

Suur raamatute kokkuvool algas 1944. aasta lõpul ja sellele järgneval aastal, mil jätkati sõja tõttu katkenud puhastustööd asutuste raamatukogudes. Tõenäoliselt sel ajal saabusid raamatukokku Põllutöö-ministeeriumi, Kohtuministeeriumi, Riigikantselei, Põllutöökoja ja ka likvideeritud Pedagoogilise Muuseumi suured raamatukogud, mis jäid reservfondi. Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu ülesandeks oli ka raamatute kokku kogumine tühjaks jäänud korteritest. Neid oli palju. Nii käidi juba 1944. aastal 83 korteris ja saadi ca 15 000 raamatut, 1945. aastal saadi 163 korterist ca 18 000 eksemplari. Üle võeti ka raamatu-kauplustest eemaldatud keelatud kirjandus. Järgmine suur raamatute juurdevool algas 1949. aastal. Kõiki raamatukogusid kohustati üle andma väljaspool Nõukogude Liitu 1917-1949 ilmunud välis- ja nn vananenud

väljaspool Nõukogude Liitu 1917-1949 ilmunud välis- ja nn vananenud (mittenõukogulik) kirjandus. Siis võeti Tallinna Keskraamatukogust järkjärgult üle palju raamatuid, noodikogu ja suur osa arhiivkogust. Vananenud (mittenõukoguliku) kirjanduse eemaldamise aktsioon jätkus 1952. aastani ja tabas ka muuseumi. Selle tõttu võeti Tallinna Keskraamatukogust ning Kuressaare, Pärnu ja Viljandi muuseumist üle 1951.-1952. aastal ca 200 000 trükist. Nendega koos saabusid ja läksid reservfondi ka mitmed riismed lahkunud sakslaste kogudest, mis olid lahkumise ajal üle antud muuseumidele.

Nõnda kasvas Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu reservkogu umbes poole miljoni suuruseks (1953. aasta aruande järgi oli selles 491 754 trükist). See oli ja on suur varandus. Peaaegu kõik need asutuste, organisatsioonide, küüditatud, arreteeritud või läände lahkunud isikute raamatukogud, mis jäid lihtsalt maha, on hävinud. Nii on ka mitmete riigiasutuste raamatukogudega. Need, mis anti üle Eesti NSV Riiklikule Avalikule Raamatukogule, on selle reservkogus üsna täielikult säilinud, need, mida üle ei antud, on hävinud. Selle kohta on palju iseloomulikke näiteid. Näiteks on väga hästi säilinud endise Kaitseministeeriumi ja sõjaväe asutuste raamatukogud, mis kohe Eesti NSV Riiklikule Avalikule Raamatukogule üle anti, kadunud on aga Haridusministeeriumi raamatukogu, mida ilmselt üle ei antud. Tallinna Keskraamatukogu vanem osa, mis võeti üle Eesti NSV Riiklikku Avalikku Raamatukokku (reservkogusse), on säilinud. Peaaegu kõik teiste väiksemate raamatukogude raamatud, mis jäid Riiklikule Raamatukogule üle andmata, on kadunud.

Siit järeldus: suurtel, kindlalt püsivatel raamatukogudel on eriti segastel üleminekuaegadel lausa kohustuslik võtta üle ja säilitada likvideeritavate asutuste ja organisatsioonide raamatukogud mingil kujul reservkoguna, vastasel korral raamatuvarad hävivad. Reservkogu on nende päästja.

2. Töö reservkoguga

Varsti pärast raamatute massilist saabumist algas ka nende esialgne arvele võtmine: peamiselt ajutise tööjõu abil said raamatud ühe lihtsus-tatud kataloogikaardi. Raamatuid ei inventeeritud ja loodud kartoteek ei olnud üldiseks kasutamiseks. Lugejakataloogid ja isegi peakataloog ei peegeldanud reservkogu. Ometi ei olnud see päris "surnud" fond. Paljusid selles hoitavaid raamatuid said lugejad raamatukogu töötajate kaasabil siiski kasutada, mõnda kasutati korduvalt, loeti intensiivselt. Tekib küsimus: miks neid siis kohe põhikokku üle ei viidud. Põhjusi oli kaks: esiteks toimus suur uue nõukoguliku kirjanduse juurdevool, uued trükised tuli kiiresti kättesaadavaks teha, vanemate raamatute töötlemiseks ei jätkunud jõudu. Teiseks tuli kogu aeg arvestada, et peale otseselt keelatud raamatute oli ka mittesoovitav kirjandus: usuline kirjandus, kapitalist-

likult) käsitlev kirjandus ja paljud muud. Nende peegeldamist lugeja-kataloogides võrdsustati soovitamise ja seda ei tohtinud. Nõnda oli juba raamatute säilimise huvides otstarbekohane neid mitte põhikogusse suunata ja kataloogides peegeldada.

Päris keelatud kirjanduse saatus oli teistsugune. Varsti pärast raamatute massilist saabumist hakkasid selleks volitatud inimesed neid läbi vaatama ja Nõukogude võimu vastaseid ning mittesoovitatavaid raamatuid eemaldama. Õnneks oli raamatukogul õigus säilitada keelatud kirjandust selleks loodud erihoiuosakonnas, mis asutati 1944. aasta oktoobris. Selles aga oli lubatud säilitada keelatud kirjandust ainult kahes eksemplaris, ülejäänud tuli hävitada. Sellest ei peetud siiski täpselt kinni. Osa keelatud trükiseid sai anda teistele asutustele, kellel oli erihoiu õigus. Osalt säilitati aga ka raamatukogus (eriti perioodika) liigseid eksemplare. Nõnda tekkis erifondi juurde oma "varufond" Eesti perioodikast, mis oli veel salajasem kui erifond, sest sellest ei tohtinud teada ka kontrollivad ülemused.

Kirjanduse väljasuunamine reservkogust algas 50ndate aastate lõpul kasutuskogudes puuduvate või mitteküllaldases eksemplaarsuses esindatud eestikeelsete ja Eestis ilmunud muukeelsete trükiste suunamisega põhifondi ja teistesse raamatukogudesse. Seda tegevust on jätkatud vastavalt raamatukogu komplekteerimispõhimõtete muutumisele, mille kohaselt Eestiga seotud trükiste eksemplaarsust on suurendatud tolleaegselt 2 eksemplarilt praeguse 6 eksemplarini.

Järgnevalt eraldati varukogust raamatuid vastavalt raamatukogu struktuuri kujunemisele ja osakondade rajamisele. Nii näiteks hakati haruldaste raamatute osakonna moodustamise eeltööna selgitama ja eraldi fondi suunama haruldasi raamatuid. Alguses tehti seda peaaegu ainult vastavatest ilmumisaastatest lähtudes, hiljem hakati pöörama tähelepanu ka klassikute esitrukidele, tuntud isikute autograafidega raamatutele, haruldastele köidetele jne.

Järjekindel reservkogu läbivaatamine komisjoni poolt algas 70ndate aastate lõpul sihiga see likvideerida. Oldi seisukohal, et trükiseid, mida raamatukogu ise ei vaja, kuid mis võivad olla edaspidi Eestis vajalikud, viiakse depoose, ülejäänud suunatakse vahetuskogu kaudu teistele raamatukogudele. Aeg ja kogemused tegid aga oma korrektiivid. Nähti, et juhuslikele, alles kujunema hakkavatele või seda plaanitsevatele, samuti oluliste ümberkorralduste ees seisvatele asutustele ja organisatsioonidele raamatute üleandmine võib muutuda suure vaevaga säilitatud kirjanduse laialitassimiseks ja seejärel ka hävitamiseks. Seetõttu hakati Riiklikule Raamatukogule mittevajalikke raamatuid eraldama vaid neile raamatukogudele, kelle profiili nad kuulusid ja kes olid kindlad partnerid. Näiteks, Tallinna Polütehnilise Instituudi profiili kuuluv kirjandus eraldati üleandmiseks selle raamatukogule, merendusala ne kirjandus Meremuuseumile, dissertatsioonid ja muud vahetult

kõrgharidusega seotud materjalid Tartu Ülikooli Raamatukogule, põllumajanduslik kirjandus Saku Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudile jne. Teatrite raamatukogudest pärinev püüti üle anda Teatri- ja Muusikamuuseumile. Eesti Lasteraamatukogul kui lastekirjanduse keskraamatukogul on sel alal ka oma ülesanne täita ja sinna peaks koonduma kogu maailma lastekirjandus, eriti klassika originaalkeeltes. Seega eraldati kogu vastav kirjandus üleandmiseks Lasteraamatukogule. Varsti tekkis aga tõrge: kõigil oli ruumipuudus ja nii seisti küsimuse ees, kas pillata need raamatud niisama laiali või jätta ootama, kuni olud selguvad ja paranevad. Uue maja valmimise tõttu otsustati esialgu reservkogusse jätta raamatud, mida vastavad erialaraamatukogud ruumi puudusel vastu võtta ei saanud.

Samal ajal kujunesid välja ka kindlamad seisukohad selles osas, missugused raamatud on vajalikud ja peavad olema kindlasti Riikliku Raamatukogu põhikogus. Kõigepealt jõuti juba enne parlamendiraamatukogu staatuse taastamist otsusele, et Riiklik Raamatukogu kui Riigiraamatukogu õigusjärglane on kohustatud säilitama kõik Rahvaste Liidu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide väljaanded, sest sageli omab ta neid ainukesena Eestis. Siis asuti seisukohale, et lisaks eesti-keelsetele ja Eestis ilmunud muukeelsetele trükistele, millest oli juttu eespool, tuleb põhikogusse võtta ka *Estonica* ja *Baltica* ning mitte ainult ühes eksemplaris. Kui teos sisaldab muu hulgas andmeid, arvamusi, muljeid jne. Eesti kohta, võetakse ta põhikogusse märkusega "Sisaldab *Estonicat*".

Otsustati, et suurel raamatukogul peavad juba prestiiži pärast, aga ka loomulikult lugejahuve silmas pidades olema esindatud maailmakirjanduse, teaduse, majanduse, poliitika jm alade tähtteosed, mingil alal silmapaistvat osa etendanud autorite teosed, eriti esitrükid, autori eluajal ilmunud redigeeritud uustrükid ja akadeemilised väljaanded. Sellega kaasnes arusaam, et põhikogusse on vajalik hankida ka suured teoste kogud ajaloo, kirjanduse, loodusteaduste, majanduse jt aladelt, sest nad fikseerivad ühiskonna omaaegset seisundit ja autorite hulgas on harilikult neid, keda võib pidada oma ala klassikuteks.

Reservkogus on arvukalt Venemaad käsitlevaid teoseid, mis Venemaal on haruldased, sest nad olid N Liidus keelatud, samuti venenõukogude väljaandeid, mis on Läänes puudulikult esindatud. Kuna Eesti on olnud Lääne ja Ida vahendaja rollis, on raamatukogul võimalus seda traditsiooni jätkata mõlema poole teadlastele uurimismaterjali pakkudes. Nii jõuti seisukohale, et põhikogusse viiakse kõik *Rossica* väljaanded, mis seal puuduvad.

Kui uues majas paigutusvõimalused lahedamaks muutusid, hakati arvestama seda, et paljudel esimesel pilgul tähtsusetutel, päevakajalistel raamatutel võib olla väärtus, kuivõrd üks või teine pool või ka mõlemad pooled neid omal ajal hävitasid. Mõisteti, et kui need raamatud ei ole

pooled neid omal ajal hävitasid. Mõisteti, et kui need raamatud ei ole otseselt Eestile (Eesti raamatukogudele) vajalikud, siis võivad nad edaspidi, olude normaliseerudes, olla väga vajalikud teistele, eriti endise N Liidu raamatukogudele. Seetõttu peavad nad jääma edasi reservkogsusse oma aega ootama.

Omaette probleem oli perioodikaga, mida reservkogsus oli palju. Kõigepealt võeti põhikogsusse need eksemplarid, mis täiendasid juba olemasolevaid komplekte, seejärel vajalikud perioodilised väljaanded, mida reservkogsus oli nii palju, et nad moodustasid juba mingi – olgugi puuduliku – komplekti. Kui selgus, et vastav väljaanne on olemas mõnes teises teadusraamatukogsus, siis pakuti reservkogsus leiduvat nende komplektide täienduseks. Üksikud aastakäigud ja numbrid jäeti aga edasi reservkogsusse, arvestusega, et küllap edaspidi selgub, missugune raamatukogu neid oma komplekti täienduseks vajab.

Uued võimalused reservkogu õigeaks kasutuselevõtmiseks avanesid siis, kui nüüd juba Eesti Rahvusraamatukogu sai parlamendiraamatukogu ülesanded. Nüüd leidsid taas oma õige koha paljude endiste riigiasutuste – Riigikantselei, Riigikontrolli, Välisministeeriumi, Kohtu- ja Siseministeeriumi, Põllutöökoja, sõjaväeasutuste jt. – raamatud. Põhikogsusse suunatakse siin leiduvat majandust, poliitikat, rahvusvahelisi suhteid ja lepinguid kajastavat kirjandust, mis vahepeal oli oma aega oodanud ja muutunud nüüd uutes oludes vajalikuks.

Samal ajal jätkus ja jätkub raamatute üleandmine teistelegi endistele omanikele või omanike järglastele, nagu Eesti-Rootsi Raamatukogu Noarootsis, Saaremaa Arhiivraamatukogu Kuressaares (saanud juba 1100 eksemplari) jt. Paljud raamatud on aga ikka veel jäänud kindla omanikuta, sest vastavad asutused ja raamatukogud on alles välja kujunemata. Nende suhtes otsustati üheselt: omanikumärgiga raamatud, mida praegu väga ei vajata, jäävad ootama aega, mil taastekivad asutused ja raamatukogud niivõrd välja kujunevad, et nad vajavad ka ajaloolist osa, kasvõi juba selleks, et säilitada ja teadvustada asutuse ja raamatukogu ajalugu.

Nõnda jõuti lõpuks otsusele: reservkogu on ja peabki olema. Ta on kogu aeg olnud Eesti raamatuvara säilitaja ja päästja ning peab jääma selleks ka edaspidi. Ta on nagu vaheaste, andes võimaluse vajaduse korral vanu raamatukogusid taastada ja uusi luua ning täita töö käigus tekkivaid lünki.

3. Reservkogu tänapäev ja tulevik

Reservkogsus on säilitatud suur ja väärtuslik osa Eesti raamatuvarast. See ei ole olnud kerge. Ruumipuudusel on raamatuid hoitud üle linna mitmel pool, kus selleks aga ruumi leiti. Ja päris ohutu see ka ei olnud, sest reservkogsust võis ikka leida ka keelatud kirjandust, seda

mainida raamatukogu kauaaegse töötaja, direktori asetäitja Irma Riikoja vallandamist keelatud kirjanduse peitmise eest 1949. aastal. Ja ei olegi kuigi palju aastaid möödunud ajast, millal raamatukogu püüdis reservkogu hoida nii Eestist kui eriti Moskvast tulnud ideoloogiliste kontrollide silma alla sattumast.

Praegu, uues olukorras toimuvad reservkogus aktiivsed muutused – ühelt poolt trükiste väljasuunamine, teiselt poolt aga täiendamine uutega. Nimelt on viimasel ajal suurte raamatuannetustega saabunud hulgaliselt väärtuslikke väljaandeid, mida mitmetel põhjustel (näiteks praegune võõrkeelteoskuse tase) tuleb lugeda vähekasutatava kirjanduse hulka. Kirjandus, millel ei ole kohe kindlat vastuvõtjat, peab kusagil säilima vähemalt niikaua, kuni pole selgunud hoiuraamatukogu staatus ning tegevuspiirid. Meil ei ole moraalset õigust seada seda kirjandust hävimisohtu ja ajutiseks lahenduseks on nende reservkogus hoidmine.

Arvestada tuleb, et me elame ümberkorralduste ja muudatuste ajastul ning organisatsioonid tekivad ja kaovad. See toob aga kaasa ümberkorraldusi ja likvideerimisi ka nende juurde kuuluvates raamatukogudes. Raamatuvärskest osa leiab uued kasutajad vahetuskogude kaudu, kuid osa kirjandust on otstarbekas suunata hoiule "oma aega ootama" – kindla säilituspaiga selleks pakub Eesti Rahvusraamatukogu reservkogu.

KIRJANDUS:

1. Riigiraamatukogu Teataja. 1939. Nr. 11/12. Lk. 87-88.
2. Eesti NSV Riikliku Avaliku Raamatukogu tööplaanid ja aruanded 1944–1953. (End.) ERA, f. R-363, n. 2. s. 1, 2, 4, 8, 23, 25, 34, 36, 46, 56, 68, 77, 82. Säilitatakse Eesti Rahvusraamatukogus.
3. Ainz, A. Eesti Rahvusraamatukogu varukogu raamatute provenientsist // Eesti Rahvusraamatukogu toim. 2. Tln., 1991. Lk. 124-155.
4. Lotman, P. Raamatukogu roll sõjajärgses Eestis // Eesti Rahvusraamatukogu toim. 2. Tln., 1991. – Lk. 87-123.
5. Lotman, P. Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks 2 : Eesti NSV Riiklik Avalik Raamatukogu 1940-1953. Tln.: ERR, 1993. 116 lk.

Allikatena on kasutatud ka:

- 1) omanikumärke ERRi reservkogu raamatutes;
- 2) autorite (V. Miller, R. Aru) kogemusi ja mälestusi aastatest 1940-1994.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU VÄLISSUHETEST

1993. aasta Eesti kultuurielu tippündmuseks oli vaieldamatult Eesti Rahvusraamatukogu uue hoone avamine, huvipakkuv nii spetsialistidele kui muidu uudistajaile. Suurte raamatukogude valmimine ületab tähtsuselt alati oma maa piirid. Meie uut hoonet on külastanud hulk erinevaid inimesi, lastest riigitegelasteni, nii kõrvaltänavast kui maailma teisest otsast.

Et külalistele asjalikku ja ülevaatlikku infot anda, algatasid välisuhete ja reklaamiosakond ühiselt giiditeenistuse. Oma maja tutvustavad umbes poolsada inimest eesti, inglise, saksa, prantsuse, soome, läti, norra, rootsi, rumeenia, ungari, ukraina ja vene keeles. Giididel on olnud iga päev tegemist ja algas see juba enne uste avamist lugejaile 1993. aasta veebruari lõpus.

Rahvusraamatukogu koht meie kultuuriloos on mitmene ja ei piirdu kaugeltki ainult ühe, kuigi tohutu suure hoonega Tõnismäel. Siin tehakse palju, et Eesti, meie raamatud ja raamatukogud oleksid maailmakaardil, et õppida kasutama infoallikaid teistes riikides, et teiste teadmistest targemaks saada. Allpool mõnest sellisest tööloigust.

– ERR on Eesti ISBN (raamatu rahvusvahelise standardnumbri) ja ISSN (jadaväljaannete rahvusvahelise standardnumbri) rahvuslik keskus. ISBN ja ISSN on lühimad ühetähenduslikud identifitseerimistunnused, mis soodustavad trükiste automaatset andmetöötlust, hõlbustavad nende tellimist, müüki ja bibliografeerimist.

Näiteks ISBN tähistab ka trükitud ja audiovisuaalset materjali sisaldavaid õpikuid, raamatu lisana müüdavaid helikandjaid, pimedate raamatuid, iseseisva pealkirjaga teadustöökogumikke, atlasi, mikroväljaandeid, dia- ja kilesarju, kassettraamatuid, kompaktplaate (CD-ROM) ja arvutitarkvara. Süsteem pärineb kuuekümnendate aastate Suurbritanniast ja ühendab enam kui 120 maad. Tegevust koordineerib 1972. aastal loodud Rahvusvaheline ISBN-Agentuur Berliinis, mis andis 1992. aastal Eesti Vabariigile rühmatunnuseks numbriga 9985. Eesti ISBN-Keskus väljastab numbriploki kolmes eksemplaris, kaks kirjastusele, kolmas rahvuslikule keskusele. Siin kontrollitakse ISBNi õigsust ja antakse aru Rahvusvahelisele ISBN-Agentuurile, mis koostab rahvusvahelist kirjastajate aadressraamatut – "Publishers' International ISBN Directory" (PIID), kus on umbes 290 000 kirjastuse nimi, aadress, telefon, faks, ISBN enam kui 200 riigist.

– ERR on Eesti trükitoodangu ja raamatukogustatistika rahvuslik keskus. Viimane brošüür "Eesti trükitoodangu statistika" ilmus 1990. aastal. Kuigi 1991. aasta käsikiri ja 1992. aasta põhitabelid on valmis, ei

hakka kohalik trükitoodangu statistika enam eraldi ilmuma, vaid lülitakse Eesti Statistikaameti väljaannetesse. Andmed kohalikuks tarbeks olid põhjalikumad kui iga aasta septembris UNESCO statistikaosakonna andmebaasi saadetakse teave eelmisel aastal Eestis eri keeltes ilmunud raamatute ja brošüüride kohta.

– UNESCO projekti "Index translationum" raames saadetakse Pariisi andmed aasta jooksul Eestis ilmunud tõlkekirjanduse kohta. Siiani on seda tehtud etteantud vormi kohaselt täidetud kaartidel, kuigi loomulik oleks, et seda tehtaks masinloetaval kujul. Andmed on järgmised: autor, pealkiri, ilmumisaasta, lehekülgede arv, originaali pealkiri ja mis keelest on tõlgitud, märkides ka vahenduskeele, kui seda kasutati. Möödunud aastal oli Eestist üle 300 kaardi. Andmed tervest maailmast ilmuvad trükikataloogis. Kui on kiire, võib saada infot ööpäev läbi otse UNESCO andmebaasist.

– Trükiste kättesaadavust takistavate piirangute kadudes muutus eriti oluliseks vanema perioodika säilitamine. Helsingi Ülikooli Raamatukoguga sõlmiti kokkulepe Eesti 1918.–1940. aasta ajalehtede mikrofilmimiseks. ERRi töörühm valmistab ajalehed ette: vaatab lehekomplektid läbi, teeb pisiparandusi, triigib välja kortsud, võtab lahti köited. Ajalehed varustatakse rahvusvahelistele standarditele vastavate bibliograafiliste andmetega ja pildistatakse Helsingi Ülikooli Raamatukogu poolt hangitud ja paigaldatud seadmetega. Negatiivid saadetakse ilmutamiseks Helsingisse. ERR kontrollib tagasisaadud positiivide loetavust ja täiuslikkust, koostab registri. Kuna ERRis ei ole säilinud kõiki ajalehti, aitavad materjaliga Tartu Ülikooli Raamatukogu ja Teaduste Akadeemia Raamatukogu, saades vastutasuks filmidest tasuta koopia. Jäädvustatud on "Esmaspäev", "Kaja", "Põhja Eesti", "Põhja Kodu", "Oma Maa", "Rahva Sõna", "Õpetajate Leht", "Ühistegelised Uudised", kokku 240 088 lk. Alustati "Vaba Maa" pildistamist.

– Helsingi Ülikooli Raamatukogu jaoks konverteerib ERRi töörühm nende bibliograafilisi andmebaase masinloetavaks. Esialgu tähendab see projekt ainult meie tööjõu kasutamist, kuid on heaks koolituseks, sest peagi on vaja sama teha koduraamatukogus. Vajadus selle järele on, sest arvutit kasutama harjunud lugejad ei vaevu kaartkataloogis otsima. See on üks põhjustest, miks osa kogudest kasutamata jääb.

– Bibliograafiaalastest töödest võiks nimetada andmete saatmist California Ülikooli 15.-18. saj inglise raamatu masinloetava koondkataloogi koostamiseks ("The English Short Title Catalogue. British Holdings of Monographic Titles Printed Before 1801"), milles on andmed kõigist selle perioodi ingliskeelsetest raamatutest maailmas.

– Tehakse kaastööd IFLA väljaandele "Annual Bibliography of the History of Printed Book and Libraries" (ABHB).

– ERR on koos teiste Eesti suuremate raamatukogudega teatmiku "Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland" (Ajaloolised

raamatukollektsioonid Saksamaal) koostajaks. Raamat ilmub Münsteri ülikoolis prof. B. Fabiani toimetamisel. Materjal Eesti raamatukogude kohta ilmub köites "Handbuch deutscher historischer Buchbestände in europäischen Bibliotheken des nicht-deutschsprachigen Bereichs" (Saksa ajaloolised raamatukollektsioonid väljaspool saksa keele ala).

– Kunstide osakond alustas koostööd rahvusvahelise muusikakirjanduse bibliograafia projektiga RILM ning tegi kaastööd IAMLi ajakirjas "Fontes Artis Musicae" ilmuvale bibliograafia "Recent Publications on Music", saates andmeid aastatel 1989–1992 Eestis ilmunud muusikakirjanduse kohta. Operatiivne kaastöö ja korrektne tegutsemine leidis tunnustust Rahvusvahelise Muusikaraamatukogude Liidu (IAML) konverentsil Helsingis 1993. aastal.

– ERR on "Välisraamatute koondkataloogi" ja "Välisperiodika koondkataloogi" koostamise keskus Eestis.

– Rahvusbibliograafia osakond kogub *Estonicat*, suheldes paljude institutsioonide ja eraisikutega välismaal ning osaleb soome-ugri keeleteadusliku andmebaasi "Urbis" koostamises (koos TÜRga). Andmebaas sisaldab keeleteaduslikke raamatuid ja artikleid alates 1988. aastast.

– Väliskirjandusest saadi 70 % annetustena, 16 % vahetuse kaudu, 12 % rahvusvahelistelt organisatsioonidelt ja 2 % ostu teel. Välisvahetuse osakond suhtles intensiivselt oma partneritega, säilitas stabiilse vahetustaseme ja hankis juurde uusi partnereid. Head on suhted väliseestlastega. Olulised on kingitused teiste riikide saatkondadest. Avatud Eesti Fond, *SABRE Foundation*, *International Book Exchange Foundation* on olnud nii periodika kui raamatute saamise allikaks. USA Senatikomisjon (*Frost Task Force*) finantseeris osaliselt satelliitraamatukogu komplekteerimist. Toompea lossis ja maksis kinni 7 kompaktplaati (CD-ROM).

– *LAWS (Lawyers Alliance for World Security)* käivitas projekti juriidikaraamatukogude loomiseks endises N Liidus. Asukohtadeks valiti Tallinn (ERR), Alma-Ata, Moskva, Peterburg. Plaanis oli töö kolmes suunas: raamatuannetused, dokumentide kättesaavust hõlbustavate tehniliste vahendite annetus ja töötajate koolitus (üks igast linnast). Saabunud on kaks annetatud õiguskirjanduse saadetist. Muu on rahapuudusel seiskunud.

– Balti riikide rahvusraamatukogude koostöö raamlepingule kirjutasiid rahvusraamatukogude direktorid alla 1992. aasta viimastel päevadel. Selles on kõige üldisemal kujul fikseeritud koostööpõhimõtted. 25-aastase ajalooa LiLaEst-il, Balti rahvusraamatukogutöötajate suvelaagris said käesoleval suvel mõned lepinguklauslid konkreetsema sisu, näiteks koondkataloogi ja automatiseerimise vallas.

– "Bibliotheca Baltica" on norralaste algatatud projekt Baltimaade väärtkirjanduse kirjastamiseks. Igas riigis peaks ilmuma sada maailma teadusüldsust huvitavat raamatut. Koordineerimiseks on igal maal rahvuslik komitee rahvusraamatukogu direktori juhtimisel. Projekti põhjalik

ülevaade on ajakirja "Raamatukogu" 1993. aasta esimeses numbris (Jaan Toomla, "Projekt "Bibliotheca Baltica"").

– Eesti Rahvusraamatukogu ruumes on peavarju leidnud ajakiri "Raamatukogu" ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Ka nende kaudu sõlmuvad sidemed nii omal maal kui ka ulatuslikumalt. Suursündmus oli kevadine raamatukoguhoidjate VI kongress, delegaatideks eesti soost raamatukoguhoidjad erinevaist maailma paigust, kuhu nad saatuse tahtel sattunud olid.

– 14.–16. juunini toimus ERRi ruumes Baltimaade parlamendi-raamatukogude töötajate seminar. Ettevõtmist finantseeris *Frost Task Force*, USA Senatikomisjon, mis aitab arendada Ida-Euroopa parlamendistruktuure. Kolme päeva jooksul räägiti iga maa kogemustest, pearõhk oli aga INTERNETi ja kompaktplaatidel (CD-ROM) andmebaaside kasutamisel.

– 1992. aasta oktoobrist kuni 1993. aasta veebruari lõpuni töötas ERRis Kongressi Raamatukogu ja Sorose Fondi stipendiaat Maria Pedak-Kari, kelle eriala on üldsussuhted (*public relations*), märtsi algusest juuli lõpuni aga Eric A. Johnson. M. Kari on eestlane ja seega ei olnud kogemuste vahetamisel ja õpetamisel keeleprobleeme. E. A. Johnson on raamatukoguhoidja, kuid õppinud vene filoloogiat ja sügava arusaamisega sovjetlikust elust ning asjaajamisest. Lisaks on ta algaja kirjanik ja võib-olla seepärast osav inimesi omavahel ühisprojektideks kokku viima.

Mõlemad stipendiaadid õpetasid muuhulgas ka inglise keelt, pr. Kari rohkem erialatermineid, hr. Johnson aga seda, kuidas mujal maailmas hästi tehtud elulookirjelduse ja avalduse abil saab hankida raha fondidelt töö ja õppimisvõimaluste leidmiseks või mingi muu projekti finantseerimiseks. Kaks meie raamatukoguhoidjat suutsidki nii bürookraatiadžunglist läbi murda, et õppida USAs ja Taanis.

Nii pr Kari kui hr Johnson andsid nõu parlamendi infoteeninduse parandamiseks. Jätuks sellele tööle saab Toompea lossi ja ERRi peahoone ühendamine andmevõrku.

– Kuigi 1991. aasta augustisündmused muutsid välismaa meile maailma ühe kuuendiku võrra suuremaks, siis tänu tehnilistele vahenditele on ta kahanenud nii, et mahub ära töölauale. 1992. aasta sügisest alates on ERRil võimalus võtta ühendust rahvusvahelise andmesidevõrguga INTERNET, mille kaudu saavad maailmas omavahel suhelda üle kahekümne miljoni arvutiomaniku. Esialgu oli ühendus modemi kaudu, nüüd on otseliin KBFI telekommunikatsioonikeskusesse. ERR kasutab INTERNETti infootsinguks *on-line* režiimis, teatmevahetuseks ja sideks. Kõige populaarsem on elektronpost. IREX (*International Research and Exchanges Board*) finantseeris Balt*Info*Neti loomist, et parandada USA raamatukogude elektroonilist suhtlust kolleegidega Baltikumist ja asutustevahelist koostööd. Baltikumi pealinnades ja Tartus toimusid

kolmepäevased seminarid uute võimaluste tundmaõppimiseks. Õppimine selles vallas on aga lõputu, sest tehnika areneb ülikiiressti.

– Eesti raamatukoguvõrgu jaoks on oluline, et lõpuks otsustati ühiselt, millist MARC-vormingut kasutada. Põhjanaanabritelt osteti integreeritud raamatukogusüsteem KIRI. Soome vormingu kohandamine Eesti standardiks on suhteliselt hõlbus. FIRMAS *Baltic Computers System* (BCS) on installeeritud ja töötab IBMilt ostetud suure võimsusega kompuuter. Detsembris 1993 toodi see Rahvusraamatukogu hoonesse Tõnismäel. Siis on muuhulgas võimalik ka kasutada kartoteeke, mida siiani on jõutud kirjutada ketastele.

Me võime rääkida eri projektidest ja programmidest, kuid kõige selle taga on inimesed, kes koovad hapraid sidemeniite ja hoiavad neid katkemast. Rahvusraamatukogus sõlmuvad sidemed rohkem kui kuuesaja inimese tööna. Lõpetuseks nimetagem organisatsioone, mille kaudu tegutsetakse: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, Balti Raamatukogude Büroo, Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liit (IFLA) (kolmes sektsioonis: parlamendiraamatukogud, infotehnoloogia, raamatukogudevaheline laenutus ja dokumentide levik), Euroopa Teadusraamatukogude Ühing (LIBER), Euroopa Rahvusraamatukogude Direktorite Konverents (CDNL), Rahvusvaheline Muusikaraamatukogude Liit (IAML), Ida- ja Kesk-Euroopa Raamatukogude ning Informatsiooniorganite Uurimise Ühing (ABDOS).

OSKUSSÖNASTIK RAAMATUKOGUHOIDJALE

Ilma oma eriala termineid teadmata ja tundmata ei tule ükski inimene oma tööga rahuldavalt toime. Iga ala sisaldab mõisteid, mis on omased nimelt sellele alale ja mis igaüks on selle ala jaoks tähistatud terminiga.

Raamatukoguhoidjal on niisiis kohustus teada raamatukogunduse oskussõnu, eesti keele sõnu, aga kirjanduse lugemiseks ja suhtlemiseks ka teisi keeli: inglise, prantsuse, saksa, soome, vene jt. Ent raamatukoguhoidja on omal kombel universaalne: tal tuleb kokku puutuda raamatutega kõigil aladel – filosoofiast ajalooni, geograafiast informaatikani. Mida rohkem ta teab, seda parem on see tema töö jaoks. Aga on alasid, mis on raamatukoguhoidja tegevusega tihedamini seotud kui ülejäänud, ja nende terminid on suuremas või vähemas ulatuses kohustuslikud teadmiseks ka raamatukoguhoidjale. Raamatuteadus, bibliograafia, informatsioonindus, trükindus ja raamatuköitmine, pedagoogika ja psühholoogia, kirjandusteadus ja ajakirjandus jne. Sellest tulebki, et raamatukogunduse sõnaraamatud haaravad endasse sõnu ka neilt raamatukogunduse seosaladelt. Pole midagi imelikku, et UNESCO hoole all koostatud sõnastik, üks soliidsemaid üldse, kannab pealkirja " Raamatukoguhoidja sõnaraamat":

Vocabularium bibliothecarii. 2nd edition. Paris: UNESCO, 1962. 627 p.

Vocabularium bibliothecarii nordicum. Copenhagen: Bibliotekscentralen, 1968. XVI, 278 p.

See joon on omane ka kõigile eesti raamatukoguhoidjate jaoks seni avaldatud sõnastikele. Olgu nad siin loetletud:

Antik, Richard. Oskussõnastik raamatukogunduse ja bibliograafia alalt eesti, saksa ja vene keeles. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1931. 104 lk. – Sisaldab tuhatkond sõna saksa ja vene tõlgetega, kuid ilma seletusteta. Täna seks saanud vähekasutatavaks raamatuks.

Raamatukogunduse sõnastik: eesti-vene ja vene-eesti. Toimetanud H. Jürman. Tallinn: Valgus, 1969. 168 lk. – Sisaldab umbes 1100 terminit koos seletustega. Sõnavaliku rikastamiseks on ilmunud kaks täiendusvihikut (1974 ja 1977), kuid neis leiduvad umbes 800 terminit on ainult vene vastetega ja ilma seletusteta. Täiendusvihikuil ei ole tänaseks olulist kasutamisväärtust. Sõnaraamat ise on seni asendamata, ehkki mõnesid eesti termineid on hiljem muudetud ja seletused on kohati aegunud.

Vihma, Helgi. Raamatukogutermineid. Tallinn: Valgus, 1987. 188 lk. – Sisaldab üle 2000 termini eesti-vene ja vene-eesti loeteluna, kuid ilma seletusteta. Siia on võetud 1969. aasta sõnastiku ja selle täiendusvihikute terminid, kuid korrigeerimisel arvestatud raamatukogunduse terminoloogiakomisjoni tööd poolteise aastakümne jooksul. Erinevuste puhul termini kujudes 1969. ja 1987. aasta sõnastike vahel tuleb tingimata eelistada viimast.

Vihma, Helgi. Raamatukogutermineite pöörd sõnastik. Tallinn: Valgus, 1987. 60 lk. – See loetleb eelmises sõnastikus leiduvad eesti terminid pöördtähestikulises järjestuses: arvestatakse sõna lõpp- ja sellele eelnevaid tähti. Sõnastik on hästi kasutatav terminite korrastamisel.

Eesti-inglise-saksa-vene infosõnastik. Koostanud U. Agur, A. Ariste, H. Johani, R. Kull, I. Pärtelpoeg, H. Saari. Tallinn: Valgus, 1977. 280 lk. – Sõnastikus leiduva 2800 termini hulgas on ka hulk raamatukogunduse oskusõnu. Teaduse arenemisega seoses on sõnade valik mõneti napp, kuid sellisenagi on ta raamatukoguhoidjale vajalik käsiraamat igapäevases töös.

Eesti raamatukogunduse oskussõnavara on kasvanud ja arenenud koos raamatukogudega. Midagi andis juurde ja fikseeris iga trükkis ilmunud raamatukogusid käsitlev kirjutis või raamat. Eriti väärib osutamist Eesti Kirjanike Seltsi "Noor-Eesti" raamatukogude korralduse osakonna tegevus enne Esimest maailmasõda. Seda tööd jätkati, kui 1923. aastal loodi Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing ja hakkas ilmuma ajakiri "Raamatukogu". Tolle aja oskuskeelega pruuki on hõlpus leida Aleksander Sibula "Raamatukoguhoidja käsiraamatust" (Tartu, 1926). Kuigi oli ka kõhklusi: näiteks kasutas Sibul sõna "nimestik" kataloogi tähenduses. Ja eespool nimetatud Richard Antiku sõnastik võttis kasutusel terminid 1930ndate alguseks kokku. Hiljem ilmunud raamatud (näiteks Antiku "Kataloogid ja kataloogimine" – Tartu, 1938), ajakiri "Raamatukogu", artiklid ajakirjanduses lisasid veel üht ja teist.

Pärast Teist maailmasõda asuti terminoloogiaga tegelema Eesti NSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus. Nõukogude raamatukogunduse mõistete vene termineile tuli leida eesti vasted. Selleks sundis hulk kavandatud tõlketöid vene raamatukogunduse tekstide eestindamiseks. Kuid hiljem jäi töö soiku, küllap seoses terminoloogia entusiasti Helene Johani sunnitud lahkumisega raamatukogust 1953. aastal. Ja alles viis aastat hiljem püüdsid Ene Liivand ja Kaljo Veskimägi määrata eesti vasted tolle aja parima vene oskussõnastiku vene sõnadele. Ljubov

Havkina sõnaraamatus* loetletud vene termineile kirjutati kaardid ja neile ka eesti tõlked. See kartoteek jäi jälle paariks aastaks seisma. Ent kui 1960ndail hakati planeerima sõnastiku koostamist, oli see esimeseks aluseks kavandatud tööle. Kartoteegis loetletud terminid jaotati teemade kaupa, sõnavalikut täiendati kirjanduse ja sõnastike abil, kontrolliti vastamisi ja kirjutati seletused. Kõik – terminite valik, tõlkevasted, seletused – arutati koostajate töökoosolekuil läbi ja tehti parandused. Peale toimetaja on raamatus loetletud teised koostajad: Endel Annus, Virve Ennosaar, Elli Lipstok, Linda Ploompuu, Aino Tann. Töö algul oli osaline ka Ene Liivand ja aruteludest võttis sageli osa Ludmilla Rass, käsikirja viimistlemisel Helene Johani. Rotaatorpaljundus** (100 eksemplari) saadeti laiali. Sellega saadi hulk märkusi, ettepanekuid, täiendusi Friedrich Puksoolt, Oskar Kopluselt, Rein Kullilt, Kaja Noodlalt, Leida Püssilt, Helmi Masingult, Endel Põdralt jt, mida kasutati käsikirja viimistlemisel. Sõnastikus esitatud loetelu*** näitab, mida vaadati läbi käsikirja kallal töötades; peale loetelu ka hulk raamatukogunduse kirjandust ja ajakirju, et leida sealt uusi mõisteid ja termineid. Käsikirja viimistlemise, täiendamise ja toimetamise järel läks ta trükki, et ilmuda oktoobris 1969 trükiarvuga 3500.

Sõnastiku ilmumisega olnuks nagu tööle punkt pandud. Kuid juba järgmisel aastal oli täiesti selge, et ei saa olla seisakut. Raamatukogunduse terminoloogia nõudis jätkuvat tööd. Loodi komisjon, kuhu kuulus esindajaid suurtest teaduslikest raamatukogudest, Raamatupalatist, Keele ja Kirjanduse Instituudist. Kultuuriministeeriumi käskkirjaga 16. juunist 1971 sai komisjoni koosseis järgmine: esimees Hans Jürman, sekretär Helja Voosemaa, liikmed Ellen Aare, Endel Annus, Virve Ennosaar, Helene Johani, Rein Kull, Elli Lipstok, Linda Ploompuu, Aino Tann. Aja jooksul toimus komisjoni koosseisus muudatusi. Näiteks kümnekond aastat töötas aktiivselt kaasa Voldemar Muhel. Ka paluti koosolekuist osa võtma ühe või teise kitsa ala spetsialiste, et lahendada terminiprobleem. 1987. aastaks oli komisjoni koosseis järgmine: Ellen Aare, Endel Annus, Virve Ennosaar, Elna Hansson, Hans Jürman, Aita Kraut, Rein Kull, Leida Olszak, Mare Onga, Pia Ristisaar, Leelo Ruubel, Mari Sibul, Maret Teetlaus, Imbi Vesmes, Helgi Vihma. Komisjoni asjaajamine toimus keskuses – Fr. R. Kreutzwaldi nimelises Eesti NSV Riiklikus Raamatukogus. Töö reguleerimiseks koostati töökord, mis vist muudatusteta kehtib tänaseni. Iga aasta kohta tehti tööplaan, samuti aruanne (viimane vahel tihedaminigi). Komisjoni koosolekuid kavatseti pidada kord veerandaastas, kuid seda ei suudetud. Koosolek nr. 1 oli

* Хавкина, Л.Б. Словарь библиотечно-библиографических терминов. Москва, 1952. 234 с.

** Eesti-vene ja vene-eesti raamatukogunduse sõnaraamat: Makett. Tallinn, 1964. 3, 132 lehte.

*** Lk. 163-165.

18. oktoobril 1971, nr. 46 22. juunil 1986 (järgmine alles 21. märtsil 1988). Ent vahel tuldi ka tihedamini kokku, kui seda nõudsid käsikirja (täiendusvihikud) trükkimine või tekkinud terminiprobleemide lahendamise. Komisjoni koosolekuil arutati raamatukogudest laekunud küsimusi, püüti leida vasted vene terministandardeis ja sõnastiku* projektides loetletud termineile. Mitmel korral võeti vaatlusse mingi raamatukogu tööloigu (näiteks kataloogid ja kataloogimine) terminid, et teha neis vajalikke parandusi ja täiendusi. Tehtud otsused uute terminite või seniste muutmise kohta kanti protokollidest Riiklikus Raamatukogus peetavasse kartoteeki ja tehti teatavaks "Raamatukogu" lehekülgedel. Kokkuvõtlikud loetelud ilmusid "Raamatukogunduse sõnastiku täiendusvihikus" (1974 ja 1978) ning 1987. aasta sõnastikus "Raamatukogutermineid". Terminoloogia ja uute terminite tutvustamiseks esineti raamatukoguhoidjaile kursustel ja seminaridel paljude loengutega. Tehtud töö kajastus ka mitmes teaduslikus artiklis ja mitme teadusliku konverentsi ettekandeis. Nii või teisiti – komisjoni töö pidi jõudma raamatukoguhoidjate kätte.

Tosina aastaga jõudis 1969 ilmunud sõnastik mitmes osas ajast maha jääda, selgusid selles puuduvad mõisted, tunti vajadust teiste keelte vastete järele. Uus sõnastik oli mõttes olnud – ehkki täpsete kavadeta – juba terminoloogiakomisjoni loomisest saadik. Näiteks komisjon arutas uue sõnaraamatu tegemist mitmel koosolekul juba 1973. aastal. Aastaid hiljem tehti plaan ja prospekt uue sõnastiku koostamiseks. Riikliku Raamatukogu teadusnõukogu kiitis oma koosolekul 17. detsembril 1981 plaani heaks. Sõnastik pidi tulema oskussõnade mõistete seletustega ja tõlkevastetega mitmes keeles (inglise, prantsuse, saksa, soome, vene). Paraku see plaani osa, mis näitas sõnastiku valmimist aastate jooksul, oli kirja pandud liiasti optimistlikult, arvestamata töö mahtu ja tööjõudu. Ja nii lükkaski sama teadusnõukogu oma koosolekul 27. septembril 1984 sõnaraamatu väljaandmise edasi tulevikku ja suunas peatähelepanu termineid registreerivaile kartoteekidele. Need pidid olema aluseks uue sõnastiku koostamisel. Hea oli, et saadi järkjärgult juurde tööjõudu. 1969. aasta sõnastiku ja terminoloogiakomisjoni otsuste koondamisel sai ilmuda Helgi Vihma sõnastik (1987) – eesti-vene ja vene-eesti loetelu ilma seletusteta. Käsikirja koostamisel tegi suure osa ettevalmistustööst Elju Tänav. Sellega said raamatukogunduse terminid oma viimases fikseeringus eesti ja vene keeles raamatukoguhoidjaile kättesaadavaks. Ühel järgneval koosolekul 17. aprillil 1987 lükkas Riikliku Raamatukogu teadusnõukogu lõplikult ümber 1981. aasta kavade ega kõnelnud seal sõnaraamatu ilmumistähtajast. Koosolek seadis hoopis ülesande koostada uus sõnaraamatu projekt. Esitati taotlus, et ametkondadevahelise raamatukogukomisjoni allkomisjonid (fondid, kataloogid, raamatukoguteenindus jt) asuksid oma termineid registreerima.

* Словарь библиотечных терминов. Москва 1976. 224 с.

Riikliku Ametkondadevahelise Raamatukogukomisjoni büroo koosolekul 12. veebruaril 1988 arutati ka terminoloogiasõnastiku koostamist. Ka selle koosoleku protokollist on raske välja lugeda mingit perspektiivi oskussõnaraamatu jõudmiseks raamatukoguhoidjate kätte.

Raamatukoguhoidja oskussõnastik – nii nagu teda kavandati 1981. aastal – on raamatukoguhoidjail seni olemata. Seda on aga hädasti vaja, sest 1969. aasta sõnaraamat on nüüd mitu korda rohkem ajast maha jäänud kui 1981. aastal. Ja aina rohkem on vene keele vastete kõrval vaja teada ka inglise, saksa, soome termineid. Seni valdavalt venekeelse raamatukogunduse kirjanduse asemel tuleb üha rohkem kokkupuutumisi neis ja teistes keeltes tekstidega. Kas tuleb hakata peale uute plaanide koostamisega oskussõnaraamatu koostamiseks nii nagu tosin või kakskümmend aastat tagasi?*

* Selgitusena H. Jürmani ülevaatele oskuskeele korraldusest raamatukogunduses varasemal aastail tuleb lisada, et vaatamata sealkirjeldatud sõnastiku ERRi tööplaanist väljajätmisele jätkas H. Jürman käsikirja koostamist tööväliselt. 1993. aastaks valminud käsikirja suure mahu ja sisuliste puudujääkide tõttu otsustati seda trükkis mitte avaldada, vaid deponeerida selle arvutitrukiesemplar Eesti 5-de suuremasse teadusraamatukokku, kus seda on võimalik kasutada ja tellida sellest vajadusel koopiaid. Selline otsus tehti 11. aprillil 1994. aastal spetsiaalselt selleks kokku tulnud EV Kultuuri- ja Haridusministeeriumi, ERÜ, TPÜ infoteaduste osakonna, ERRi juhtkonna, kirjastusosakonna ja raamatukogunduse osakonna esindajate koosolekul. (Toim. märkus)

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU TERMINOLOOGIASEKTORI TÖÖST

ERRis terminoloogiaga tegeleva töögrupi põhiline andmepank on terminikartoteek, mida hakati koostama 10 aastat tagasi ja mis sisaldab ca 5600 märksõnasedelit, lisaks viited allikale ja tekstinäited, võimalusel ka seletus. Läbi on töötatud üle 200 erialase teose, ka Eestis ilmunud raamatukogundus- ja infosõnastikud. Eraldi kartoteegi moodustavad nn normterminid nii eesti kui vene keeles. Need on terminikomisjoni poolt fikseeritud ja heaks kiidetud terminid, mille kaju on seeläbi normatiivne.

Terminite standardimiseni ei ole Eesti raamatukogunduses jõutud. Terministandard peab olema absoluutne, raamatukogunduses on aga absoluutsust vajavaid termineid suhteliselt vähe. Normterminid ja standardid on põhjendatumad konkreetsust nõudvatel aladel, raamatukogunduse oskuskeel lubab nendega võrreldes enam paindlikkust. Küll aga loob tehnika sissetung raamatukogundusse-informaatikasse uued rangemad tingimused ka selle ala mõistestikku, muutes vajalikuks normid ja standardid nii rahvuslikul kui rahvusvahelisel tasandil.

1994. aasta jaanuaris arutaski terminoloogiakomisjon raamatukogundust puudutavaid arvutitermineid seoses Soomest saadud "KIRI" kataloogimisprogrammi juhendite tõlkimisel tekkinud probleemidega. Ühiselt arvuti- ja raamatukoguspetsialistidega jõuti kokkuleppele, kuidas arvuti- ja kataloogimisala termineid omavahel ühitada.

Et iga üksiktermin kuulub mõistesüsteemi, kus kõik mõisted omavahel kooskõlas, on praegu ERRis koostamisel oleva raamatukogusõnastiku ülesehituse põhiidee temaatilistes terminivihikutes, mis sisaldavad definitsioone ning vasteid inglise, saksa, soome ja vene keeles. Igas vihikus vaadeldakse teemaga haakuvaid mõistesüsteeme. 1992. aastal ilmus esimese katsevihikuna "Kirjandustermineid" (1), 1994. aasta sügisel valmib "Kataloogitermineid" (2). Pooleli on sõnastikud teemadel "Raamat. Raamatukogu" ja "Lugeja. Lugejateenindus" (ilmuvad 1995). Kaugemas perspektiivis valmivad käsikirjad fondi- ja kirjastustermineist.

Teemasõnastikud on üles ehitatud järgmise mudeli eeskujul:

A, syn + def + E
ab (vt Ab)
Ab, syn + def + E
vt ka A

kus	
A	põhimärksõna
syn	sünonüüm
def	definitsioon
E	vasted (ekvivalendid)
	inglise, saksa, soome, vene keeles
Ab	allmärksõna sõnastiku alfabeetilises järjestuses
ab	allmärksõna põhimärksõna all "pesas"

Selline mudel võimaldab koondada põhisõnast lähtuvad liitterminid põhimärksõna alla "pesadesse", mis annavad pildi vastavast allsüsteemist tervikuna.

Teemasõnastike suhteliselt väike maht annab võimaluse täpsemalt läbi arutada termini kuju ning sobivuse valitud süsteemi. Terminoloogide ja vastava ala spetsialistide koostöös peaks nii jõudma optimaalse tulemuseni. Samuti aitab see avastada vead terminipesades ning ühtlustada pesad nii sisu- kui vormiloogiliselt.

Viimase aja infotulvaga võõrkeelsete teavikute kättesaadavuse näol on ka terminoloogiatöö suunitluses toimunud üks üsna põhimõtteline muutus – üha sagedamini on tulnud tegelda võõrtermineile eestikeelse vaste otsinguga, mitte vastupidi. Rahvusraamatukogu terminoloogia-sektorisse on tee leidnud mitmedki tõlkijad, kes oma töös kimpu jäänud just eesti vastavasisulise termini puudumise tõttu. Tavaliselt oleme koos lahenduse leidnud. See näitab, kui vajalik oleks aegajalt välja anda kasvõi arvutitrukis ja paljundatuna orienteerudagi aitavaid sõnastikke. Üks selline on valmimas tänu Saksamaalt meile saadetud saksa-inglise kiirsõnastikule (3), millele saksa kolleegid palusid lisada eestikeelsed vasted. See on praktiline sõnastik valikterminitega raamatukogu erinevaist tööloikudest ning arvutiväljatrukina on see edaspidi ERRi terminoloogia-sektorist kättesaadav.

KIRJANDUS:

1. Mäger, M. Kirjandustermineid eesti ja soome keeles. Tln., 1992.
2. Piibelet, I., Vihma, H. Kataloogitermineid (eesti-inglise-saksa-soome-vene). Tln., 1994.
3. Knechtges, S. Praktisches Wörterbuch für Bibliothekare = Librarian's Practical Dictionary. Köln, 1992.

TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGU

80

Tiit Jänese

TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGU

81. TÖÖAASTAS

7. aprillil 1913 avas Tartu Rahvaraamatukogu Selts raamatukogu koos lugemislauaga. Alustati umbes 2000 raamatuga, mis saadud enamuses kingitustena. Kirjandusele tuli tublit lisa Tartu kirjastajate ja raamatukaupmeeste annetustest. Raha raamatute soetamiseks laekus ka korraldatud pidudest ja loteriidest. Teokalt olid raamatukoguga tema algusaastail seotud meie kultuuriloost tuntud inimesed Anna Haava, Miina Härma, Gustav Suits jpt.

Esimese tegevusaasta lõpuks oli raamatukogul 827 lugejat, kellest poole moodustasid õpilased.

Seltsi eestseisus koostas ja laskis trükkida ka esimese raamatukogu reklaamlehe: "Tartu Rahvaraamatukogu ja lugemislaua ülesandeks on võimalikult paljudele ja võimalikult odavalt Tartus lugemismaterjali kättesaadavaks teha. Avalikul lugemislaual on rohkesti eesti, vene ja saksa keelseid ajalehti ja ajakirju. Kõige uuemat eesti keelset kirjandust võib hiljemalt 2 nädalat pääle ilmumist saada."

Ühiskondlike olude ja raamatukogude korralduse muudatuste tõttu andis Tartu Rahvaraamatukogu Selts 1920. aastal raamatukogu üle linnavalitsusele. 1926. aastal asutati I harukogu ja linna avalik raamatukogu nimetati ümber Tartu Linna Keskraamatukoguks. 1928. aastal avati II harukogu.

Esimeseks keskraamatukogu juhatajaks oli Ivan Abarenkov, innukas raamatukogunduse arendaja. Tema järglaseks aastail 1924–1940 oli kunstnik ja literaat Mart Pukits. Enamik tollastest töötajaist olid hea kvalifikatsiooniga, avara silmaringiga inimesed – Helene Mugasto-Johani, Linda Ploompuu, Elfriede Kaarde, Meta Koch-Kirsipuu, Aino Ploom, Aimi Hiir, Minni Kurs-Olesk, Aline Rehepõld, Ida Noppel, Leo Tiik jt.

1940. aasta tõi muutusi ka raamatukogu ellu. Oldi sunnitud rakendama N Liidus kehtivaid eeskirju rahvaraamatukogude töö kohta. Raamatukogule anti üle Vene Heategeva Seltsi Raamatukogu, avati eraldi venekeelse kirjanduse laenusektor. Samasse aega kuulub ka eraldi laste teenindamiseks avatud Noorteraamatukogu. Kahjuks langeb 1940ndatesse aastatesse ka nn tolleaegse ideoloogiaga sobimatute trükiste eemaldamine.

Eriti raskeks kujunesid raamatukogule aastad 1944–1951. Sõjatules olid hävinud mõlemad harukogud, pommitabamuse saanud lasteraamatukogu. Hulk raamatuid jäi sõjakeerises kadunuks. Suurtele majandusmuredele lisaks ahistasid töötajaid käsud-keelud sisulise töö korraldamise kohta.

Mitmesugustel põhjustel kustutati raamatukogu fondidest aastail 1940–1952 ligi 30 000 trükist (aastail 1920–1940 aga vaid 3 143). Neist enamiku moodustasid just 1918–1944 välja antud raamatud.

Raamatukogu neil keerulistel aastatel juhtinud Aimi Hiir püüdis nii palju kui vähegi võimalik väärtkirjandust säilitada. Pika asjaajamise järel saadi luba moodustada reservkogu ja nii säilitada mõned tuhanded köited vanemat eesti- ja võõrkeelset kirjandust.

Noil raskeil aastail tööd alustanud raamatukoguhoidjaid iseloomustas tubli kutseoskus ja jäägitu pühendumine oma tööle ning teisalt sisimas leppimatus nende pealesurutud sisuliste muutustega, mida dikteeris uus kord.

Kauaaegsetest ja teenekatest raamatukoguhoidjatest olgu siin ära toodud Aino Paide, Mari Korotkov, Vilma Kelve, Ellen Adov, Edgar Paju, Helju Kottisse, Salme Siim, Salme Lõhmus.

Üle 40 aasta hoolitses majas puhtuse ja korra eest Marie Temmer. Et raamat kauem säiliks, selle eest kandis hoolt varasematel aastatel köitja Jaagup Edur, 1962. aastast tänaseni jätkab seda tööd Luule Kelder.

1950ndail kurtsid lugejad tihtipeale, et teenindus on muutunud keeruliseks ja paberlikuks, pikenevad järjekorrad, palju raamatuid on lagunened. Positiivsemalt poolelt tunnistati raamatukoguhoidjate vastutulelikkust, mõistvust, vana sõbraliku vaimu püsimist.

1953. aastal muutus keskkogu struktuur: moodustati kindlate tööülesannete ja koosseisudega laenuosakond, lugemissaal ja komplekteerimisosakond.

1957. aastal avas ukсед bibliograafiaosakond, 1958. aastal rändfondi osakond, mis viib raamatu lugejale kõige lähemale – elu- või töökohta. 1967. aastal avati linna tehnikaspetsialistide ettepanekuid arvestades tehnikakirjanduse osakond.

Aastail 1953–1975 oli keskraamatukogu juhatajaks ettevõtlik ja visa Eljo Kaldalu. Tema ajal alustati ka raamatukogu juurdeehitusega. Raamatukogu töö vaimust mõjutas oluliselt 1950–1960ndail aastail lugejate nõukogu eesotsas Jaan Eilartiga. Ka tänased tublimad ja kauaaegsemad töötajad alustasid 60ndail – Vilve Tånava, Mare Laos, Ella Kaur, Tiina Kraav.

1970ndail alustanud tublimatest ja tänagi töötavaist inimestest võiks juba pika-pika loetelu tuua, olgu siinkohal toodud neist vaid osa – Õie Tammissaar, Elle Tarik, Iivi Purje, Siiri Haugas. Täname O. Lutsu nimelise Tartu Linna Keskraamatukogu ja tema kolme harukogu – L. Koidula nimelise (Tähe 11), Annelinna (Kaunase pst. 23) ja

Tammelinna (Riia 60) kollektiivi. Tunneme siirast heameelt, et iga päevaga muutume linnakodanikule üha vajalikumaks. Seda illustreerimaks olgu toodud vaid mõni arv. Selle aasta kahe esimese kuu jooksul käis meie raamatukogus keskeltläbi 1 676 lugejat päevas.

1992. aasta 6 kuu põhinäitajad 1993. aasta I poolaastaga kõrvutades olid järgmised:

	Lugejaid	Külastusi	Laenutusi
1993	29 379	170 968	713 345
1992	28 330	135 178	607 558

Meie töö vajalikkus ja tulemuslikkus väljendubki just neis ülaltoodud arvudes kõige lakoonilisemalt.

Suurimaks kingituseks meie juubeli eel peame Tartu linna poolt leitud võimalust eraldada Annelinna raamatukogule uued avarad ruumid Kaunase pst. 23, endise 38. lastepäevakodu hoone ühes tiivas. 2. septembril 1993 avas uus Annelinna raamatukogu külastajaile ukсед.

Viimased aastad on kirjanduse ja perioodika hankimisel toonud nii rõõmu kui muret. Palju tänu oleme võlgu rohketele raamatu ja perioodika annetajatele üle laia maailma, nii üksikisikutele kui ka seltsidele, organisatsioonidele.

Olgu tänatud Rein Marandi, Bernard Kangro, Harald Keiland, Anni Roop, Elmar Pettai, Artur Taska ja Aksel Vaigur Rootsist, Ilmar Jaks Prantsusmaalt, Elmar Järvesoo, Siiri Puust, Maimu Raudsepp ja Mardi Valgemäe USA-st, Ida Metsnurm Belgiast, Erika Nivanka Soomest, Hannes Oja, Helgi Pedel ja Ene Runge Kanadast, Valdemar Vilder Austraaliast jpt, samuti Eesti Arhiiv USA-s (Jüri Viiroja), Tartu Instituut Torontos (Endel Aruja), Tartlaste Selts Kanadas, "Eesti Päevaleht" Rootsist, Belgia Eesti Selts, Eesti Muinsuskaitse Selts Sydneys, Tuglase Selts Soomes jt.

Toekas oli Tampere, Tartu sõpruslinna, kingitud raamatusaadetis, mille meile toimetamiseks tuli Tartu linnale lisaks veel ka raamatubuss kinkida (see kõik sündis aasta tagasi).

Nii nagu igal raamatuostjal on viimasel ajal raskusi, nii pole ka meie kirjanduse ja perioodika hankimine probleemitu. Sest lisaks raamatute lugemisele loeme üha hoolsamalt ka raha ja otsime soodsamaid raamatuostu võimalusi. Eelkõige peame siin silmas otse kirjastustelt raamatute hankimist.

Midagi siin päikese all ei saa kunagi lõplikult valmis olla. Kõik muutub, teiseneb. Nii on meilgi mõtteid, mis pole veel ellu viidud, kuid mida peame väga vajalikuks realiseerida.

Tahame jõuda raamatuga inimesteni, kes tervisliku seisundi tõttu ei saa ise raamatukogu külastada ja kellel pole ka lähedasi, kes seda tema asemel teeksid.

Pideva remondi järgmise etapi lõppedes loodame linna lugejaid rõõmustada märksa mugavamate ja sõbralikumate lugemissaalidega praeguse ainsa asemel. Soovime oma lugejatele edastada üha enam neile vajalikku informatsiooni ja kirjandust meelelahutuseks ning muuta raamatukogu aasta-aastalt inimsõbralikumaks ja hubasemaks.

ARVAMUSI

Malle Rebane

MÕTTEID ÜHE RAAMATUKOGU KOOSTÖÖVÕIMALUSTEST

1993. aastal on tarmukalt asunud Eestile sobiva raamatukoguvõrgu ja infosüsteemi väljakujundamisele. Ikka ja jälle võib sel puhul kuulda kaht sõna: koostöö ja otstarbekus.

Eduka koostöö eelduseks on kõigi osapoolte valmisolek ja soov ühistööks, rääkimata vastastikusest lugupidamisest ja üksteise heast tundmisest.

Eestis on lisaks rahva-, üldhariduskoolide, tehnikumide ja ametikoolide raamatukogudele ligi 200 teadus- ja erialaraamatukogu. (1) Teavet neist on napilt ja sageli kipuvad seda tüüpi kogud jääma kõrvale üldisest raamatukogunduse elust. Põhjusi on ilmselt mitu. Erialaraamatukoguhoidjad on eelkõige oma asutuse või organisatsiooni töötajad ja nende töö peamiseks sisuks on tööandjale tarviliku info muretsemine. Senine raamatukoguvõrkki on erialaraamatukogusid harva omaks pidanud. Üllatavalt sageli jäävad nad ka suurtel nn kesketel raamatukogudel metoodilist abi või muud ametialast teavet levitades kahe silma vahele. Samas on ameeriklastest ametivennad veendunud, et erinevat tüüpi raamatukogude koostöö kõikvõimalikel tasanditel on äärmiselt tulus nii igale konkreetsele raamatukogule kui ka infosüsteemile tervikuna. (2) Kõlab meeldivalt ja julgustavalt.

Meil on üritatud koostööks nimetada ka vormilist aruandlust ning kummastust tekitavaid "kontrollreide". Kaasaegset ühistööd kavandades tuleks neist mineviku vigadest õppust võtta, siis suudaksime loodetavasti luua hästi toimiva, iga Eesti lugejat abistava infovõrgu.

Alljärgnevalt põgusalt ühe raamatukogu koostöö võimalustest. Esmalt üldist infot.

Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi (EMMI) raamatukogu on loodud 1958. aasta sügisel. Aasta hiljem kolis instituudi keskus Tallinnast Sakku. Väikesest, juhuslikest annetest moodustunud käsikogust on tänaseks kujunenud omanäoline, akadeemiliste põllumeeste poolt hinnatud raamatukogu.

Kirjandust on muretsetud vastavalt instituudi uurimistemaatikale ja oma ala juhtivate spetsialistide soovitusi jälgides. Praegu on kogus ligi 33 000 raamatut ja brošüüri, põhiliselt ühes eksemplaris. Lõviosa sellest on vene keeles, muudes võõrkeeltes (peamiselt saksa keeles) on ca 500

nimetust. Viimastel aastatel on annetuste ja kingitustena lisandunud soomekeelne raamat.

Periodika tellimise võimalused on aastate lõikes olnud äärmiselt erinevad. Näiteks 1971. aastal telliti kokku 213 nimetust, neist venekeelseid 123, muid võõrkeelseid 70, 1982. aastal 185 nimetust, neist venekeelseid 142, muid võõrkeelseid 25, lisaks 102 nimetust mikrofiššidel. 1992. aastal 114 nimetust, neist venekeelseid 90, lisaks kingituseks 5 muus võõrkeeles ajakirja.

Oleme säilitanud enamiku erialajakirjade aastakäikudest, lisaks üleliiduliste referaatajakirjade aastakomplektid.

Põllumajanduslik teaduskirjandus ei vanane tavapärases tähenduses. Vastupidi, eelnevate põlvkondade teadmiste ja kogemuste eitamine või üleolev suhtumine neisse maksab kurvalt kätte.

1978. aastast on õnneks meie lugejate päralt enamik aastail 1918–1940 ilmunud emakeelsest põllumajanduslikust väärtkirjandusest.

Meie lugejais on kõik instituudi teadurid ja suurem osa insener-tehnilisest abipersonalist. Kokku 293 inimest. Viimastel aastatel on jõudsalt kasvanud meie töötajate kõrgkoolides õppivate laste osatähtsus (neid on 32).

Ükski raamatukogu ei suuda omada kõike, mida tema lugejail võiks tarvis minna. Tuleb üritada oma kogusid kaudselt laiendada, püüda saada ühendust teiste raamatukogudega ja hankida neilt lisateavet. Siinkohal südamlilik tänu Eesti Rahvusraamatukogu imetusväärsele abivalmitele bibliograafidele.

Telefon on paraku meie ainus tehniline vahend maailmaga ühenduse pidamisel. Kui on teada, kuhu helistada ja kellelt nõu küsida, siis on sellestki parajalt abi.

Koostöö esimeseks sammuks võiks olla püüd ületada ühiselt see aastatega loodud kivinenud nn ametkondlike tõkete müür.

Lihtsaim tee on suurem avatus ja tahe oma olemasolust teistele märku anda.

Meie teadurite dissertatsioonide ja ca 25 000line autoreferaatide kogu võiks huvi pakkuda nii Tallinna kui Tartu teadusraamatukogudele.

Täpsemat teavet meie välisperiodika kohta saab asjahuviline koondkataloogist.

Sügavamat ning põhjalikumalt teavet otsiv põllumees, kel elupaik Lõuna-Eestis, saab abi Tartust, kus kirjandus kahe hea raamatukogu, Põllumajandusülikooli ning Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi hoole all. Põhja-Eesti spetsialistidel oleks otstarbekam oma sammud Saku poole seada.

On üsna tavaline, et rahvaraamatukogud ja erialaraamatukogud tegutsevad sageli omaette, ranges eraldatuses, soovimata üksteise clust ülevaadet omada. Õnneks on meil Sakus külaraamatukoguga väga sõbralikud ning meeldivalt kollegiaalsed suhted.

EMMI raamatukogus on palju populaarteaduslikku kirjandust (ca 35% fondist), mida sageli laenutame külaraamatukogule. Soovime, et lugeja saaks tarviliku raamatu just sellest kogust, mis tema kodule lähemal või kus ta on harjunud käima.

Harju Maakonna Keskraamatukogule Keilas või ametikoolide kogudele Harjumaal võiks huvi pakkuda meie teatmekogu, milles on palju sõnastikke. Abi võib saada mitmesugustes ainevaldades ca 30 keeles.

EMMI nagu ka teiste erialaraamatukogude käsutuses ei ole ainult trüki ilmunud info. Pikaajaliste töökogemuste põhjal on saadud ülevaade oma ala tuntuimatest spetsialistidest ja võidakse edukalt olla vahendajaks konsultatsioonidel või keerukamatele erialaprobleemidele lahenduste leidmisel. Ameeriklane G. St. Clair on väitnud, et see, mida üks erialaraamatukoguhoidja teab, on tähtis, aga ühendades tema teadmised nende inimeste omadega, keda ta tunneb, saadakse väärtuslik ja äärmiselt mõjuv kombinatsioon. (3)

Oma kolleegi jälgides olen võinud sageli selle väite õigsuses veenduda. 30 aastat on EMMI raamatukogus kohusetruult töötanud õpetatud agronoom Milvi Kallas. Sõbraliku suhtlejana on tal palju häid tuttavaid parimate põllumajandusspetsialistide seas. Enamikule küsimustest suudab ta nii või teisiti ammendava vastuse leida.

Soovides luua uut edukalt toimivat infosüsteemi, peaksime eriti püüdma koostööle innustada kolleege, kes aastaid kannatlikult, armastuse ja suure süvenemisega on teinud oma igapäevast tööd eri raamatukogudes. Fondide dubleerimine on kurjast, mehhaniseerimine ning automatiseerimine on tähtis ja tarvilik, ning ometi on hea raamatukoguhoidja kõige alus ja ots – süsteemi tegelik mõõt ning lootus.

1991. aastal kutsus V. Miller üles koostama teatmeteost, kus oleksid lühidalt iseloomustatud kõik andmepangad ja ka uurimisasutused (4). Selline väljaanne oleks suureks abiks uurijaile ja mis eriti tähtis, andmepangadki (muuseumid, raamatukogud, arhiivid jne) saaksid teadlikuks oma kohast Eesti ühiskonnas. Väärt mõte, mida tasuks raamatukogurahval isekeskis põhjalikult kaaluda.

KIRJANDUS:

1. Valm, T. Raamatukoguvõrgu hetkeseis // Raamatukogu. 1993. Nr.1. Lk. 6.
2. Paskoff, B. M. Networks and Networking : How and why should Libraries Be Involved // Special Libraries. 1989. Vol. 80. No. 2. P. 94-100.
3. Clair, G. St. Interpersonal Networking : It is Who You Know // Special Libraries. 1989. Vol. 80. No. 2. P. 107-111.

4. Miller, V. Raamatukogude, arhiivide ja muuseumide koostöö võimalustest ja vajadustest // ERÜ aastaraamat, 1991, 3. Tln., 1992. Lk. 84-87.

AJALOOLIST

Marje Aasmets

ALEKSANDER SIBUL JA EESTI RAAMATUKOGUNDUSE ALGUS

Sissejuhatuseks

Eesti raamatukogundusel puuduvad sajanditevanused traditsioonid ega leidu meil ka mitmesuguste haruldustega auväärseid kloostri- või paleeraamatukogusid. Siiski oleme osa saanud nii euroopa kui anglo-ameerika raamatukogunduse mõttesuundadest ja praktilistest uuendustest. Ja jätkuvalt kitsastele oludele vaatamata võime nüüd tagasipilgu heita huvitavale arenguloole.

See pilguheit on võimalik eelkõige tänu sellele, et on leidunud missioonitundelisi isiksusi, kel on jätkunud visadust teha oma igapäevatööd järjekindlalt üle nõ tavalise määra, tulevikku vaatavalt ja edasimineku tahtega. Eelkõige tuleb siin nimetada kaht põlvkonnakaaslast, Aleksander Sibulat (1884-1981) ja Friedrich Puksood (1890-1969). On tunnuslik, et esimene neist juhatas meie üht vanimat ja suurimat avalikku raamatukogu ning raamatukoguhoidjate kutseühingut. Teine aga kujundas meie põhilist, vanimat ja kõige rikkalikumat teadusraamatukogu ning õpetas Tartu Ülikoolis raamatukogundust ja bibliograafiat. Need olid mehed, kel algselt küll puudus raamatukogunduslik eriharidus, ent kes visa enesetäiendamise ja tööga said oma ala parimaiks asjatundjaks. Tänu neile loodi Eestis suhteliselt lühikese aja jooksul alus kutseliste raamatukoguhoidjate ettevalmistamiseks ja seega – raamatukogunduse edasiseks arenguks.

Aleksander Sibula tegevus väärib üksikasjalikku analüüsi. Siinses artiklis püütakse sellega algust teha. Seni on tema elust ja tegevusest tänamatult vähe käsitlusi ning nad on ka väga napid (1; 2; 3). A. Sibul on kahtlemata eesti rahvaraamatukogunduse rajajaid. Üldkasutatavate raamatukogude võrgu loomine ja nende ühtlustatud korralduspõhimõtted on iga maa raamatukogunduse alus. Seepärast on hindamatu väärtusega A. Sibula tegevus Tallinna Keskraamatukogu, Eesti Vabariigi avalike raamatukogude võrgu keskuse eeskujulikul väljaarendamisel. Tallinna Keskraamatukogust kujunes Eesti esimene tõeliselt avalik, kaasaegsel tasemel rahvaraamatukogu.

Muidugi tuleb paralleelselt A. Sibula tegevusega vaadelda ka seda raamatukogunduslikku keskkonda, milles ta töö kulges. Kõigis üksikasjus pole see ühe artikli piires võimalik, küll aga püüan osutada mõningatele

mõjuteguritele ja mitte jätta päris tähelepanuta teisi olulisi raamatukogutegelasi.

Käesoleva artikli aluseks on nii trükis avaldatud kui arhiivimaterjalid. On kasutatud A. Sibula isikufondi Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas, Tallinna Keskraamatukogu fondi Tallinna Linnaarhiivis ja Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi fondi Eesti Riigiarhiivis. Siinkohal on mul meeldiv võimalus südamest tänada A. Sibula vanemat tütart Astraea Sibulat, kes aitas täpsustada andmeid oma isa ja ema elukäigu kohta. Samuti andis Astraea Sibul töö autorile lahkesti kasutada oma käsikirjalisi mälestusi, mis erksate lapsepõlvemuljete kaudu loovad pildi perekonna kodusest ja tööelust ning annavad asendamatu tausta A. Sibula elu ja tegevuse täielikumaks mõistmiseks.

Noorusaastad

Aleksander August Sibul sündis 4. novembril 1884. aastal Tartumaal Vara vallas Singli talus. Ta vanemad Peep Sibul (1846-1922) ja Miina Sibul (s. Weltbach) (1851-1919) kasvasid üles viis last. Neli neist olid pojad ja Aleksander – noorim. Aleksander hakkas varakult talutööd tegema, oma kodutalus oli tal tegemist juba 7-aastaselt ja tööd tuli teha edaspidigi, koolivaheaegadel.

Isa Peep oli ärksa meelega mees, kes võttis osa valla kultuurielu tegevusest kohalikus Laulu ja Mängu Seltsis, millel oli ka raamatukogu. Peres valitses vaim, et lastele on vaja haridust anda, eriti noorimale pojale, kellele see eluteel pidi saama põhivaraks.

Kooli läks A. Sibul 10-aastasena, käies läbi Matjama vallakooli (1895-1898) ja Maarja-Magdaleena kihelkonnakooli (1898-1901). 1901. aastal jõudis ta Tartusse, kus õppis kuni 1907. aastani Hugo Treffneri gümnaasiumis. Kui ta 1901. aastal esmakordselt astus üle Treffneri kooli läve, oli Anton Hansen see, kes talle ukse avas ja ta direktori juurde juhatas (4, 702).

Anton Hansen-Tammsaarest ja Bernhard Lindest said A. Sibula lähemad kaaslased Treffneri-päevil ning see sõprus ja läbikäimine jätkus aastakümneid ... A. Sibula kauaaegne kaastöötaja Tallinna Keskraamatukogus Mall Jürma on meenutanud:

"Sellest on möödunud palju aastaid, mil kohtasin Tammsaaret oma töökohas vähemalt kord nädalas. /.../ Kirjanik külastas sageli raamatukogu juhatajat A. Sibulat, kellega olid omal ajal koolikaaslased Treffneri gümnaasiumis. Ka oli sagedane raamatukogu külastaja nende koolikaaslane ja sõber "Noor-Eesti" aegadest, literaat Bernhard Linde. Juhataja ja minu töötoad olid kõrvuti ja kui nimetatud kolm sõpra olid koos, kostis juhataja kabinetist alati lõbusat naeru." (5, 7).

Pärast gümnaasiumi lõpetamist töötas noormees kodutalus ja 1909. aasta suvest kuni järgmise suveni kodukooliõpetajana – enne Helmes,

pärast Vooru kroonumõisas. Aastad 1910-1916 möödusid A. Sibulal Viljandis. Alates 8. augustist 1910 sai temast "Viljandi Teataja" ajakirjanik (6, 2/2). Hiljem ühines leht "Sakalaga" ja Sibul jätkas tööd ka seal. See oli noore mehe isiksuse küpsemise periood ja mitmes mõttes väga oluline tema järgneva käekäigu kujunemisel. Mõistetavalt peatume Viljandi perioodil pisut pikemalt.

Viljandis olid A. Sibula kaastöötajaks eri aegadel näiteks Jaan Vahtra ja Hugo Raudsepp, kellest esimene on teda ka oma mälestusraamatus meelde tuletanud. J. Vahtra kirjeldab nii värvikalt tolleaegse "Viljandi Teataja" olusid ja A. Sibula töölesaamist, et see väärrib pikemat taasesitust.

"Viljandi Teataja" hakkas ilmuma 1909. aasta detsembri lõpul. J. Vahtra märgib, et üldiselt kandis "Viljandi Teataja" õige käredate pahempoolset ilmet. Tähtsamateks väliskaastöölisteks olid kutsutud Eduard Vilde ja Mihkel Martna. Vilde kirjutas lehele Kopenhaagenist, Martna Berliinist. "Viljandi Teataja" kujunes lühikese aja kestel üheks intelligentsemaks ja radikaalsemaks ajaleheks Eestis. Lehte andis välja osauhisus, mille liikmeteks olid Viljandi ja ümbruskonna ärksamad tegelased, enamik nimekaid vallakirjutajaid ja kooliõpetajaid (7, 20-21).

Üks neist oli kooliõpetaja Eduard Schönberg (1885-1944), kes ka A. Sibula kujunemisloos teatud rolli mängis. E. Schönberg oli suur kirjanduse sõber ja ka ise kirjanik (varjunimed Eduard Paenast, Eduard Wainula, Eduard Ilumäe). Temalt ilmus külajuttude kogu "Põua väljud" ja "Viljandi Teataja" lisis Hamsuni romaani "Paan" tõlge (7, 27).

A. Sibula töölesaamist "Viljandi Teatajas" kirjeldab J. Vahtra päris humoorikalt. Kuna toimetuses oli tarvis tööjõudu, kuulutati ajalehtedes välja toimetusliikme koht. Pakkumisi tuli mitmeid, kuid ei ainustki nimekat. "Lugesime sissesaadetud sooviavaldusi ja ma leidsin nende hulgast kellegi A. Sibula nime, kes kirjutas Tartust, et ta kirjandusega tegelnud ja soovib meie toimetusse tööle tulla. "Aa, see pole keegi muu kui August Sibul, kuulsa Jaan Sibula ehk Ivan Narodnõi vend!" mõtlesin mina. Teadsin nimelt, et August Sibul elab Võrumaal Verioral, on kirjamees. Küllap ta vist on kolinud Tartu ja temast me võiksim küll hea toimetuse tööjõu saada. /.../ Mõne päeva pärast kõndis toimetuse uksest sisse keegi noormees ja esitles end: "Aleksander Sibul". Minu kohkumine oli üpris suur: mis pagan nüüd!? On küll Sibul, aga mitte see, keda mina mõtlesin ..." (7, 31-32)

Pärast asja kaalumist otsustati siiski A. Sibulat mitte tagasi saata, vaid lasta tal mõned proovitööd teha. "Vahepeal aga oli ta meile seletanud, et ta polegi päris Tartu poiss, vaid elab maal, Tartu ligidal, on "Postimehele" sõnumeid saatnud ja mõnesid muid väikesi kirjutisi ajalehtedes avaldanud. /.../ Kontrollides noormehe tööd selgus, et ta kirjutab veel vähearenenud stiilis, aga ometi oli lause mõte selge ja loetav." (7, 33) Nii töötas A. Sibul katseajaga paar nädalat ja ta kinnitati kohale.

A. Sibulal jätkus aega ja tahet veel muudelgi aladel töötada. Just toimetuse ruumide kõrval asusid Viljandi karskusseltsi "Vabadus" ruumid. Peagi oli Sibul seal omainimene, kes seltsi töös rohkesti kaasa aitas (7, 35). Ta kuulus ka Viljandi Põllumeeste Seltsi juhatusse. 1912. aastal tegi ta läbi raamatupidamise kursused. Need oskused kulusid tal hiljem Tallinna Keskraamatukogu juhtides marjaks ära. Kuulus ju juhataja kohustustesse kogu kirjanduse valik ja muretsemine, samuti aruandlus ja statistika, rahaline arveldus ning pidev ja oskuslik krediidi juurdenõutamine.

Millal puutus A. Sibul kokku praktilise raamatukogundusega? Milline oli raamatukogude olukord Eestis 20. sajandi algul? Rahvaraamatukogud tegutsesid meil juba 1860–1880. aastail. Alates aga 1880ndate aastate II poolest toimus tsaarivõimu survele järsk tagasimineku. Alles 1905. aasta paiku saavutati taas 1880ndate aastate tase – 134 raamatukogu (8, 18). 1906. aasta uued seltside määrused võimaldasid rohkem vabadust ja hoogu võttis raamatukoguseltside asutamine. K. Veskimägi märgib, et aastatel 1906 – 1915 avati meil 337 uut raamatukogu, neist linnades 90 ja maal – 247 (8, 22).

Olulise tõigana olgu ka meelde tuletatud, et 1910. aastal avaldas meie kultuurilooliselt olulisimaid rahvuslikke organisatsioone, Eesti Kirjanduse Selts (EKS, asutatud 1907) oma Rahvakirjanduse Toimkonna kaudu kõigis tähtsamais ajalehis üleskutse rahvaraamatukogude asutamiseks. Selles oli näidatud konkreetne seaduslik alus, millele toetudes vallad võisid raamatukogude asutamiseks ja ülalpidamiseks makse võtta. Äratust tuli Venemaaltki, kus 1911. aasta juuni algul St. Peterburgis sai teoks I ülevenemaaline raamatukogunduse kongress, millest võtsid osa Eesti raamatukogude esindajad. Seega võib öelda, et A. Sibula raamatukogundusliku tegevuse algus langes meie rahvaraamatukogude arengu ühte tõusuperioodi.

* * *

Viljandis veedetud aastaid ilmestas kõige enam sõprus E. Schönbergiga. Ühistel jalgsimatkadel Viljandi kaunis ümbruses selgus ja süvenes kiiresti noormeeste peamine ühishuvi – sügav raamatuarbastus. Tolle ajastu vaimsel taustal on vahest lubatud nii tundelist sõna tarvitada. Selsamal 1910. aastal oli Schönberg asutanud Viljandi I Lugemisringi, kus tol ajal oli 30 liiget. (J. Vahtra andmeil oli ka A. Sibul üks lugemisringi asutajaliikmeid.) E. Schönberg on hiljem meenutanud, et Lugemisringi asutamise mõte tekkis karskusseltsi "Vabadus" kõneõhtutel. Nimele lisati "Esimene", sest arvati, et tulevikus veel mõni juurde asutatakse (9, 52 p.). Praegune Viljandimaa Keskraamatukogu alustab sellest lugemisringist oma ajalugu.

Raamatukogunduse esimeseks keskorganisatsiooniks, nn. raamatukoguliikumise edasivijaks Eestis sai 1912. aasta sügisel Eesti Kirjanikkude Seltsi (EKS) "Noor-Eesti" juurde loodud Raamatukogude Korralduse Osakond (RKO). Selle algatasid üliõpilasingkonnad, kes EKSile raamatukogunduse edendamisel teatavat leigust ette heitsid. Napilt pooleaastase tegevuse järel võis RKO üsnagi laiaulatuslikust tegevusest ette kanda (10).

RKO hoogne tegevus ei kestnud aga kaua. Lähenes Esimene maailmasõda. 1914. aastal organiseeriti RKO ümber iseseisva põhikirjaga Raamatukogude Korraldusseltsiks (RKS), mis aga sel ajal tegevusse ei astunudki (11). RKS taasalustas tegevust alles jaanuaris 1922, millest annab tunnistust vastavasisuline kiri Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi Kooliosakonnale (12, 1).

Aga tagasi nüüd meie Viljandi entusiastide juurde. 1910. aasta lõpukuudel asuti lugemisringi raamatukogu korraldama. A. Sibula selleteemalised mälestused "Minu esimesed sammud raamatukoguhoidjana" annavad küll napisõnalise, ent siiski ilmeka pildi noormeeste ees seisnud raskustest. Puudusid raamatukogunduse alased teadmised ja ei olnud võtta ka raamatukogu korraldamise kohta käivat kirjandust. Esimene RKO väljaanne, mis andis pisut konkreetsemat informatsiooni raamatukogu sisemisest korraldusest, oli kogumiku "Rahvaharidusetöö väljaspool kooli" I osa, mis ilmus alles 1913. aastal. (13). Hakkama siiski saadi. 1911. aasta veebruari algul oli raamatukogu korras. Raamatuid oli sel ajal üle 300. Lugejate tarvis koostati vihiknimestik. "11. veebruaril 1911. a. alustasime raamatute laenutamist," märgib A. Sibul (6, 2/3).

J. Vahtra meenutab, et peaasjalikult oli see A. Sibula teene, et uus selts /lugemisring – M.A./ peagi endale õige kenakese raamatukogu sai ja siia nii mitmed tuntumad Viljandi tegelased heameelega liikmeks tulid. Korraldati ka kõnekoosolekuid, kus kõneldi ühiskondlikel ja kirjanduslikel teemadel. A. Sibul astus tihti kõnelejana üles ja kirjanduslikel vaidlusõhtutel oli ta alatine sõnavõtja (7, 34).

Lugemisringi liikmete arv kasvas kiiresti. 1913. aastal oli neid juba 130. A. Sibula andmeil oli laenutusi järgmiselt: 1913. aastal – 4 100 ; 1914. aastal – 3 410 ; 1915. aastal – 3 372 (14, 3/3).

1913. aastal ilmus niisiis kaalukaim raamatukogunduslik frükis Esimese maailmasõja eelses Eestis – "Rahvaharidusetöö väljaspool kooli". Kogumikus leiame kirjutised raamatukoguliikumisest Lääne-Euroopas ja Ameerikas ning Venemaa raamatukogudest (J. O. Lauri, J. Parktal); Linda Einbund (Eenpalu) käsitleb lasteraamatukogusid, Karl Einbund (Kaarel Eenpalu) aga raamatukogutööd ja raamatukoguhoidjat. Kogumiku avab Johannes Aaviku artikkel "Raamat ja ta arenemine" ning lõpetab erialaselt kaalukaim – Heinrich Oskar Niggoli "Raamatukogu sisemine korraldus".

1913. aasta oli eesti tärkavas raamatukogunduses oluline ka selle poolest, et tehti esimene katse alustada raamatukogunduslike kursustega. Raamatukogunduse teemad moodustasid osa nn hariduslikest ettelugemistest, mis pidid toimuma 1913. aasta juulis Viljandis. Põhikorraldajaks oli ilmselt RKO, ent ka A. Sibulal oli asjaga tublisti tegemist. Oma kirjas B. Lindele (30. mai 1913) märkis ta järgmist: "Nähtavasti pole Sul veel korda läinud arstiteaduse jaoks ettelugejat leida. Ajaloo jaoks saime hr. J. Tork' i. Nõus umbes 10 loengut pidama. Homme sõidan Tallinna, katsun ka säält poolt kedagi saada." (15, 1/1)

Mida lähemale aga jõudis juulikuu, seda hädalisemaks muutus asjade seis. A. Sibula kirjast E. Schönbergile (22. juuni 1913) loeme järgmist: "Kursustest ei tule nähtavasti midagi välja. Tork võtab naist – ei tule. Linde – haige ja ei taha tulla. Lükkasime alguse edasi, kas ka sellekski ajaks asjad korda saavad, on teadmata. Meel on meeste pääle päris hapu. Vastustega igavene venitamine pahandab veel rohkem. Kas maksab Petersoni ja Piiperiga üksi ära pidada?" (14, 3/3).

Lootma peab, et üldjoontes sai asi siiski teoks. "Postimees" (11. juuli 1913) annab igatahes teada, et hariduslikud ettelugemised Viljandis algasid 10. juulil. Esimesena tutvustas eesti keelt ja kirjandust Ernst Peterson (Särgava). Edasi märgitakse teadaandes, et 17.– 20. juulini on kavas üliõpilase J. Semperi loengud prantsuse 19. sajandi kirjandusest. 20. juulist peale loevad B. Linde ja J. Piiper, vastavalt inglise, prantsuse ja saksa kirjandust ning loodusteadusi. 20.– 30. juulini loeb üliõpilane Tork üleüldise ajaloo ja raamatukoguliikumise üle; viimase aine üle esineb ka K. Einbund (Eenpalu). "Postimees" lõpetab teadaande osutusega, et esimesel päeval oli osavõtjaid 48 ja loodetavasti see arv kasvab, sest eeskava on seda väärt (16).

* * *

Möödus veel paar aastat. A. Sibula päevad Viljandis olid täis tiheadat tegevust. Midagi sellest kajastub kirjades E. Schönbergile, kes neil aastail viibis mitmel pool mujal Venemaal ja lõpuks Helsingis. 16. jaanuaril 1916. aastal oli kavas lugemisringi üldkoosolek, kuna täitus 5 tegevusaastat (14, 3/3).

A. Sibula pikemast kirjast E. Schönbergile (20. mai 1916) selgub, mis heidab valgust ta argipäevadele Viljandis ja ka tulevikukavatsustele. "Lugemisringi asjad edenevad hästi," kirjutas A. Sibul. Tarvitamine, nagu "Sakalastki" lugeda võis, oli hoogsalt tõusnud. Ent raske oli leida raamatute laenutajaid, enamikul puudus selleks tahtmine ja püsivus. Sibul ise tegi seda neljapäeviti ja pühapäeviti. Väikese meelemõrudusega märkis ta: "Kui pühapäeva hommikupoole peab olema Laenu-Hoiu Ühisuses revideerimas, ja õhtupoole raamatuid välja andmas, ehk on

mõni koosolek, siis ongi päev mokas." (14, 7/10) Nii oli siis lugu ainsa vaba päevaga.

Sellesama pika kirja järgnevast osast ilmnevad täpsemalt ka A. Sibula lähemad tulevikukavatsused: "Puhkus algab varsti. Tahan Moskvasse sõita Schanjavski ülikooli juures ärapeatavatele kursustele po vneškolnomu obrazovaniju, kui sealt vastust tuleb, et veel 25. mail kursusele pääsen. Kursus algab 20. mail. / ... / Moskvasse tuleks selles mõttes minna, et ennast vähe haljustada ja vähe uut võõpa peale tõmmata lasta. Kursus lõpeb 18. juunil ja siis võib veel vähe hinge tõmmata. Juhtub aga mõni kena kohake seal pool pihku puutama, siis võib ka sinna peatama jääda. / ... / Hakkam nüüd hoolega "Russk. Ved." silmas pidama, et mõne tüsedama koha peale Venemaal kandideerida. See alaline lehe töö oma viletsate "kohalikkudega" on niivõrd ära tüütanud, et vaheldust tuleb teha." (14, 7/13)

Ja lõpuks on selles tähelepanuväärses kirjas ka isiklikku laadi informatsiooni, mis täiel kujul olgu lubatud esitada, sest see iseloomustab nii tabavalt A. Sibula mõnusat meelelaadi: "Pagan võtaks juba hakkab teine poogen täis saama ja ma ei ole veel selle suure ja raske punkti juurde jõudnud, mille üle Sa mulle soovitasid "õige tõsiselt järelemõtelda". Noh, kolmandat poognat ma enam kirjutada ei taha ja ei tea kas jatkukski sellest selle küsimuse jaoks. Nii siis teen lühidalt. Ega see naisevõtmise mõni õunavõtmise ole. Vaata ja vaata, kuid silma ei hakka kedagi ja nii siis asi ribeleb. Pealegi olid Sinu tähtsajad liig lühikesed. Nelipühi kulus selle mõttega harjumiseks ja silmade seletamiseks. Noh, nüüd tuleb jälle kursus ja tuju maailma vaadata ja nii need asjad lähevad. Ehk leiad mulle vahest mõne Soome neiu. Tuleksin kohe peale kursuste lõppu jalamaid vaatama. Ja lõpuks üks väike küsimus: kas ei hakka ka Sulle aeg tulema sellesama peale mõtelda."

Moskva-reis teostus täies ulatuses. A. Sibul tegi kursused läbi ja sai vastava tunnistuse (17, 6). Need olid nn koolivälise hariduse (Eesti Vabariigis termin – vabaharidustöö) kursused, millest raamatukogundus moodustas ühe ja mitte kõige suurema osa. A. Sibula dokumentide hulgas leidub ka kursuste üldine programm, millest aga midagi täpsemat raamatukogunduslike teemade käsitlemise ulatuse kohta ei selgu (17, 7). Oma mälestustes märgib Sibul järgmist: "Kursuste kavasse kuulusid ka loengud raamatukogunduse tööst. Lektoriks oli Schanjavski ülikooli raamatukogu hoidja Brjuhhatov. Kursustest suure hulga osavõtjate tõttu (üldarv oli 350 inimest) tuli lektoril piirduda ainult loengutega ja jätta kõrvale praktilised tööd." (6, 2/3)

Raamatukogu praktilisest tööst sai A. Sibul Moskvas viibides siiski päris hea ettekujutuse. Temale omase visaduse ja töökusega kasutas ta iga õppimisvõimalust. Ühes hilisemas dokumendis 1921. aastast meenutab ta: "Et ennast täiendada, sõitsin 1916. aastal omal kulul Moskva, kus Schanjavski ülikoolis loenguid haridustööst väljaspool kooli kuulasin ja

peale teoreetiliste teadmiste ka praktilisi kogemusi omandasin töötades sealsetes linna raamatukogudes kui ka Schanjavski ülikooli enese raamatukogus." (18, 20 p.)

Esialgul pöördus A. Sibul veel Viljandisse tagasi. Kirjas E. Schönbergile (30. september 1916) jagab ta õige konkreetset informatsiooni raamatukogulike dokumentide kohta nagu lugeja- ja raamatukogukaardid ning kataloogikaardid (14, 9/16). Oletatavasti vajas Schönberg seda Helsingi Eesti Haridusseltsi raamatukogu korrastamisel. Raamatukogu ise oli asutatud juba 1913. aastal. (19, 1/1). Kirja lõpus esitas A. Sibul ka üsna üksikasjaliku liigituskava. Ühtegi viidet või kommentaari selle päritolu kohta kirjas ei ole. Võrdlus näitab, et tegemist on H. O. Niggoli artiklis esitatud kavaga kogumikus "Rahvaharidusetöö väljaspool kooli" (13, 80-82).

Edasi saigi teoks see, mis A. Sibulal juba varemalt plaanis oli. Ta suundus "uut vööpa" omandama Helsingisse. Alates 1. novembrist 1916. aastal töötas ta seal Vene telegraafivalitsuses, algul noorem-, siis vanemmehaanikuna ja seejärel III järgu posti- telegraafiametnikuna.

Vabal ajal kujunes põhiliseks kultuuritöö Helsingi Eesti Haridusseltsis. Siin sai A. Sibulast seltsi juhatuses esimees ja raamatukoguhoidja. Hiljem on ta märkinud, et ta "seltsi raamatukogu täiesti ümber korraldas" (18, 20 p.). Et raamatukogu päris hästi funktsioneeris, sellest annab tunnistust ka üks väike dokument, mis neist kaugetest aegadest meieni on jõudnud. See on nimelt trükitud meeldetuletus-postkaart, millest üht-teist kasulikku lugeda võib. Kaardil on märgitud, et raamatukogu on avatud kolm korda nädalas: pühapäeval kell 3-4 peale lõunat, kolmapäeviti kell 6-7 õhtul ja reedel kell 8-9 õhtul. Samuti osutatakse lahkesti, et meeldetuletuse eest tuleb selle saajal 25 penni maksta (20, 78p).

A. Sibula kiri E. Schönbergile 20. maist 1916. aastal osutus teatud mõttes prohvetlikuks. Nimelt just Helsingi Eesti Haridusseltsis kohtus ta oma tulevase abikaasa Leena Kulleriga. L. Kuller kuulus ka seltsi juhatusse ja oli kirjatoimetaja.

Selle neuu varasem elukäik väärib kahtlemata lühitutvustust. L. Kuller (19. juuli 1892 – 7. märts 1968) kasvas Tallinnas väga vaestes oludes. Isa, kes töötas rauahoovis kümnikuna, suri tiisikusse, kui Leena, vanim viiest lapsest, oli vaid 12-aastane. Koolis oli ta saanud käia ainult mõne aasta, nüüd tuli minna tööle. Ometi oli raamatuhuvi ja õppimishimu suur. Visa tüdruk käis töö kõrvalt mitmesugustel kursustel. 1916. aasta lõpus tuli ettekavatsemata Soome-sõit. L. Kuller sai koha ühte perekonda, et lastele keeli õpetada. Algselt oli koha hankinud Leena hea tuttav, kes aga ootamatult haigestus ja selle temale loovutas.

A. Sibula ja L. Kulleri viibimine Helsingis lõppes, kui Soome iseseisvus. 1918. aasta aprillis võttis Soome valitsus üle Vene telegraafi. Sõideti tagasi Eestisse. 1918. aasta lõpus sai A. Sibul Eesti Posti Peavalitsuse teenistusse. 16. augustist 1919. aastal oli ta ametis Riigi-

kontrollis. Ka L. Kulleril õnnestus tööd leida. Ta sai Haridusministeeriumis sekretäri koha ja jätkas õpinguid õhtukoolis. (Haridustee õnnestus sel väikesel energilisel naisel lõpule viia alles 1926. aastal, mil ta lõpetas Tallinna õhtukolledži.)

Tegevus Tallinna linnaraamatukogus ja eesti raamatukogunduses

Üldine olukord

Eesti Vabariigi algusaastail arutati raamatukogunduse küsimusi tihti maakondlikel hariduspäevadel (-kongressidel). Esmakordselt oli suurem foorum koos I rahvahariduspäeval. See üritus toimus 9. – 10. novembrini 1919. aastal Haridusministeeriumi (HM) ruumes. Pole vist kohatu meelde tuletada, et nõupidamine peeti ajal, mil Eesti oli sõjaolukorras. Nii oligi täiesti asjakohane tervitustelegrammi saatmine kindral Laidonerile, millele kindral leidis mahti ka vastata. Vastuses avaldati lootust, et vaprate sõjavägede seljataga sisemise vaba Eesti ülesehitamise töö rahulikult saab lõpule viia (21, 112).

Rahvaraamatukogu probleeme arutati põhiliselt nõupidamise esimesel päeval. Pikema kõne pidas HM esimene raamatukogunduse instruktor Voldemar Krabi (22). Ta rõhutas raamatukoguvõrgu kiire loomise vajadust. Ühes teises esinemises toodi kurb näide sellest, et Kullamaa raamatukoguseltsil oli 3 000-kõiteline raamatukogu, kuid Vene sõjaväed hävitasid raamatud suuremalt osalt (21, 95). Rahvahariduspäeval vastu võetud otsustes nähti ette nii riigi kui ka omavalitsuste aineiline hoolitsus raamatukogude eest. Märgitakse, et raamatukogud tuleb asutada igasse valda. Kõige lähemal ajal aga on vaja toime panna raamatukoguhoidjate kursusi. Selle ettepaneku tegi ei keegi muu kui väsimatu E. Schönberg (21, 100 p).

I rahvahariduspäevast A. Sibul osa ei võtnud, igatahes ei leidu ta nime osavõtjate nimestikus. Aktiivselt osales ta aga Viljandi maakonna raamatukogupäeval 6. juunil 1920. aastal. Korraldajaks oli Viljandi Rahvaulikoolide Selts (RÜS, esimees E. Schönberg), mille valdusse oli jõudnud ka endine I Lugemisringi raamatukogu. Raamatukogupäeva koosolekut juhatasid E. Schönberg ja A. Sibul. Mitmetes esinemistes anti konkreetne ülevaade maakonna raamatukogude olukorrast, mis polnud kiita. Märkitakse näiteks, et kindel sisemine korraldus on ainult paaris Viljandi linnas ja ümbruses asuvas raamatukogus – RÜSi raamatukogu korralduse eeskujul. Ülejäänud kogudes kindlat süsteemi pole, raamatud seisavad riulitel nende ostmise aja järgi (9, 53 p).

Nõupidamise põhiesineja oli E. Schönberg, kes algul andis ülevaate Viljandi raamatukogudest ja hiljem tegi ettekande puudustest raamatukogudes(-nduses). Põhipuudusena tõi ta välja juhuslikkuse raamatu-

kogude asutamisel; selle, et pole olnud ühtegi keskasutust, kes raamatukogundust oleks juhtinud; endiste valitsusasutuste ja ka omavalitsuste vastutöötamise. Peale selle käsitles esineja puudusi raamatukogudes endis, nagu juhuslik täiendamine, ebasobivad ruumid, tõeliste raamatukoguhoidjate puudumine, nigel katalogiseerimine jne. Ühe sõnaga – meie raamatukogusid võib vaevalt kultuuriasutusteks pidada, resümeeris E. Schönberg (9, 54 p).

Lühiettekande tegi ka A. Sibul, kes käsitles raamatukoguvõrgu küsimust. Ta rõhutas raamatute üldise kättesaadavuse vajalikkust. "Edaspidi peaksid just meie omavalitsusasutused hoolt kandma, et nende piirkonnas vähemalt üks korralik ja täielik raamatukogu oleks, kust tarviduse korral maakonnas laiali olevad kogud võiksid soovitud raamatuid saada," rõhutas A. Sibul (9, 55). Niisiis oli juba sellel nõupidamisel juttu maakondade keskraamatukogudest, milleni Eesti Vabariigi perioodil 1920-1940 siiski ei jõutud.

Rahvaraamatukoguliikumine ja uute kogude asutamine, mis Eestis enne Esimest maailmasõda kulges lootustäratavas tõusujoones ja milles tegusalt osales noor A. Sibul, lõigati sõdade ning Saksa okupatsiooni tõttu läbi. Kõige täpsema pildi rahvaraamatukogude olukorrast annavad HM materjalid. Energiliselt tegutses neil algusaastail HM järgmine raamatukogude instruktor August Villup* (1890-1923) (23). Ministeeriumis alustas ta tööd 16. septembril 1921. aastal, ja raskele haigusele vaatamata jätkas veel 1923. aastal. Ta elupäevad jäid kahetsusväärsest lühikeseks, ja samuti raamatukogunduslik tegevus. Siiski avaldab muljet, mida ta selle lühikese aja jooksul teha jõudis.

1922. aasta märtsis esitas A. Villup kokkuvõtliku ülevaate rahvaraamatukogudest (24). Selle koostamiseks kogus ta andmeid ka ankeedi abil. Üle 50 raamatukogu oli peaaegu täielikult hävinenud. Palju raamatuid kanti laiali. Umbkaudsete kokkuvõtete järgi hävitati sel moel ca 10 000 eksemplari. Teist niisamapalju hävis koguhoidjate järelevalve puudusel raamatutega lohakalt ümberkäimise läbi, märgib A. Villup. 1921. aasta algul oli Eestis ainult 302 raamatukogu, mis said riiklikku toetust.

Väga palju tuli mööda Eestit ringi sõita, et tegelikust olukorrast pilti saada. Neil väljasõitudel A. Villup aitas korda seada või siis korraldas päris üksinda mitmeid raamatukogusid. Näiteks 1922. aasta jooksul toimunud sõitudel ta korraldas vähemalt kaheksa raamatukogu: Narva linna, Ambla Rahvaraamatukogu Seltsi, Mustajõe Haridusseltsi,

* Siinkohal olgu parandatud laiduväärne eksitus August Villupi eesnimes, mis esineb mõlemas mu varasemas töös, kus teda on nimetatud: 1) Raamatukoguliigituse arengujooni Eesti Rahvusraamatukogu ja Helmi Masingu tegevuse taustal. 1.-2. Tln., 1990; 2) Raamatukoguliigituse arengulugu. Tln., 1992.

Võru linna, Vastse-Nursi, Mõisaküla Haridusseltsi, Tammiku ja Salla Haridusseltsi raamatukogud (12).

Olgu lisatud veel mõned iseloomulikud detailid. Narvas, kus A. Villup viibis 1922. aastal 8.–13. jaanuarini, kuulus raamatukogu Vene raamatukoguseltsile, mis oli tegutsenud juba 1898. aastast alates. Eestikeelne osakond asutati alles 1921. aastal ja sisaldas 200 eksemplari. Narvas pidas Villup ka venekeelse loengu rahvusvahelisest kümnendliigitusest (12, 44). Võru linna raamatukogu korraldas ta 21.–22. septembrini 1922. aastal. Sellekohane aruanne pakub õige värvikat pilti: "Raamatukogus puudusid inventaar-raamat, kataloogid, väljaandmise raamatud ja riulitel igasugune kord. Tuli põhjalik korraldus läbi viia. Koguhoidja oli puhkusel; korralduse töödel olid abiks linnapea ja sekretäär. Kõik tarvilised kaardid ja raamatud palus linnapea ministeeriumist saata." (12, 69) Tahaks loota, et praeguses Eestiski leidub niisama missioonitundelisi omavalitsustegelasi.

1. oktoobriga 1922. aastal on dateeritud A. Villupi pikem masinakirjas kokkuvõte "Väliskooliharidus Eestis". Rahvaraamatukogude kohta saame teada, et neid oli juba 500. Suurem jagu neist oli korraldamata ja põdes ainelist kitsikust. Raamatute arv maakogudes oli keskmiselt 200 köidet, 25 % kogudest sisaldas aga kõigest 50-100 köidet. Lugejate arv oli igal pool suur. Üldine rahaline toetus moodustas 750 000 marka (12, 40-41).

Peagi sai selgeks, et probleeme on palju ja edasi viib vaid ühistegevus. Juba veebruaris 1922 märkis A. Villup ühes oma aruandes, et kiiremas korras on vaja raamatukogutegelaste üleriigiline päev kokku kutsuda ja need ühised alused leida. Ta kirjutab: "Võimata on ühel instruktoril kõiki kogusid lähemas tulevikus läbi käia ja mis veel tähtsam: instruktoril peavad olema kindlad juhtnöörid, mis oleksid väljatöötatud kõikide tegelaste ühisel nõupidamisel." (12, 48 p)

Tallinna linnaraamatukogu

Tulgem nüüd tagasi A. Sibula tegevuse juurde. Lõpuks jõudis kätte aeg, mil ta sai asuda tööle valdkonnas, mis oli kõige enam kooskõlas ta huvide ja kalduvustega. Alates 15. jaanuarist 1921. aastal sai A. Sibulast Tallinna Linna Maksuta Avaliku Raamatukogu ja Lugesmistoa juhataja. See ei olnud sugugi kerge amet ega töotanud kiiret edu. Tegemist oli küll juba tuntud raamatukoguga (asut. 1907), ka lugejaskond oli arvukas. Ometi tuli teatud mõttes lausa otsast alustada. Alles 1920. aasta novembris oli raamatukogu oma vanadest, ammugi kitsaks jäänud ruumidest ära kolunud uude asukohta, endisse Vene Seltskondlikku Majja (aadress sel ajal – Gogoli pst. 4). Endine juhataja A. Schmidt oli lahkunud liiga suure töökoormuse tõttu.

Linnaraamatukogu toleaeget olukorda on oma üksikasjalikes ja faktirohketes mälestustes kirjeldanud ka tunnustatud haridustegelane, tollal Tallinna Linna Koolivalitsuse juhataja Aleksander Veiderma (1888-1972). Ta osutab, et 1920. aastate algul oli linnaraamatukogu olukord muutunud kriitiliseks. Puudus võimalus saabunud raamatute paigutamiseks ja ka lugejad olid sunnitud järjekorras ootama. Endise Vene Seltskondliku Koondise ehk nn Vene klubi maja rekvireeriti esimese sõja ajal, sinna paigutati toitlustusvalitsus ja hoolekandeosakond. Koos sõjategevuse lõppemisega lõppes ka rekvisitsioon. Kuna linnavalitsus vajas hädasti seda hoonet, siis alustas ta klubi esindajatega läbirääkimisi maja omandamise üle, mis andsid positiivseid tulemusi. Toitlustusvalitsus vabastas nüüd ruumid ja siia kolis raamatukogu. Pärast raamatukogu juhataja Schmidt lahkumist kinnitas Linnavalitsus Haridusosakonna ettepanekul tema asemele A. Sibula. Valik osutus väga õnnelikuks. A. Sibula juhtimisel kujunes raamatukogu aja jooksul suureks, mitmekülgeks, ajakohaselt korraldatud Eesti biblioteegiks (25, 57-58). Pöördume tagasi 1921. aastasse. Algul polnud uues kohas palju lahedam kui vana, kirjutab oma mälestustes A. Sibul (26,361). Lugemissaaliks oli suur saal ja hoidlaks endine näitelava. Sedamööda, kuidas majas asuvad sõja ajal loodud asutused ja organisatsioonid kas likvideeriti või ümber paigutati, sai raamatukogu oma tegevuse laiendamiseks järjest rohkem ruume juurde.

Ruumi- nagu muudegi tööprobleemide lahendamine nõudis hästi läbi mõeldud ja järjekindlat tegutsemist. Juba 1921. aasta jaanuari esimestel päevadel käis A. Sibul lõunatundidel (ta oli siis veel endises töökohas ametis) raamatukogus lugejaid teenindamas. Oma mälestustes märgib ta: "Tahtsin lähemalt tutvuda tema töö- ja seisukorraga, et pärast tööleasumist võimalikult pea esitada raamatukogu väljaarendamiseks omapoolne kava." (26, 361)

Et A. Sibulal selline kindel ja tollastes oludes ehk suurejoonelinegi kava olemas oli, on ilmne. Aga oli vaja töötada, palju juurde õppida ja vaeva näha, et tegelikes, sageli õige kitsastes tingimustes midagi läbi viia. Visadust, samuti põhjalikkust A. Sibulal igatahes jätkus. Ent inimese elu ei seisa ainult töös. Selsamäl, 1921. aastal leidis aset oluline sündmus A. Sibula isiklikus elus – tema ja L. Kuller abiellusid. Noorpaar asus elama Tina t. 22.

Tallinnas oli 1921. aastal üldse 50 mitmesuguse kuuluvusega raamatukogu – riiklikud, omavalitsuse, seltside jm (27). Raamatute üldarv neis ei olnud suur – 143 116. Suurimad pealinna raamatukogud olid sel ajal Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu (41 521), Riigi-raamatukogu (27 500) ja Tallinna Linna Raamatukogu (12 124).

A. Sibul alustas kohe linnaraamatukogu varade hoolikat suurendamist ja kujundamist. Oma mälestustes märgib ta, et 1921. aastal /aasta alguses – M.A./ oli kogus 9 531 köidet, aastaks 1940 aga oli kogu kõigis

osakondades lugejate kasutada 137 280 köidet (peale selle varu- ja vahetuskoogu ca 15 000 üksusega). "Alustasin tööd raamatukogu reorganiseerimisest ja selle täiendamisest uue kirjandusega. Linnavalitsus oli vastutulelik ja vajalikud krediidid kasvasid." (26, 361) Lisaks eestikeelsele kirjandusele hangiti rohkesti saksa- ja venekeelset. Ilmekas on ka fakt, et kui uus juhataja 1921. aastal linnaraamatukogu vastu võttis, oli seal kõigest kaks ingliskeelset raamatut, 1940. aasta alguseks aga oli pakkuda juba 3 377 köidet ingliskeelset kirjandust (26, 365).

A. Sibula kindel kava oli algusest peale – hakata kirjandust lugejaile koju laenutama. Seni oli põhiline olnud kirjanduse kohalikus. 1916. aastal ilmunud Tallinna linnaraamatukogu trükikataloogi alguses on avaldatud raamatukogu kasutamismäärused (28, 3-4). Õieti esitatakse vaid teatud paragrahvid määruse täielikust tekstist, millest mõned käivad kojulaenutuse kohta. Raamatute vähese eksemplaarsuse tõttu, mida omakorda põhjustasid rahalised raskused ja suur ruumikitsikus, oli kojulaenus tegelikult õige piiratud.

Kuigi uued ruumid olid endistest palju avaramad, mahutades 120 lugejat, ei suutnud lugemistuba siiski kõiki soovijaid vastu võtta. Õhtuti tekkisid pikad järjekorrad. Algas energiline võitlus lisaruumide saamiseks. 1921. aasta märtsis saadi kätte saali läänepoolses osas olev ruum, kuhu viidi ajalehed. Uus ruum mahutas 30 lugejat. Kuid ka sellest ei piisanud. Sügisel tekkisid jällegi järjekorrad.

3. jaanuaril 1922 saadi raamatukogu käsutusse II korrusel asuv saal, kus oli ruumi 60 inimesele. Siia toodi ajalehed, kuna endine ajalehtede ruum jäi raamatute lugemistoaks. Alles nüüd kadusid treppidelt järjekorrad (29, 1-2).

1922. aastal laienes raamatukogu tegevus veelgi kiiremas tempos. A. Sibula kokkuvõttest võiks esile tuua mõned arvud. Kui 1921. aastal käis raamatukogus 96 448 lugejat, siis 1922. aastal juba 223 638. Aasta lõpuks oli kogus 14 113 köidet, neist eestikeelset kirjandust – 5 456, venekeelset – 5 794, saksakeelset – 2 410 (30, 51).

1923. aastal õnnestus teoks teha mitu sisulist ümberkorraldust. Kirjas haridusosakonna juhatajale (21. juuli 1923) märgib A. Sibul, et lähemal ajal algab linnaraamatukogu ruumide ümberehitus, millega on omakorda seotud mitmesugused uuendused raamatukogu tehnilises korralduses. Neis asjus polnud võtta valmislahendusi, ka mitte eeskujul Eesti raamatukogudest. Ainus reaalne võimalus oli lähem tutvus Soome raamatukogudega, mis Eesti omadega võrreldes olid märksa paremas olukorras. 1923. aastal õnnestuski A. Sibulal käia seal lühiajalisel õppe-reisil. Augustikuus tutvus ta lähemalt töökorraldusega Soome parimates raamatukogudes, millistena ta nimetas järgmisi: Helsingi linnaraamatukogu, Helsingi Ülikooli raamatukogu, Riigiraamatukogu, Arhiiviraamatukogu, Turu linnaraamatukogu ja ülikooliraamatukogu, Pori ja Tampere raamatukogud (31, 168). 24.–25. novembrini 1923. aastal aga võttis

A. Sibul osa Helsingis toimunud linnade raamatukoguhoidjate koosolekust (nõupidamisest) (31, 231). Sellest nõupidamisest on olemas ka foto, millel näeme A. Sibulat esiplaanil.

Suurt tööd tehti raamatukogus kataloogide uuendamisel. Seda vajasisid kõik kataloogivormid – nii vihik-, kaart- kui ka trükikataloog. Uuendustöö kulges võrdlemisi kiiresti. Juba 15. veebruaril 1923. aastal, kirjjas linnavalitsusele märkis A. Sibul, et "raamatute katalogiseerimine ja uute nimekirjade /kataloogide – M.A./ kokkuseadmine on lõpule jõudmas." (31, 61) Samuti osutas ta teisel, et 1923. aastal viiakse raamatukogu eesti kümnendliigituse II astmele (30, 51-52). Eesti kümnendliigituseks nimetati 1922. aastal välja töötatud rahvaraamatukogude liigituskava, mis 1923. aastal avaldati "Raamatukogu" esiknumbris.

Mõlemad suured uuendused linnaraamatukogus, st uued kataloogid ja raamatute kojulaenus saidki teoks veel selsamal, 1923. aastal. Kojulaenutust alustati 18. novembril 1923. aastal (26, 361). Eestikeelse kirjanduse trükikataloog, esimene paljude järgnevate reas, ilmus trükist 1924. aastal. Tallinna Rahvahariduse Osakonna kirjast linnavalitsusele (23. nov. 1923) selgub, et kataloog on trükki antud. Valida oli kuue trükikoja pakkumiste vahel ja lõpuks langes valik trükikojale "Vaba Maa" (31, 250).

Ühistegevus

Ühisnõupidamisteni raamatukogunduse alal jõuti samm-sammult. Juhtivaks jõuks oli kahtlemata Haridusministeerium. Mõningal määral tegutses ka Tartus asuv Raamatukogude Korraldusselts. Haridusministeeriumi ja Raamatukogude Korraldusseltsi esindajate ühisnõupidamine toimus 20.–21. aprillil 1922. aastal "Noor-Eesti" ruumes. Mitmesuguste põhiliste, nn eriküsimuste läbiarutamiseks otsustati erikomisjon kokku seada ja selle nõupidamine korraldada mai lõpus Tartu Ülikooli raamatukogus (12, 56-57).

Rahvaraamatukogude korralduskomisjon (RKK) töötas Ülikooli raamatukogus 15.–19. maini 1922. aastal. See oli nõupidamine, kus valmistati ette Eesti raamatukogunduse mitmeid järgnevaid, olulisi samme. Komisjon pidas viie päeva jooksul neli üldkoosolekut. Nende vaheaegadel aga arutati probleeme neljas alamkomisjonis: liigituse, rakendusmaterjalide, raamatukogude ja soovitatavate raamatute komisjonis. Nõupidamise protokollide tekst näitab veenvalt, et rahvaraamatukogunduse alal oli kõige asjatundlikum jõud A. Sibul. Ainsana osavõtjaist valiti ta kolme alamkomisjoni liikmeks (va soovitatavate raamatute komisjon).

Suhteliselt kõige enam tähelepanu pälvis rahvaraamatukogude liigituse küsimus. Arutelul jäid domineerima A. Sibula seisukohad ja praktilised soovitusel.*

Rakendusmaterjalide komisjon (I. Abarenkov, F. Puksoo, A. Sibul) töötas välja inventariraamatu jaotused (lahtrid), kataloogikaardi kuju ja jaotuse ning lugejakaardi vormi (32, 20).

Arutati ka raamatukoguhoidja käsiraamatu koostamist. A. Sibul märkis, et uus käsiraamat peaks olema ulatuslikum kui K. Einbundi oma. (Ta pidas silmas väljaannet "Rahvaraamatukogude sisemine korraldus", ilm. 1914. a.) Töö antagu ühe isiku kätte, kes muretseb endale kaastöölisi, kavandab sisu ja ühtlustab terve töö. Muidugi valis koosolek selle peale ühel häälel – pärast J. Muide vastavat ettepanekut – just A. Sibula käsiraamatu toimetajaks (32, 10).

Küllaltki huvipakkuv oli arutelu raamatukoguhoidjate kursuste üle. J. Muide esitas 2-nädalase kursuste kava, mis oli üsna üksikasjalik ja sisaldas 10 allteemat. Otsustati alustada kursustega 1923. aasta suvel. Kavas oli pidada 2-nädalased kursused nii Tallinnas kui Tartus, samuti üks lühiajaline Viljandis. Need kursused siiski teoks ei saanud.

Juba sel nõupidamisel kavandati rahvaraamatukogude tegevust suunava keskuse loomist HM juurde. Algul nimetati seda raamatukogude komisjoniks, hiljem vabaharidustöö komisjoniks. Ette rutates võib öelda, et raamatukogude komisjon kutsuti kokku HM juures siiski alles 1931. aastal ja tegutses ligi 10 aastat. Ainsana raamatukogutegelastest kuulus komisjoni kogu tegevusaja kestel A. Sibul. Põhitööks oli avalikele raamatukogudele soovitatava kirjanduse nimestike koostamine. Tegeldi ka raamatukoguhoidjate kutseksamite kavade (programmide) ettevalmistamise ning raamatukoguhoidjate kursuste ja kutseksamite korralduse küsimustega.

Peeti plaani kutseühingu loomiseks ja moodustati vastava eeltöö tegemiseks raamatukoguhoidjate ühingu asutamise komisjon (32, 20). RKK mahukatest protokollidest ei selgu asutava komisjoni isikuline koosseis. Täiendavat informatsiooni pakub ülikooli raamatukogus peetud istungite kohta "Päevalehe" artikkel 21. maist 1922. aastal. Siin märgitakse, et raamatukogutegelaste ühingu asutamiskoosolek peaks toimuma septembris Tallinnas. Põhikirja väljatöötamiseks ja kongressi kokkukutsumiseks on loodud komisjon koosseisus F. Puksoo, J. Muide, A. Villup, A. Sibul, I. Abarenkov (33).

Nii kiiresti asi siiski ei edenenu. Nagu teame, toimus Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (ERÜ) asutamiskongress 24.–25. veebruaril 1923. aastal. Oleks huvitav teada, kuidas kulges ettevalmistustöö ja

* Lähemalt vt. selle kohta: Aasmets., M. Eesti avalike raamatukogude liigitussüsteemist // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1990 2. Tln., 1993. Lk. 46-70.

milliseid probleeme tuli asjaosalistel lahendada. Oletatavasti leidis sellekohast materjali ERÜ arhiivis, mida kogus ja korrastas ERÜ juhatuse kauaaegne esimees A. Sibul. Tema tütre Astraea Sibula andmetel andis isa arhiivi segastel ja rasketel aegadel sõber B. Linde kätte hoiule. Too aga sattus veelgi suuremasse kitsikusse kui A. Sibul ise, nii et arhiiv ilmselt hävis ja rohkem jälgi selle saatusest pole õnnestunud leida.*

1922. aasta suvi ja sügis olid küllalt töörohked kõigile asjaosalistele. A. Sibulast ja Tallinna linnaraamatukogu tegevuse laienemisest oli juba eespool juttu. Tartu linnaraamatukogu tegevus arenes I. Abarenkovi juhtimisel samuti. 1922. aasta sügisel avanes viimasel võimalus tutvuda raamatukogude sisemise korraldusega Saksamaal ja Austrias (34, 73). I. Abarenkov külastas Berliini ja Leipzigit ning ostis seal ka Tartu linnaraamatukogule raamatuid. Siis jäi ta aga rahahätta ning kolleegid saatsid vajaliku summa talle järele (34, 88). Kõnealusel aastal suureneski raamatukogu fond poole võrra: 1. jaanuaril 1922. aastal oli siin 3 180 köidet, aasta lõpul aga juba 7 286 köidet (35, 52).

F. Puksoo käis selsamal suvel õppereisil Saksamaal, Leedus ja Lätis. Selle kohta avaldas ta pika ja huvitava artikli "Postimehes" (36). Tema ja Ülikooli raamatukogu jaoks oli alustatud uute sõnastik-kataloogide koostamist, ilma et neid tegelikkuses kuskil näha oleks saadud. Nüüd töötas F. Puksoo Leipzigis, Münchenis ja Viinis, uurides sealsetes suurtes raamatukogudes – põhiliselt *Deutsche Bücherei* – nn alfabeetilisi sisukatalooge (selleaegne termin) (37, 68).

Ja nüüd veidi ERÜ asutamisest. Asutamiskongress toimus 24.–25. veebruaril 1923. aastal Tallinna linnaraamatukogu ruumes. Kohal oli 54 raamatukoguhoidjat ja raamatukogutegelast, samuti HM Kooliosakonna juhataja Gustav Ollik ja haridusinstruktor Aleksander Kurvits. Kahe päeva jooksul kuulati ära hulk ettekandeid (referaate) ja arutati neid, võeti vastu ERÜ põhikiri ja arutati selle tegevuskava, valiti ajutine juhatus. Kongressi avakõne pidas A. Sibul, samuti juhatas ta kongressi tööd. Ühingu juhatusse valiti A. Sibul, F. Puksoo, H. Pärtelpoeg, N. Päts ja A. Karro. Lõppsõnas märkis A. Sibul, et osavõtjaid oli Tallinnast – 26, Harjumaalt – 7, Järvamaalt – 13, Tartust – 3, Pärnumaalt – 2, Virumaalt – 2, Võrust – 1. Puudusid esindajad Viljandi-, Lääne-, Valga-, Petseri- ja Saaremaalt. A. Sibul rõhutas ka, et kongress oli esimene katse koondada laialiolevaid raamatukoguhoidjaid ühisele tööle meie raamatukoguasjanduse paremale järjele tõstmiseks (38, 38).

Raamatukoguhoidja kutselist ettevalmistust peeti olulisimaks paljude ERÜ kongressil arutatud küsimuste hulgas. Seetõttu oli ettekannetest F. Puksoo oma "Raamatukoguhoidja kutse ja kutseharidus" ainus, mis

* ERÜ arhiivi on tagajärjetult otsinud Ly Läll, kes on põhjalikult uurinud ERÜ tegevust. Vt. ka: Läll, L. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing // Nõuk. Eesti raamatukogundus 14. Uurimusi eesti raamatukogunduse ajaloost. Tln., 1985. Lk. 45-65

täies ulatuses ERÜ vastses häälekandjas, ajakirjas "Raamatukogu" ära trükiti (39). Juba I rahvahariduspäeval oli juttu raamatukoguhoidjate kursuste vajalikkusest. Haridusinstruktor A. Kurvits (A. Villupi järglane raamatukogunduse alal pärast ta surma) märkis küll oma aruannetes 1923. aasta suvest, et ta viis läbi mitmeid raamatukoguhoidjate kursusi (Rõuges, Amblas jm) (40, 61, 61p). (A. Villup oli sel ajal tuberkuloosisanatooriumis.) Kursuste kavade lähemal vaatlusel näeme siiski, et tegemist oli üldiste, nn vabaharidustöö kursustega, kus ainsaks lektoriks oligi A. Kurvits.

Esimesed raamatukoguhoidjate kursused toimusid alles järgmisel, 1924. aastal. Üks neist leidis aset Väike-Maarjas. Fotol näeme ainsa lektorina A. Sibulat 12 osavõtja keskel. Täpsemad on andmed teise kursuse kohta. See toimus Rakveres 18.–22. augustini 1924. aastal. Lektoriteks olid A. Sibul ja I. Abarenkov (41, 109). A. Sibula kõrval näeme fotol koolivalitsuse juhatajat Ernst Rosenbergi (Raatma). Grupipildi teises reas leiame veel koolinõuniku Linsi ja keelemehe Elmar Elisto. Regulaarselt hakatigi kursusi korraldama 1920ndate aastate teisel poolel ERÜ ja HM koostöös.

Vastloodud ERÜ esimeseks tõsisemaks proovikiviks kujunes avalike raamatukogude seadus, mida hakati HM-s ette valmistama 1923. aastal. Sel ajal oli Tallinna linnanõunik ja koolivalitsuse juhataja A. Veiderma (1919-1928). Vahepeal aga, novembri lõpust 1922 kuni 19. veebruarini 1924 tegutses ta haridusministrina. Panime vist tähele, et ERÜ I kongressist ei võtnud osa mitte instruktor A. Villup, vaid hoopis A. Kurvits. Ometi oli Villupil kongressi ettevalmistamisel teatav osa olnud. Asi seisis selles, et kongressi ajal viibis A. Villup pikemal õppereisil Soomes ja Rootsis. Nagu A. Veiderma oma mälestustes osutab, saatis ta Villupi sinna uurima, kuidas nendes maades on avalikud raamatukogud korraldatud. Kahjuks pole võimalik kindlaks teha, kui suur oli (nüüd juba lootusetult haige) A. Villupi osa avalike raamatukogude seaduse materjali ettevalmistamisel.

Midagi seaduse ettevalmistamise probleemidest peegeldub ka A. Sibula ja F. Puksoo kirjavahetuses, mis sai alguse 1923. aastal. See on kahtlemata sisukaim eesti raamatukogutegelaste säilinud kirjavahetustest. Meieni on jõudnud 117 Puksoo kirja Sibulale ja kahjuks ainult 15 Sibula kirja Puksoole. Neis kajastub meie raamatukogunduse olulisem probleemistik. Ja mis praegusele lugejale vist inimlikult veel tähtsam — need kirjad toovad meieni killukeste kaupa ka detaile ning nüansse tunnustatud erialategelaste argipäevast, väsimusest ning tööst, millel lõppu pole näha.

On ilmne, et seaduse ettevalmistav variant raamatukogutegelasi ei rahuldanud, aga ka see, et ERÜ juhatuse esimehelt oodati resoluutsemat sekkumist asjade kulgu. F. Puksoo kirjas 3. novembrist 1923. aastal leidub üsna teravaid sõnu. Ta märgib koguni: "Kui meie rahvaraamatu-

kogude seadus niisugusel õnnetul kujul vastu võetakse, siis loen ma omalt poolt seda osalt Teie süüks." (42, 4/4) Samas kirjas tulevad esile ka mõned raskesti ületatavad isiklikku laadi vastuolud, mille kajastuse F. Puksoo tekstis siinkohal tervikuna ära tooksin. See aitab mõista tegelikke koostööraskusi. Puksoo kirjutab, et nii I. Abarenkov kui ka J. Muide astusid ERÜ-st välja (niisama kaua siis ühistöö kestiski!). Kui Puksoo püüdis asjaolusid selgitada, siis läks asi teravusteni. Puksoo oli sunnitud Muidele ütleva, et temast pole Ühingule midagi kasu olnud. I. Abarenkovil näivad A. Sibulaga olevat "isikulised asjad, mis muidugi ilus ei ole" – nii kirjutab F. Puksoo. Ja lisab veel: "Asub ju hr. Muide täiesti eitaval seisukohal iga asja kohta, igavene protestant, hr. Abarenkov on ju küll teguvõimas, kuid Tartu pole see koht, kus tegutseda võiks."

Ent tagasi nüüd avalike raamatukogude seaduse ettevalmistamise juurde, nii nagu kirjeldab seda A. Veiderma: "Tulnud sealt tagasi, esitas Viilup* avalikkude raamatukogude korraldamise kava. Istusin kaua selle kava kallal, tegin ta täiesti ümber ja koostas avalikkude raamatukogude seaduse, mille ma esitasin valitsusele. Viimases vaidles rahandusminister nende paragrahvide vastu, milles oli ette nähtud valitsuse toetuste andmine omavalitsustele raamatute muretsemiseks. Mul tuli teha järeleandmisi, kuna ilma nendeta poleks seadusest saanud asja. Tallinna Linna Keskraamatukogule tegin ülesandeks laenutada raamatuid ka väljaspool Tallinna elavatele inimestele. Selle eest otsustati talle anda tasuta eksemplar igast Eestis ilmunud trükisest. Avalikkude raamatukogude seadus oli mitmes osas puudulik, kuid ta pani aluse avalikkude raamatukogude arengukäigule ja tegi raamatu kättesaadavaks kõigile kodanikele." (43, 1396)

Niisiis on A. Veidermat õigusega tituleeritud avalike raamatukogude seaduse "isaks". Teenete eest eesti raamatukogude edasiviimisel valiti ta hiljem ka ERÜ auliikmeks. Auliikmed olid veel Oskar Kallas, Kaarel Eenpalu ja Aleksander Sibul. Viimasena sai selle au osaliseks jaanuaris 1940 Friedrich Puksoo.

"Avalikkude raamatukogude seadus" võeti Riigikogus vastu 6. juunil 1924. aastal. (44, 493) Selles on 24 paragrahvi. Tuletame meelde mõningaid neist. Esimeses paragrahvis öeldakse, et avalike raamatukogude ülesanne on võimaldada kodanikkudele kirjanduse tarvitamist. Teine paragrahv lisab kohe, et raamatukogusid tuleb asutada ja ülal pidada sellisel arvul, et nad oleksid kättesaadavad kõigile kogukonna kodanikele. §22 andis HM-le õiguse seaduse alusel ja piirides avalike raamatukogude kohta üldisi täiendavaid määrusi välja anda.

* Siinkohal olgu lubatud veelkord korrigeerida A. Villupi nime, mis – seekord juba A. Veiderma mälestuste tekstis – esineb valel kujul (Viilup).

Kahte raamatukogu on seaduses mainitud nimeliselt, need on – nüüdsest – Tallinna Keskraamatukogu, ja Riigiraamatukogu. Seadusega sai Tallinna Keskraamatukogust Eesti Vabariigi avalike raamatukogude keskus. Selle kohta on seaduses kolm osutust. Märkus 2 §8 juurde, kus on juttu riigi toetussummadest, kõlab nii: "Tallinna Keskraamatukogule määratakse riigi poolt toetust vähemalt kolm marka iga Tallinna elaniku kohta aastas, samuti antakse Tallinna Keskraamatukogule üle kõik see kirjandus riigi raamatukogust, mida ametiasutused oma otsekoheste ülesannete täitmiseks ei vaja." (44, 494) Märkus 2 §18 juurde, kus käsitletakse avalike raamatukogude tarvitamist, on järgmine: "Tallinna Keskraamatukogust võivad kõik kodanikud ka väljaspool Tallinna piirid kirjandust tarvitamiseks saada. Tarvitamiskorra seab kokku Tallinna linnavalitsus ja kinnitab haridusministeerium." (44, 495) Ja lõpuks, §23 kõlab nii: "Riigikogu poolt 6. märtsil 1923. a. vastu võetud trükiseaduse §20 täiendatakse järgmiselt: "Trükiseaduse §17 tähendatud ettevõtted on kohustatud saatma Tallinna Keskraamatukogule kohaliku politseiülema kaudu hinnata ühe eksemplari kõigist trükiteostest, mis nad trükkinud.""(44, 495)

Seega näeme, et Tallinna Keskraamatukogu omandas tavalisest linnaraamatukogust olulisemad funktsioonid. Et see nii kujunes, selles mängis kahtlemata rolli A. Sibula visa eeltöö. Tuleb etteruttavalt mainida, et Tallinna Keskraamatukogul õnnestus talle pandud ülesandeid ka täita. Veel oleks oluline rõhutada, et selline lahendus oli igati loogiline ja otstarbekas.

Eelnevalt valgustati A. Sibula raamatukogundusliku tegevuse esimest perioodi. See on muidugi tinglik. Täpset aastaarvu selle alguse kohta pole võimalik anda, sest raamat ja raamatute korraldamine olid ta elus varakult olulised, tema isikulugu on nendega läbi põimunud. Vaatlusperiood lõpeb aastaga 1924. Sel aastal sai A. Sibul neljakümneks (sama aasta märtsis oli peres sündinud esimene tütar Astraea) ja ta isiksus oli jõudnud teovõimsaimasse ikka. Tallinna linnaraamatukogus oli Sibula nelja-aastase töö tulemusel tehtud mitmeid olulisi samme raamatukogu uuendamiseks.

Võiks arvata, et A. Sibulal oli oma raamatukogus tööd piisavalt. Aga aeg nõudis enamat ja ta ei jäänud kõrvale ühestki olulisemast algatusest kujunevas eesti raamatukogunduses. Raamatukogundus oli saavutanud edasise arengu jaoks küllalt soodsa lähtepositsiooni. Avalike raamatukogude võrk oli üldjoontes olemas ja tugi edasiarendamiseks vastava seaduse näol samuti. Oli loodud raamatukoguhoidjate kutseühing, mis võimaldas koostööd ja erialaprobleemide süvenenumat käsitlust. ERÜ tegevust suunas tasakaalukalt A. Sibul. Tallinna Keskraamatukogu areng kulges järgneval kümnendil tõusujoones.

KIRJANDUS:

1. Kari, J. Raamatukogutegelane A. Sibul ja Tallinna Keskraamatukogu a. 1921-1940 : Diplomitöö. Tln., 1967. 120 lk.
2. Kari, J. Aleksander Sibul ja eesti raamatukogundus // Nõuk. Eesti raamatukogundus 14. Tln., 1985. Lk. 105-115.
3. Jürman, H. Aleksander Sibul ja tema kirjutised : (100. sünniaastapäeva puhul) // Raamatukogu. 1985. Jaan. Lk. 7-15.
4. Teder, E. Aleksander Sibul 90 // Keel ja Kirjandus. 1974. Nr. 11. Lk. 702.
5. Jürma, M. Mälestuspudemeid Tammsaarest // Tulimuld. 1978. Nr. 1. Lk. 7-10.
6. KM KO, f. 288, 5:10.
7. Vahtra, J. Minu noorusmaalt 3. Autobiogr. pilte ja jutustusi a. 1909-1918. Trt., 1936. 411 lk.
8. Veskimägi, K. Lühiülevaade raamatukogude ajaloost Eestis : XIII saj. - 1917 : Õppematerjal raamatukogunduse ja bibliograafia eriala kaugõppeüliõpilastele Tln., 1983. 27 lk.
9. ERA, f. 1108, n. 7, s. 13.
10. E.K.S. "Noor-Eesti" Raamatukogude Korraldamise Osakonna aruanne kuni 1. jaan. 1913.a. // Postimees. 1913. 28. jaan.
11. Raamatukogude Korraldamise Selts // Postimees. 1916. 1. juuni.
12. ERA, f. 1108, n. 4, s. 601.
13. Rahvaharidusetöö väljaspool kooli I. Trt., 1913. 102 lk.
14. KM KO, f. 215, 12:5.
15. KM KO, f. 209, 4:38.
16. Kodumaalt : Viljandist // Postimees. 1913. 11. juuli.
17. KM KO, f. 288, 5:13.
18. ERA, f. 1108, n. 4, s. 688.
19. KM KO, f. 224, 59:3.
20. ERA, f. 1108, n. 4, s. 604.
21. ERA, f. 1108, n. 7, s. 2.
22. Raude, R. Raamatukogude instruktor Voldemar Krabi // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1989, 1. Tln., 1990. Lk. 62-75.
23. Raude, R. Raamatukoguinstruktorite konkurss ja selle võitja August Villup // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1991, 3. Tln., 1992. Lk. 49-55.
24. Villup, A. Ülevaade rahvaraamatukogudest Eestis : (Kokkuvõte sellekohase ankeedi järel) // Päevaleht. 1922. 28. märts.
25. Veiderma, A. Tallinna Linna Koolivalitsuse juhatajana : 1919-1928. Tln., 1969. 65 lk. Masinakiri. Hoiul ETAR Baltikaosak.
26. Sibul, A. A. H. Tammsaare Tallinna Keskraamatukogu lugejana // Keel ja Kirjandus. 1975. Nr. 6. Lk. 361-367.

27. ERA, f. 1108, n. 1, s. 254.
28. Tallinna Linna maksuta avalik raamatukogu ja lugemisetuba : Eestikeelsete raamatute nimekiri. Tln., 1916. 117 lk.
29. Sibul, A. Tallinna Keskraamatukogu ruumidest. 4 lk. Masinakiri.
30. Sibul, A. Tallinna linna raamatukogu tegevus // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 51-52.
31. TLA, f. 82, n. 1, s. 543.
32. ERA, f. 1082, n. 1, s. 8.
33. Rahvaraamatukogude korraldamise küsimuste ... // Päevaleht. 1922. 21. mai.
34. ERA, f. 2966, n. 4, s. 473.
35. Abarenkov, I. Tartu linna avaliku raamatukogu ... // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 52-53.
36. Puksoo, F. Raamatukogud Saksamaal, Leedus ja Lätis // Postimees. 1922. 26.-28. juuli.
37. EAA, f. 2100, n. 2, s. 882.
38. I. Üleriikline raamatukoguhoidjate kongress : Protokoll // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 14-39.
39. Puksoo, F. Raamatukoguhoidja kutse ja kutseharidus // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 4-9, 12-14.
40. ERA, f. 1108, n. 4, s. 692.
41. Mugasto-Johani, H. Raamatukoguhoidjate Ühing oli mu kool // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1989, 1. Tln., 1990. Lk. 98-116.
42. KM KO, f. 288, 3:1.
43. Veiderma, A. Minu tegevus haridusministrina // Looming. 1992. Nr. 10. Lk. 1391-1410.
44. Avalikkude raamatukogude seadus // Riigi Teataja. 1924. Nr. 77/78. Lk. 493-496.

EESTI BIBLIOGRAAFIAVÄLJAANDED MINEVIKUS JA TÄNAPÄEVAL

Käesoleva artikli kirjutamist ajendas raamatukogunduse eriala üliõpilaste õpetamisel Tallinna Pedagoogikaülikoolis sageli üleskerkiv küsimus – kas meie kaasaeg uue kujuneva majandussüsteemiga (äri, turg, konkurents), üleminek arvutisüsteemile igal alal, ka raamatukogunduses, vajab traditsioonilisi teadus- ja erialabibliograafia väljaandeid? Kas nende järele on ühiskondlik nõudmine, millistele asutustele (raamatukogudele) on mahukate bibliograafiaväljaannete koostamine majanduslikult jõukohane? Lühidalt väljendudes – milline võiks olla eesti bibliograafiaväljaannete tänapäeva süsteem – kas lasta kõigil kulgeda isevoolu teed või püüda bibliograafiatööd teadlikult suunata.

Lahenduse leidmiseks pöördun minevikku ning alljärgnevalt püüan anda võrdleva hinnangu Eesti Vabariigis aastail 1918–1940 ja Nõukogude Eesti perioodil bibliograafiaväljaannete valdkonnas loodule ning esitada oma nägemuse tänapäeva seisundist.

Eesti Vabariigis aastail 1918 -1940 koostatud bibliograafiaväljaanded

Kultuurraha üheks tunnuseks on regulaarselt ilmuv rahvusbibliograafia, milleni Eestis jõutigi oma rahvusriigi moodustamise järel. 1924. aastal hakati ajakirja "Eesti Kirjandus" lisana avaldama igakuist "Eesti raamatute üldnimestikku", mis on olemas aastatest 1924–1939, lisaks veel 1931. aastal avaldatud Richard Antiku koostatud üldnimestik aastaist 1918–1923. Eestlased ei jäänud rahvusbibliograafia regulaarsel avaldamisel maha lähematest naabritest lätlastest (ilmub alates 1927. aastast) ning leedulastest (1928. aastast). Meile meeldib aga end sageli võrrelda ka soomlastega, ning põhjarahvas oli meist tõesti ees – soome rahvusbibliograafia "Suomalainen kirjallisuus" sai alguse juba 1878. aastal.

Kuigi nüüd on avastatud (vt H. Tamme artikkel "Keel ja Kirjandus", 1985, nr. 6), et Tartu Ülikooli raamatukogu ja Eesti Rahva Muuseumi arhiivraamatukogu ühistööna valminud "Eesti raamatute üldnimestik" ei kajasta kõiki tollal Eestis ilmunud trükiseid ning Eesti TA Raamatukogu rahvusbibliograafia osakond on kavandanud tulevikus ka üldnimestikku täiendava retrospektiivse väljaande, lõi rahvusbibliograafia ilmutamine aluse erialabibliograafia väljaandmiseks.

Kas Eesti teadusraamatukogud, teaduslikud seltsid, teadlased, bibliograafid on erialabibliograafia väljaandmisel teinud midagi erinevat võrreldes maailma praktikaga? Võib vast vastata – ei! On võimalik

tõmmata paralleeljooni teiste arenenud riikide erialabibliograafia tekke ja arenguga. Iga rahvas tahab tunda ja mäletada oma ajalugu, mis loob aluse ajaloo bibliograafia tekkeks, mille väljaanded on olemas kõikidel vabadel rahvastel. Eesti (Balti) ajaloo bibliograafia kujunemislugu on seotud baltisaksa ja välismaa õpetlaste tegevusega Baltimail XVIII – XIX sajandil. Nende leksikonidest ning bibliograafiaväljaannetest saab andmeid ka Eestis ja Liivimaal avaldatud trükistest (vt. I. Hamburgi monograafia "Eesti bibliograafia ajalugu 19. sajandi lõpuni", 1986). Sooviksin tollest perioodist märkida vaid üht ka kaasajal hinnatud saksa õpetlase Eduard August Winkelmanni ajaloo bibliograafiat "Bibliotheca Livoniae historica" (1. tr. 1869–70, 2. tr. 1878), mis sisaldab üle 11 000 nimetuse käsikirju ja trükiseid alates Balti kubermangude eelajaloost kuni mainitud teadusbibliograafia ilmuniseni. Winkelmanni tööd jätkasid eesti ajaloo teadlased Evald Blumfeldt ja Nigolas Loone. Nende koostatuna ilmus Tartus aastatel 1933–1939 Akadeemilise Ajaloo Seltsi väljaandel annetena "Bibliotheca Estoniae historica", haarates eesti- ja võõrkeelset trükist (välja arvatud vene keel, mille kohta on olemas Karl Weltmanni kartoteek) ajavahemikust 1877–1917.

Kui Akadeemiline Ajaloo Selts oli Eesti Vabariigis äsjaloodud (1920. a.) teaduslik ühendus, siis Õpetatud Eesti Selts (asutati 1838. aastal) oli bibliograafia alal edukalt tegutsenud juba XIX sajandil (eriti väärtuslik ja kasutatav A. J. Schwabe kataloog 1867. aastast) ja jätkas samalaadset tegevust. Asuti koostama "Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaateid", mis haaravad raamatuid ja artikleid rahvusteadustest: eesti keel, kirjanduslugu, rahvaluule, arheoloogia, etnograafia, ajalugu. Trükised on saksakeelsete paralleelpealkirjadega ja arvustustega, et leida lugejaskonda ka väljastpoolt Eestit. (Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade osakonnas on ÕESI juhend aastaülevaadete koostamismetoodika kohta. Pikemalt on koostamisprobleemidel peatunud ka R. Põldmäe artiklite kogumikus "Kultuuriloolisi vahelugemisi" 1979.) Ka tollal oldi majanduslikes raskustes, tunda andis rahapuudus. Trükis ilmus aastatel 1922–1938 vaid osa köiteid: 1.–6. kd. 1918.–1923., 12.–14. kd. 1929.–1931. aasta kohta. Aastate 1924–1928 ja 1932–1939 materjal on säilitatud kartoteegina ja ajalehelõigetena, osalt ka trükipoognatena Tartus Kirjandusmuuseumis.

Peatusin neil väljaannetel pikemalt seetõttu, et tegemist on rahvusteadusi ammendavalt kajastavate teadusväljaannetega, mida kasutatakse ka tänapäeval. Bibliograafiade koostajateks olid erialateadlased ja avaldajateks teaduslikud seltsid, milline praktika on levinud ka mujal maailmas. Analoogilisi bibliograafiaid ei olnud ideoloogiliste kitsenduste tõttu võimalik järgneval nõukogude perioodil välja anda. Tolleaegsed väljaanded on eeskujuks ning meetodiliseks aluseks tänapäeval Tartu Ülikooli Raamatukogus koostatavale eesti ajaloo

teadusbibliograafiaale aastaist 1918–1944, mida hakati koostama juba mõni aasta tagasi ajaloo professor Herbert Ligi soovitusel.

Ajaloo teabe levitamine oli ühiskonnas sedavõrd oluline, et 1934. aastal avaldati "Valimik ajaloolist kirjandust koolidele" (505 raamatut ning artiklit). Väärib kindlakstegemist, kuivõrd see kirjandusnimestik on kättesaadav. Ta võiks olla eeskujuks analoogilise väljaande koostamisel eesti noorsoole ja õpetajatele. Samuti võiks toetuda Tallinna Pedagoogikaülikoolis valminud ajalookirjandust kajastavatele diplomitöödele: Sirje Peedu "Ajaloõ õpperaamatud Eesti algkoolis 1918–1940", 1983, Katrin Reitmann "Ajaloõõpik Eestis 1918–1940", 1986, ning Tiina Koiva "Eesti Vabariigis aastail 1918–1940 ilmunud ajaloo raamat", 1993.

Rahvusteaduste kõrval on Lääne-Euroopa maades koostatud praktilis-rakenduslike erialade nagu meditsiini, õiguse, sõjanduse, ehituse jt. teadusalade retrospektiivset bibliograafiat. Ka neis valdkondades on eesti erialabibliograafia koostamine võrreldav rahvusvaheliste tavadega. Tartu Ülikooli õppejõud arst Herbert Normann pani aluse eesti rahvuslikule meditsiinibibliograafiaale, koondades kokku aastail 1918–1934 ilmunud arstiteadusliku kirjanduse koos selle piirdealadega. Ilmus kolm nimestikku aastail 1932, 1933 ja 1935. Täiendusena on koostatud kaks diplomitööd: Salme Sügise töö hõlmab kirjandust aastaist 1935–1937 (1966) ning Aade Reteli oma perioodi 1938–1940 (1967). Mõlemad bibliograafiad tuleks trükituna avaldada.

Seega loodi juba Eesti Vabariigis meditsiinibibliograafia väljaandmise alused, mida Eesti Meditsiiniraamatukogu sai ka nõukogude võimu aastail koondnimestike kaudu edukalt edasi viia.

Juriidika oli teadusliku distsipliinina tolleaegses Eestis alles välja kujunemas ning bibliograafiaväljaande avaldamiseni ei jõutud. Lõnga on juba täitnud Eesti Rahvusraamatukogu bibliograaf Kõllike Maurer, kes on koostanud mahuka teadusväljaande "Bibliographia iuridica Estonica 1918–1940", mis võiks ka rahvusvaheliselt huvi pakkuda.

Sõjanduse bibliograafianimestik on ilmselt vähetuntud ning kuulus nõukogude ajal keelu alla ja hävitamisele (ilmus 1936. aastal). "Eesti sõjakirjanduse nimestiku" koostas kapten Peeter Saidla. Olen seda väikeseformaadilist kirjandusnimestikku Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogus käes hoidnud ning ta on olemas ka ERRis.

Ka tolle aja ajakirjad sisaldasid vastava eriala kirjanduse loetelusid ja aastaülevaateid ning mõningate kohta jõuti välja anda ka sisu koondregistrid, mis kuuluvad erialabibliograafia väljaannete hulka. Nii koostas kirjandusteadlane Oskar Urgart ajakirja "Eesti Kirjandus" aastate 1906–1930 sisuregistri (ilmus 1932), mida täiendab Ants Joandi masinakirjas register 1931–1940. Samuti koostasid Jaan Mets ja Elmar Roger ajakirja "Agronomia" 1921–1930 registri (ilmus 1931).

Vandeadvokaat Aleksander Buldase autorikirjastusel ilmus 1939. aastal ajakirja "Õigus" sisuregister aastate 1920–1938 kohta. Lisaksin, et

Nigolas Loone koostas arhiivinduse bibliograafia, mis moodustab iseseisva osa 1936. aastal ilmunud "Arhiivinduse käsiraamatus" lehekülgedel 196-213.

Sooviksin märkida ka A. Joandi 1943. aastal koostatud "Ajaloolise Ajakirja" 1922-1940 ning ajakirja "Looming" 1923-1940 masinakirjas registreid. 1944 valmis tal samuti masinakirjas Eesti Geodeetide Ühingu aastaraamatu ja ajakirja "Geodeet" sisuregister 1927-1940. Ants Joandi tegevus registreite koostamisel oli väga viljakas. Need ootavad trükis avaldamist koos autori elulooandmete väljaselgitamisega. Kes oli ja kuhu kadus (jäi) Ants Joandi?

Etteruttavalt olgu öeldud, et ajakirjade sisuregistrite koostamise traditsioon jätkus ka hilisemal ajal. On avaldatud ajakirja "Keel ja Kirjandus" 1958-1967 (ilmus 1968) ja 1968-1977 (ilmus 1981) registrid. On koostatud veel teistegi ajakirjade registreid, näiteks "Eesti Loodus" 1958-1967 registrid (ilmus 1973), ajakirja "Looming" 1940-1984 registrid (ilmus 1988, koostas Vaime Kabur), ajakirja "Nõukogude Õigus" 1967-1976 registrid (ilmus 1990, koostas Anu Nuut). Trükivärsketena on lugejateni jõudnud (jõudmas) ajakirjade "Tulimuld" (1993) ja "Mana" koondregistrid. Siiani oli soovijail võimalik kasutada Ly Lälli 1973. aastal koostatud ajakirja "Raamatukogu" 1923-1940 masinakirjaregistrit, mis 1993. aastal ilmus trükiväljaandena, sisaldades ka tänapäeval ilmuva ajakirja "Raamatukogu" sisu. Väljaande pealkiri on "'Raamatukogu" 1923-1992. Koondsisukord".

Aastad 1918-1940 olid soodsad raamatukogunduse teooria ja praktika edasiarendamiseks. Tolleaegsest erialakirjandusest leiab bibliograafiaprobleemide tähelepanuväärivaid käsitlusi Oskar Urgarti, Friedrich Puksoo, Richard Antiku jt. sulest. Nimetatud raamatuteadlaste artikleid avaldati tunnustatud kultuuri- ja kirjandusajakirjades "Eesti Kirjandus", "Looming", "Varamu" jt, rääkimata erialajakirjast "Raamatukogu". Tuleb mainida, et nii nagu tänapäeval, viibiti ka tollal mitmes Lääne-Euroopa riigis (Ameerikasse ei jõutud), kust võeti üle uut ja huvitavat raamatukogunduse vallas kohapeal rakendamiseks. Tehti koostööd ja saadeti bibliograafilisi andmeid Eesti trükistest rahvusvaheliste organisatsioonide (Rahvusvahelise Vaimse Koostöö Instituut, Ida-Euroopa Instituut) väljaannetele. Näiteks saadeti andmeid eestikeelsest ajalootrükisest aastaraamatule "International Bibliography of Historical Sciences" I 1926 (Washington, 1930) ning selle järjele II 1927 - X 1935, mis avaldati Paris-Washington 1932-1936. Fakt iseenesest on huvipakkuv - Eesti oli jõudnud maailmaareenile. Aastaraamatu väljaandjaks oli Rahvusvaheline Ajalooteaduste Komitee (Comité international des sciences historiques). Tollal oli raamatukogunduse juhtiv keskus Tartu Ülikooli raamatukogu. Koostöös teiste raamatukogude (Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu, Tallinna Keskraamatukogu), Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu, teaduslike seltside esindajatega

arutati erialaprobleeme, mis määratles ka bibliograafiaväljaannete olemuse ja koostamise. Järgnev nõukogude võimu periood katkestas Eesti raamatukogunduse ja bibliograafia Lääne-Euroopa suunitlusega arengu, sundorientatsioon ida poole määras pikemaks ajaks ka bibliograafiaväljaannete koostamise.

Nõukogude Eestis koostatud bibliograafiaväljaanded

Rahvusbibliograafia olemus kitsenes, asendudes riikliku bibliograafia mõistega. "Eesti raamatute üldnimestiku" väljaandmise asemel loodi kroonikate süsteem ("Raamatukroonika", "Artiklite ja retsensioonide kroonika"), mis oli omane N Liidu trükiste jooksvale registreerimisele. Loodi keskasutus – ENSV Riiklik Raamatupalat ning Tartu Ülikooli raamatukogu kaotas oma keskse koha jooksva bibliograafia väljaandmisel. Endine Riigiraamatukogu muutus juhtivaks raamatukoguks kõikides raamatukogunduse ja bibliograafia valdkondades, mis on omane plaanimajandusele, kus võim ja majanduslikud võimalused koondatakse ühte keskusesse. Fr. R. Kreuzwaldi nimeline ENSV Riiklik Raamatukogu juhtis kogu vabariigi bibliograafiatööd, koostas bibliograafianimestike koondplaane viisaastakute kaupa, oli soovitusbibliograafia meetodiline keskus ning avaldas rohkelt soovitusnimestikke – eelkõige ühiskondlik-poliitilistel teemadel. Üheks uueks tendentsiks nõukogude ajal, võrreldes Eesti Vabariigiga, võibki nimetada rohkearvulist soovitusnimestike koostamist. On teada, et toleaeegseid soovitusnimestikke on enne avaldamist läbi vaadanud (viseerinud) isegi kultuuriminister, mis veelkord rõhutab nende nimestike ideoloogilist kaalu ja tähtsust.

Seega oli ulatuslike, kogu kirjandust haaravate teadusbibliograafiate (eriti kui need peaksid kajastama rahvusteadust) väljaandmine Nõukogude Eestis peaaegu välistatud. Bibliograafia võis kajastada eelkõige ENSVs ja N Liidus ilmunud trükiseid, leebemalt suhtuti ka sotsialismimaades avaldatusse. Kapitalistlikes riikides ja Eesti Vabariigis ilmunud trükiseid kajastati bibliograafianimestikes suure valikuga. Tavapäraselt tuli välja jätta väliseestlaste poolt avaldatu.

Rahvus- ja kodumaiste teaduste jooksvate ja retrospektiivsete bibliograafianimestike koostamise kohaks kujunes TA Teaduslik Raamatukogu koos instituutidega. Ajalobibliograafia väljaandjaks sai Ajaloo Instituut. Võrreldes EV perioodiga oli ajalobibliograafia valdkond kitsenenud. Nimestikud ilmusid kas aasta- või koondväljaannetena väikeses tiraažis. Üldsusel jäid nad märkamata. Kirjandus esitati valikuga, nimestikud olid kantud nõukogude ideoloogiast, mis ilmnis mõnikord juba pealkirjas. Näiteks "Eesti nõukogude etnograafia bibliograafia", mis ilmus koondnimestikena aastate 1945–1980 kohta. Ilmselt kajastasid Ajaloo Instituudi koostatud eesti ajalookirjanduse

kartoteegid ainekst palju põhjalikumalt kui trükitud nimestikud. Kas need kartoteegid on veel säilinud?

Eesti suurematesse raamatukogudesse saabunud välismaa ajakirjade artiklite annoteeritud aastaraamatut "Soome-ugri etnograafia ja rahvaluule" koostab TA Raamatukogu juba alates 1972. aastast, püüdes sellega infonälga leevendada. Väljaanne pakub huvi välismaal, kasutatakse edukalt välisvahetuses ka praegu.

Keele ja Kirjanduse Instituudis koostati aastaid eesti kirjanduse kartoteeke bibliograaf Osvald Kivi juhtimisel, mille põhjal anti koos Vaime Kaburiga välja bibliograafiaväljaanne "Eesti kirjandus, kirjandusteadus ja kriitika" (koondväljaanded haaravad aastaid 1954–1966). Kuid masinakirja on jäänud O. Kivi koostatud ilukirjanduse, kirjandusteaduse ja rahvaluule aastanimestikud aastate 1957–1981 kohta. Keele ja Kirjanduse Instituudis koostati ka jätkväljaannet "Bibliographia Uralica. Soome-ugri ja samojeedi keeleteadus", milles on 1918–1962 koondväljaanne ja aastanimestikud kuni 1975. aastani. Soome-ugri keeleteaduse kaasaegset arvutiandmebaasi luuakse praegu Tartu Ülikooli Raamatukogus. Sellest võtavad peale Eesti asutuste (ERR, Keele ja Kirjanduse Instituut jt.) osa ka Soome ja Ungari raamatukogud ning Venemaa soome-ugri rahvaste esindajad. Töö toimub rahvusvahelise projekti "Urbis" raames.

Juba hulk aastaid – alates 1972. aastast – koostab TA Raamatukogu annoteeritud aastanimestikku "Estica. Ühiskonnateadused", mis on valminud koostöös teiste Eesti raamatukogudega, kajastades Eestisse saabunud välismaiste ajakirjade artikleid. See ilmub uuenenud kujul ka tänapäeval ning selles jälgitakse eri keeltes ilmunud ühiskonnateaduste ajakirju ning informeeritakse nende sisust eesti teadlasi. Aastaraamatu vastu tuntakse huvi ka välismaal.

Väljaspool TA süsteemi hakati alates 1961. aastast aastanimestike vormis kajastama eesti teatrikirjandust (koostajad Teatri- ja Muusikamuseum, Teatriühing, praegu ka ERR) ning 1955. aastast alates raamatukogunduslikku erialakirjandust. Mõlemad väljaanded ilmuvad ka praegu, viimatimainitut koostab ERR.

Nõukogude perioodil avaldasid Eesti suuremad teadusraamatukogud mitmeid olulisi ilukirjanduse ja kirjandusteaduse jt teadusalade retrospektiivnimestikke, mida kahjuks siin ei saa artikli piiratud mahu tõttu vaadelda.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ühiskonna- ja humanitaarteaduste alane info oli Eestis nõukogude võimu aastail killustatud paljude bibliograafiaväljaannete vahel. Aastate lõikes ilmus nimestikke lünklikult. Riik takistas rahvusteadusi kajastavate nimestike väljaandmist.

Uueks suunaks oli rohke juhtivate kirjanike, kultuuritegelaste, teadlaste, viimastel aastatel ka heliloojate personaalnimestike koostamine, millega tegelesid kõik Eesti suuremad teadus- ja erialaraamatukogud.

Personaalbibliograafiaid koostati samuti TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri diplomitöödena; nad valmisid ka rahva-raamatukogudes. (Personaalnimestike koostamisest 1940–1985 annab hea ülevaate Tiia Rodi diplomitöö (1988).) Tagasi vaadates tundub, et need nimestikud, mida oli saja ringis, andsid nagu märku eesti rahva kultuuri- ja loomejõust, mis jäid ulatuslikes retrospektiivsetes ühiskonnateaduste bibliograafiaväljaannetes realiseerimata. Seetõttu on mitmed personaalnimestikud (kõik oleneb vaadeldavast isikust!) küllalt suure teadus- ja kultuuriloolise väärtusega, sest tavapäraselt taotleti võimaluste piires antud isiku kogu loomepärandi jäädvustamist. Akadeemilist laadi personaalnimestike väljaandjaks sai Kirjandusmuuseum eesotsas bibliograaf Herbert Laidveega. Tänapäeval ilmselt ei jätkata raamatukogudes enam nende rohkearvulist väljaandmist. Personaalnimestiku koostamine on suur ja pikaajaline töö. Kirjaniku nimestiku koostamine võtab keskmiselt kaks aastat aega ning raamatukogudel pole selliseks tööks rahalisi võimalusi.

Eesti teadusloos on tähtsad Eesti kõrgkoolides ja teadusasutustes (TÜ, TTÜ, TA, TPÜ, EPÜ jt.) koostatud vastava asutuse ajalugu ja töötajate publikatsioone kajastavad kartoteegid, mida on pidevalt aegade jooksul täiendatud ning vastavalt võimalustele ka trükitud avaldatud. Näiteks avaldatakse TÜ bibliograafia aastaraamatutena. Koostatud kartoteegid ja bibliograafiaväljaanded kajastavad eesti teaduse arengut, kuid kahjuks on teave erinevate asutuste vahel killustatud. Eesti teadlaste teadustöödest, kaitstud väitekirjadest ei ole terviklikku ülevaadet. Puudub selline koht (asutus, raamatukogu), kuhu kaitstud dissertatsioonid oleksid koondatud. Et jõuda ka rahvusvahelisse teadusesse, on kõigepealt vaja arvutisse sisestada andmed eesti teadlaste, nende uurimissuundade ja olulisemate saavutuste kohta.

TA instituudid avaldasid 50ndate aastate teisel poolel loodus-teaduse retrospektiivnimestikke. Need teadusbibliograafiad ilmusid tavapäraselt TA raamatukogu bibliograafide ja teadlaste ühistöö viljana. Ilmuda jõudsid "Botaaniline kirjandus 1945–1955" (1958); "Eesti geoloogia 1840–1959" (1960); "Metsanduslik kirjandus 1945–1958" (1960); "Zooloogiline kirjandus 1945–1959" (1961), kuid siis tegevus katkes. Mis põhjusel? Teadaolevail andmeid oli koostatud ka käsikirju, mille avaldamist TA Presiidium ei pidanud võimalikuks. Vahest keegi oskab avada tagapõhja! Rotaprintväljaandena ilmus Endel Pata koostatud põlevkivi tehnoloogia nimestik 1777–1968 (1.–3 kd., ilm. 1970) ja 1791–1967 (1.–2 kd., ilm. 1968).

Sihikindlalt on bibliograaf Eva Vahesalu koostanud eesti meditsiini koondbibliograafiat, mis on olemas aastaist 1940–1980. Trükivalmis on nimestik 1981–1985, järgneva viie aasta bibliograafia on koostamisel. Sellega on moodustatud väärikas järg II. Normanni bibliograafiale.

Kahjuks tuleb nentida, et teadus- ja erialaraamatukogude bibliograafiaväljaannete koostamisest ei ole ilmunud analüüsivaid ülevaateartikleid. Nimetada võiks Anne Valmase kirjutist väljaandes "Nõukogude Eesti raamatukogundus" X, 1980.

Tehes kokkuvõtet bibliograafiaväljaannete koostamisest Nõukogude Eestis tuleb nentida, et kõige märkimisväärsmaid tulemusi saavutati ilmselt retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel, kus kajastatakse enne 1940. aastat ilmunud kirjandust. See on olemas ERRi, Kirjandusmuuseumi, ETA Raamatukogu rahvusbibliograafia analüütiliste kartootekidena ning suurteosena, mille kaks esimest köidet ilmus (1993. aastal) paljude raamatukogude bibliograafide ühise jõupingutusena Endel Annuse juhtimisel pealkirjaga "Eestikeelne raamat 1901–1917". Rahvusbibliograafia väljaandmise programmil ja töösuundadel on E. Annus peatunud mitmes oma artiklis, kuid mainiksin neist viimast – Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1992. aasta aastaraamatus (nr. 4) avaldatud kokkuvõtlikku ülevaadet.

Bibliograafiaväljaannete koostamine Eestis tänapäeval

Keerukas on anda tänapäeva bibliograafianimestike koostamiseks retsepti ja soovitusi, kuid püüan seda teha kokkuvõtlikult, toetudes mineviku kogemusele. Eelkõige on bibliograafiaväljaanne rahvusliku ja rahvusvahelise suhtlemise vahend. Tema kaudu vahendatakse eesti teadust ja kultuuri, põhjalikud erialabibliograafia väljaanded on arenenud riigi tunnus. Arvan et paralleelselt võivad olla nii bibliograafiakartoteegid, -väljaanded kui ka -arvutiandmebaasid. Samuti ei ole võimalik loobuda traditsioonilistest infovahenditest (nendeks on ka bibliograafiaväljaanded), kuni uut süsteemi alles luuakse (riigisisese arvutisüsteemi rajamine ja rahvusvaheliste arvutisüsteemide kasutamine). Muidugi ei välista see bibliograafiaväljaannete koostamist arvutil, mida ka meie raamatukogudes juba tehakse.

On ülim aeg kavandada meie teadus- ja erialaraamatukogude bibliograafide, asjast huvitatud teadlaste ja ka äsjataastatud seltside (Õpetatud Eesti Selts, Eesti Kirjanduse Selts jt.) liikmete, kirjastustöötajate osavõtul eesti teadus- ja erialabibliograafia väljaannete koostamise ja väljaandmise projekt. Eelkõige puudutab see suluseisus olnud rahvusteadusi: eesti ajalugu, eesti keel ja rahvaluule, ka eesti kirjandus, kirjandusteadus; siia võib paigutada ka sotsiaalteadused (psühholoogia, sotsioloogia jt.). Kõrvale ei saa jätta ka Eestit puudutavaid kodumaiseid teadusi (eesti geograafia, geoloogia, botaanika jt.). Projekti käivitamiseks tuleks taotleda Eesti riigilt ja ka rahvusvahelistelt organisatsioonidelt finantsabi.

Rahvusteaduste kujunemise seisukohalt on oluline sügavuti tundma õppida Eesti Vabariigi aega 1918–1940. On vaja täielikku ülevaadet tollal

ilmunud erialakirjandusest, juhtivatest teadlastest ja nende töödest. Tegelikult on Eesti suuremad teadusraamatukogud juba asunud koostama selle perioodi trükiste bibliograafiaid. Tartu Ülikooli Raamatukogu koostab eespoolmainitud eesti ajaloobibliograafiat 1918–1944, Eesti Rahvusraamatukogul on valminud juriidilise kirjanduse bibliograafia 1918–1940. Kuid kes võtaks käsile muud teadusalad – eesti keele ja kirjanduse, kirjandusteaduse, rahvaluule? Loogiline oleks, et seda tööd teeksid Eesti Teaduste Akadeemia asutused, Kirjandusmuuseum ning Keele ja Kirjanduse Instituut. Kas on alles varemkoostatud eesti kirjanduse kartoteegid? Küll tegijaid leidub, kui ühiskonnas on selle järele vajadus ja rahaline toetus. Metoodiliselt läbimõeldud teadusnimestikud pakuvad huvi ka rahvusvaheliselt. Tahaks veel mainida, et Eesti riigi, keele, kultuuri ja haridusega seotu talletamine on meie endi püha kohus – keegi seda kuskil mujal meie eest ei tee.

Rahvusliku tehnikabibliograafia keskuseks on kujunemas TTÜ Raamatukogu, kasutades selles töös edukalt arvutit. Rahvusliku meditsiinibibliograafia koostamist jätkab Eesti Meditsiiniraamatukogu. Kes võtab aga pedagoogikakirjanduse? Kas TPÜ Raamatukogu?

Kahjuks on viimasel ajal raamatukogude omavahelised sidemed nõrgad, puudub infovahetus. Aga võib ka küsida kaasaegsemalt, kas infot salastatakse äri (konkursi) eesmärgil? Sest kohe on tekkimas (või juba tekkinud) äri- ja majandusinfokeskused, mis teenindavad kliente raha eest. Põhjamaades on ka rahvaraamatukogude andmebaaside faktiinfo kasutamine tasuline.

Omaette küsimus on kiire ja ammendav välismaise info saamine erialakirjanduse kohta. Lahenduse annab Eesti andmebaaside loomine võimalusega lülituda rahvusvahelistesse süsteemidesse (Balti jt riigid). Suuremad teadusraamatukogud pakuvadki juba neid teenuseid.

Arvuti abi tuleks kasutada ka eesti teadlaskonna andmebaasi loomisel (isikuandmed, olulisemad teemad (märksõnad), olulisemad trükised). Siiani on iga teadusasutus ja kõrgkool teinud seda tööd omaette. Suuremaid kogemusi on TÜ-l ja TTÜ-l, mõlemad kasutavad selleks arvuti abi. Huviorbiidis on nii tänapäeva kui möödunud aja teadlaste tööd, ka aastad 1918–1944, mis on seni lünklikult uuritud. ERRis on olemas Eesti isikulooline arvutiandmebaas. Tuleb leida võimalused sellise info müügiks, sealjuures ka välismaale.

Samuti sooviks, et raamatukogunduse üldsus (seda võib tõlgendada ka avaramalt) oleks enam informeeritud neist rahvusvahelistest projektidest ja koostöövormidest, millest Eesti raamatukogud osa võtavad. Nende projektide olemus võiks olla enam avatud. Näiteks võib lugeda "Eesti Rahvusraamatukogu 1993. aasta tegevusplaani", et ERR osaleb järgmiste nimestike koostamises: "Index translationum", "Raamatu ja raamatukogude ajaloo bibliograafia" (Holland), "17. saj. ingliskeelne raamat" (USA). Samuti teeb ERR kaastööd IFLA bibliograafiaväljaandele

"Annual Bibliography of the History of the Printed Book and Libraries" – ka sellest oleks huvitav lähemalt teada saada.

Artikli lõpetuseks on ettepanek, et Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juurde tekiks täisvereline ja ettevõtlik Eesti raamatukogude bibliograafiatööd suunav ja kooskõlastav toimikond. Selle eesotsas võiks olla mõne suurema teadusraamatukogu kogemustega bibliograaf. Praegu tegutsev analüütilise kirje töögrupp on oma ülesannetelt liiga kitsas (konkreetne), et lahendada meie riigi bibliograafiaväljaannete süsteemi väljakujunemise probleeme. Kuid kes teab, võib-olla on tegutsev töögrupp lihtsalt seemneks, et endale võtta suuremaid ja ulatuslikumaid ülesandeid?

Oleks kena, kui artikkel leiaks vastukaja bibliograafide ja erialateadlaste hulgas ning nad ütleksid oma seisukoha bibliograafiaväljaannete koostamisvajaduse (või mittevajaduse) kohta praegusel ajal, lähtudes seejuures ühiskonna vajadusest ja raamatukogude võimalustest.

JUUBILARID

Mai Levin

HELENE JOHANIST JA KUNSTIST

(HELENE MUGASTO-JOHANI 90)

Erinevalt 1920ndate aastate kunstist ei näi 1930ndate kunst praegu uurijais erilist huvi äratavat, kui välja arvata see osa temast, mis oli seotud totalitaarse ideoloogiaga (nimetagem Wieneri Künstlerhausis avatud näitust "Kunst ja diktatuur – Itaalia, Saksamaa, Austria ja Venemaa aastail 1922–1936"). 1930ndate aastate poeetiline realism, mis meil taasavastati 1950ndate aastate lõpul ja 1960ndate aastate algul, on vahepeal justkui minetanud probleemset. See ei tähenda, et ta oleks midagi kaotanud oma väärtusest. Probleeme võidakse ju edaspidi nägema hakata.

Alates kunagi ammu "Varamus" reproduktsioonidena nähtud "Kunstniku isa portreest" ja ühest Tartu vaatest Emajõe ääres olen ikka imetlenud Andrus Johani maalide ja joonistuste mahlakat, sooja, eluküllast karaktersust. Kui õppisin tema loomingut suuremas ulatuses tundma, sain ettekujutuse selle kvalitatiivsest arengust, kiirest küpsemisest, terviklikkusest ja üpris kaalukast osast meie 1930ndate aastate kunstipildis, vaatamata 35 aastale, mis talle oli antud elada. Mõistan Alfred Rõudet, kes pidas Johanit omal ajal eesti parimaks joonistajaks Wiiralti järel ning kogus tema joonistusi suure hoolega. Ürgandekana töötas Johani palju, seda annet lihvides, vastuvõtlikuna edasiviivadele mõjudele: tarvitseb vaadata tema aastatel 1936–1937 Pariisis sündinud loomingut ja veel enam – Pariisi-järgset.

1986. aastal, kunstniku 80. sünniaastapäeva puhul kirjutasin temast "Sirpi ja Vasarasse" artikli. See ajendas Helene Johanit mõni aasta hiljem minu poole pöörduma palvega retsenseerida Andrus Johanile pühendatud koguteost, mille ta oli koostanud mälestustest, arvustusfragmentidest, kirjadest ning artiklitest kunstniku loomingu üksikute etappide kohta. Seda olid tal – juba ligi 90sel, nägemise peaaegu täielikult kaotanud inimesel – aidanud redigeerida ja ümber kirjutada mitmed sõbrad ja head tuttavad. Retsensioon pani aluse meiega lähemale tutvusele.

On hämmastav Helene Johani tahtejõud ja sihikindlus selle mahuka teose kokkupanemisel. Näib, et töö selle kallal, nagu ka autobiograafiliste märkmete kirjapanek aitab tal säilitada vaimset erksust. Vaimu jõul ta püsibki, trotsides tõbesid, valu ja väsimust. Raadio ja televisiooni vahendusel hoiab ta end kursis Eestis ja mujal toimuvaga, on paremini informeeritud kui mõni noorem inimene. Erilise huviga jälgib ta kõike

raamatukogundusse puutuvad – ala, mis on olnud tema elukutseks ja kutsumuseks.

Kokkusaamistel keerleb meie jutt suurelt osalt kunsti ümber. Helene Johani on olnud lähedalt seotud kahe loova inimesega – oma venna Hando Mugasto ja abikaasa Andrus Johaniga. Seetõttu on ta kunsti sünniprotsessi enam pühendatud kui suurem osa inimesi. Pärinedes kehvast lasterikkast perekonnast, on ta kogu elu tundnud seda sügavamat lugupidamist vaimse kultuuri ja loomingu vastu. Sellist tõsist, otse harrast suhtumist kohtab viimastel kümnenditel juba harva: aeg on muutunud, haridus tulnud kergelt kätte, elutempo ja infotulv kaasa toonud rutaka ülelibisemise asjadest, millesse süvenemist pidasid tema generatsiooni inimesed loomulikuks.

Kunsti mõistmise eeldusena rõhutab Helene Johani empaatiat – sissetundmisvõimet. Muidugi ei ole temagi empaatilised võimed piiramatud. Põhiliselt on tema esteetilised ideaalid välja kujunenud 1930ndatel aastatel, isikupäraselt-poeetiliselt tõlgendatud realismi võidukäigu ajal. Järgnevad aastakümned ei soodustanud nende ideaalide avardumist ning vanemas eas on üldiselt raske muutustega kaasa minna. Küllap peaks meilgi jätkuma empaatiat, et mõista eelnevaid põlvkondi ja nende vaateid, lähtudes nende kujunemise tingimustest ja võimalustest.

Kuid siiski, siiski – Helene Johani kuulab tähelepanelikult, mida pajatab Ants Juske, peab lugu Leo Lapinist, laseb endale kirjeldada installatsioone ja *performance'id*, püüdes tabada nende sõnumit. Mitmeteks kriitilisteks artikliteks olen saanud teavet tema käest. Aeg-ajalt ilmub taburetile töölaua kõrval uusi kunstiraamatuid.

Oma paljudest lemmikutest eelistab Helene Johani siiski kaht – Rembrandti ja Vincent van Goghi. Rembrandti lummavasse maailma juhatas teda suure hollandlase "Bataavide vandenôu" Stockholmi Rahvusgaleriis – olgu öeldud, üks minugi lemmikpilte. Enne sõda õnnestus tal näha ka Londoni Rahvusgalerii ja Leningradi Ermitaaži suurepäraseid Rembrandti-kolleksioone. Rembrandt oli, muide, ka Andrus Johani paleus ja eeskuju, nagu paljude teiste tollaegsete kunstnike oma. Neid haaras kaasa mitte ainult too kuulus heletumedes, vaid eelkõige sügav inimlikkus, kaastunne kannatava inimese vastu, psühholoogiline peenus. Sellest samast on kantud ju ka van Goghi looming, kuigi moodsamas võtmes. On iseloomulik, et Andrus Johani poolt muretsetud kunstiväljaannete hulgas on album Jean-Francois Millet'st, et tänavalt leitud 100-margase eest ruttas ta ostma raamatut Michelangelost.

Nii Andrus Johani kui ka Hando Mugasto tavatsesid kontrollida oma töötulemusi Helene Johani najal. Hando Mugasto tõi oma illustratsioonide kavandid ikka õele raamatukogusse vaadata. "Pallasesse" õppima tulema oli teda ärgitanud just õde. Pead vangutades meenutab Helene Johani, kuidas ta sarmikat ja elavat poissi tööle sundis, mispeale

too hooletult heitis: "Anne lööb läbi!" Aga tööga ta ennast lõpuks tappis – oli liiga varajane kaotus Helene Johanile seegi.

Andrus Johani kirjades oma naisele – Lentsile – peegeldub mitte kudrutav, vaid tõeline usalduslik sõprussuhe. Nende suhteliselt lühikest kooseluaega on Helene Johani rõõmu ja valuga läbi elu kandnud ning selle viljana on sündinud mainitud koguteoski. See on ühteaegu dokumentaalsem ja emotsionaalsem kui mõnigi teaduslik monograafia ja võiks olla lähtematerjaliks tulevastele uurijatele ning vääriks kahtlemata trükkimist.

HANS JÜRMAN 70

Hans Jürman on sündinud Tallinnas, 28. veebruaril 1923. aastal. Ta sirgus lugemishuvilises perekonnas. "Kui leidus taskus penn, sent või kopikas leiva jaoks, küll siis pidid teine olema ka raamatu jaoks." Esimene külaskäik raamatukokkugi oli juba 4-5 aastase poisikesena, kui ta koos isa ja emaga astus üle Tallinna Keskraamatukogu uksele.

Haridustee algas tal Tallinna XV Linna Algkoolis ja jätkus Gustav Adolphi Gümnaasiumis. Kool andis kaasa suure huvi keelte vastu ning see oli ka tõukeks, et ta Tartu Ülikoolis õppis eesti keelt ja kirjandust. Ülikooli lõpetas ta 1952. aastal. Kuna kõrgkooliaastad möödusid mittestatsionaarses osakonnas, sai tal võimalikuks ka raamatukogundusliku hariduse omandamine. Kui 1942. aastal korraldati Tallinna Keskraamatukogu juures kursused raamatukoguhoidjatele, võttis ka H. Jürman neist osa. Saatanale oli sõrm antud – raamatukogutöö hakkas meeldima. Viis aastat hiljem astus Hans Jürman Tallinna Keskraamatukogu teenistusse. Algul töötas ta kahes harukogus ning hiljem keskraamatukogus.

Alates 30. aprillist 1960. aastast töötab aga Hans Jürman Eesti Rahvusraamatukogus. Väsimatu töömehena on ta suutnud palju ära teha raamatukogude töö arendamisel.

1950-1960ndatel aastatel, kui eesti raamatukogunduses oli päevakorral avariilulite rakendamine, tutvustas Hans Jürman seda süsteemi vabariigis. Neil aastail kujunes välja ka rahvaraamatukogude metoodiline juhtimine. Keskseks raamatukoguks sellel alal sai Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu ning Hans Jürman juhatas aastaid metoodika-, hiljem teadusosakonda.

Väljaandeid, mille kirjutamisest, toimetamisest või redigeerimisest Hans Jürman osa võtnud, on palju. Nimetame siin "Raamatukoguhoidja käsiraamatut" (ilmus 1964), "Eesti-vene ja vene-eesti raamatukogunduse sõnastikku" (ilmus 1969) ning kahte täiendusvihikut (ilmusid 1974 ja 1977).

1964. aastal hakkas ilmuma ajakirja "Raamatukogu" eelkäija "Huvitavat raamatukogude tööst". Põhiliselt pani H. Jürman kokku rubriiki "Keelelisi kilde", kus ta juhtis tähelepanu mitmetele terminoloogilistele ebatäpsustele raamatukoguhoidjate igapäevases kõnekeeles.

Hans Jürmanil on alati olnud huvi teadusliku uurimistöö vastu, mis põhineb raamatukogutöö praktika põhjalikul tundmisel. 1970ndatel aastatel osales H. Jürman Eesti raamatukogudes läbi viidud uuringus "Raamatukogude koostis ja kasutamine", mille alusel ta koostas rahvaraamatukogude koostise analüüsi metoodika.

Aastad 1971-1975 olid rahvaraamatukogude tsentraliseerimise aastad ning Hans Jürman osales tsentraliseerimisprojekti koostamisel. Ta kirjutas mitmeid juhendeid raamatute töötlemisest, arvestusest, komplekteerimisest. Samuti juhtis ta uurimisrühma, kes analüüsis raamatukogude tööd tsentraliseeritud tingimustes 10 aastat hiljem.

1980ndatel aastatel uuriti Hans Jürmani juhtimisel Riikliku Raamatukogu väljaannete kasutamist rahvaraamatukogudes. Samuti osales ta uuringus "Fr. R. Kreutzwaldi Raamatukogu koostis, lugeja ja lugemisenõudlus".

Eriline koht H. Jürmani töös on raamatukogunduse terminoloogia uurimisel. Ta kuulub ERÜ juures tegutsevasse terminoloogiakomisjoni. Koostöös soome ja vene terminoloogidega koostab ta soome-vene ja vene-soome raamatukogunduse sõnastikku.

Hea nõuandja ja kõiketeadja on Hans Jürman alati olnud, olgu see raamatukogunduses või muul tähtsal alal. Ise arvab ta: "... andku mulle andeks raamatukoguhoidjad, aga ma pean end rohkem keelemeheks".

Ma ei tea isegi, kumb temas suurem on, kas keelemees või raamatukoguhoidja. Üks on kindel, kõikide raamatukoguhoidjate jaoks on ta "elav teatmeteos".

Inimesena, kolleegina on ta sõbralik, vahel sekka ka natuke noriv, aga küllap on siis vaja asjad sirgeks saada. Tarkus, tasakaalukus ja abivalmidus on Hans Jürmanit alati iseloomustanud.

Tema huvialadeks on kirjandus ja teater. Ei teagi teist, kes nii regulaarselt teatrit külastaks, olgu see sõnalavastus või hea ooper. Kirjanduses kuulub tema sümpaatia klassikutele.

Võib-olla just täna seisab Hans Jürman raamaturiiuli ees ja sirvib Oskar Lutsu raamatuid, et neid vallatuid lugusid edasi rääkida oma lastelastele, aga neid on tal ju kolm – Annika, Kristiina ja Martin.

Reet Kukk

"RAAMATUKOGU": TÄHTPÄEV JA TAASSÜND

Ajakirja "Raamatukogu" esimese numbril ilmumiseks mais 1923 on möödunud 70 aastat. Erialajakirju on Eestis olnud ja on praegugi pigem vähe kui ülemäärane. Seda hinnatavam on toonaste bibliotekaaride ettevõtlikkus alustada Eesti Vabariigi algusaastail, mõni kuu peale Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu loomist, oma ajakirja publitseerimist. "Raamatukogu" oli esimene raamatukogunduse ehk nagu tollal öeldi, "raamatukoguasjanduse" ajakiri, väljaandjaks ERÜ. Ajakirja avanumber pühendati I üleriikliku raamatukoguhoidjate kongressi materjalidele. Sellel kongressil esitati ka ajakirja loomise ettepanek. Ajakirja esimese toimetaja Aleksander Karro sõnade kohaselt pidi "Raamatukogu" kaasa aitama rahvaraamatukogude liikumisele, avaldades artikleid raamatukogundusest, rahvaraamatukogude korraldamisest ja juhtimisest, bibliograafiast, raamatuteadusest, raamatukoguhoidjate kutselisest ettevalmistusest, ning kaitsma raamatukoguhoidjate huve (1). Majandusraskustest tingituna ilmus ajakirja 2. number alles 1929. aastal. Ajakirja toimetab Tallinna Keskraamatukogu juhataja ja ERÜ esimees Aleksander Sibul (1923. aastast A. Karro). Eesti okupeerimiseni 1940. aastal, mil ajakirja väljaandmine katkes, jõuti avaldada "Raamatukogu" 9 aastakäiku, kokku 22 numbrit (kolmandiku neist moodustasid kaksiknumbrid). Ajakirjaga tollal juhtunu ei erinenud teistes kultuurivaldkondades sündinust: suleti seltse, ühinguid, kultuuriajakirju. Ka ERÜ oli sunnitud tegevuse lõpetama. Seega vältas ajakirja eksistentsi esimene etapp maist 1923 kuni maini 1940. Erialajakirja olemasolu on üks ala arengut oluliselt mõjutavaist tegureist. 1920–1930ndate aastate "Raamatukogu" oli oma aja raamatukogumaailma heatasemelisel avav, erialajakirjale kindla aluse rajanud, trükitehniliselt hea raamatukogundusajakiri. See sisaldab tänapäevalgi huvi pakkuvat. Detailne käsitus "Raamatukogust" 1920–1930ndatel aastatel on ajakirja 60. juubeli puhul ilmunud H. Jürmani ja K. Tammaru sulest (2).

Enam kui kaks aastakümnet kestnud tühimikku raamatukogundusalases perioodilises infovahetuses püüdis täita Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riiklik Raamatukogu info- ja metoodikakogumikuga "Huvitavat raamatukogude tööst". Aastatel 1964–1967 ilmus 5 kogumikku. Astunud oli esimene samm ajakirja taastamise teel. 1968. aastal oli juba võimalik teha teine samm: muuta kogumik praegusele raamatukoguhoidjale hästi tuntud enam-vähem perioodiliseks väljaandeks –

"Raamatukogu". Uue väljaande nimetus viitas juba kindlale soovile taastada ajakirja järjepidevus.

Ajakirja "Raamatukogu" taassünd toimus pool sajandit peale ajakirja sulgemist, murrangulisel 1990. aastal, poolteist aastat pärast ERÜ taastamist. Algas teine etapp ajakirja arengus. "Raamatukogu" väljaandjaiks on nüüd Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Taastatud ajakirja 1990. aasta 1. numbriga saatesõnas on toimetaja Kai Maran viidanud "Raamatukogu" 1923. aasta numbriga avasõnadele: "Meiegi püüame sinnapoole, et raamatukogunduslik mõte pääseks liikuma ja nurgelised asjad saaksid sirgeks räägitud. Teadusemees peaks teadma, mis ta kolleegil hinge peal on, ning teisalt, igal raamatukoguhoidjal peab silme ees olema arenguperspektiiv. Muidugi on raamatukogu ja raamat universaalsed nähtused ning üht-teist huvitavat võiks siit leida ka laiem publik". (3) Ajakirja 1990. aasta 1. numbriga trükiti 1250 eksemplari – veerandtuhanda võrra enam 1923. aasta avanumbri. Mõningate kõikumistega on ajakirja tiraaž käesolevaks ajaks stabiliseerunud 1400 eksemplarini. Kuni 1992. aasta 4. numbrini trükiti ajakirja Riigikantselei Trükikojas, ajakirja välimus oli sel ajal keskmisel tasemel. 1920–1930ndatel aastatel oli "Raamatukogu" trükitehniline kvaliteet tunduvalt parem. 1990. aastast kuni 1992. aasta keskpaigani toimetati ajakirja Kai Maran. 1992. aasta teisest poolest jätkab seda tööd Ene Riet. Ajakirja toimetuse kolleegium oli 1990–1992 küllaltki stabiilne, sinna kuulusid sellised tuntud spetsialistid nagu H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre ja T. Valm, lühemat aega võtsid kolleegiumi tööst osa T. Etverk ja L. Lepik. 1993. aastal muutus toimetuse kolleegiumi koosseis põhjalikult ning on praegu järgmine: A. Nuut, R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru, U. Tõnnov, T. Valm ja A. Valmas.

1992. aasta lõppu (1992. aasta 4. number) võib pidada uue, kolmanda etapi alguseks ajakirja tegevuses. Kõigepealt – täiesti uueks on saanud ajakirja väline külg. Lugejani on jõudnud kaasaegne suureformaadiline, kõrge trükitehnilise tasemega ajakiri. "Raamatukogu" uus teostaja ja kujundaja on firma "Aldus". Väliste muudatuste kõrval on toimetuse seadnud eesmärgiks sisu avardamise ja ajakirja kujundamise teatud eripäraga kultuuriajakirjaks. Toimetaja pöördumisest lugeja poole loeme: "Teiseks, tahame muuta sisulist suunilust, senisest enam käsitleda raamatukogundusega seonduvate – kultuuri üldküsümuste, kirjanduse, pedagoogika, andragoogika, psühholoogia, kirjastamise, raamatukujunduse, raamatuloo, bibliofiilia jm probleeme. Nii võiks meie ajakirja huvi pakkuda ka laiemale lugejaskonnale, taas leida oma koha kultuuriajakirjade hulgas. Eripära tuleks muidugi säilitada, ühendades kõike raamatu ja raamatukoguga." Soovitakse raamatukoguhoidjaid aktiveerida nii kultuuriliselt kui ka poliitiliselt ja õpetada enda eest seismise oskust (4). Lubaduste täitmise aeg seisab veel ees. 1990. aastast

kuni 1993. aasta teise pooleni on ajakirjast ilmunud 12 numbrit, sealhulgas üks kaksiknumber (1991, nr. 2/3).

Ajakirja sulgemisest möödunud poole sajandi vältel on teisenenud maailm, raamatukogu ja raamatukoguhoidja. Milliseks on kujunenud loetavaima raamatukogundusväljaande sisu? Võib öelda, et ajakiri täidab erialateabe vahendaja kesket rolli, omades nüüd, nagu toimetuse poolt hiljuti kavandatigi, ka üldkultuurilist (esialgu küll tagasihoidlikku) suundumust. Viimane peaks suurendama ajakirja püsiväärtust. "Raamatukogule" lisab kord informatiivsust, kord emotsionaalsust või annab ainet mõtisklusteks avalehekülj, kust lugeja leiab toimetaja pöördumisi, kommentaare, kadunud kolleegi mõtete vahenduse ja isegi luuletuse. "Raamatukogu" teemade valik on rikkalik. Loetlegem: infoühiskond, -kriis, -süsteem, -töö, raamatukogundusalane seadusandlus, raamatukoguharidus, -terminoloogia, -statistika, erialakirjandus, -üritus, rahvusbibliograafia, rahvus-, parlamendi-, hoiu-, teadus-, rahva-, laste-, kooli-, meditsiini-, tehnika-, maa- ja linnaraamatukogu, raamatukoguhoidja (kodu- ja välismaal), kutse-eetika, täiendõpe, raamatuannetus, -mess, -näitus, -hügieen, restaureerimine, kirjastustegevus, lugemine, kirjaoskus, kirjandus-teadus, ilukirjandus, keelekasutus, tervishoid, ruumikujundus. Ajakirja temaatiline haare oli ka esimesel tegevusetapil lai, kuid sel ajal oli palju avaldatust suunatud raamatukoguhoidja puhtpraktilisele juhendamisele. Kaasajal ei eelda "Raamatukogu"-taoline ajakiri kitsaste probleemide süvakäsitlusi, selleks on teised väljundid. Lugeja seisukohalt on väga hinnatavad teatud valdkondade üldistavad käsitlused, probleemide tõstatused, ammendav info hetkel päevakorras olevast. Nimetagem mõned neist: H. Jürman "Eesti raamatust" (1990, nr. 2), E. Tillmann "Missugune võiks olla Eesti väikelinna raamatukogu" (1990, nr. 3), I. Tingre "Eesti raamatukogunduse päevaprobleeme" (1991, nr. 2/3), E. Rannap "Info-kriisist Eestis" (1992, nr. 2), J. Järs "Mõned mõtted teadusraamatukogude koostööst" (1992, nr. 3), T. Valm "Raamatukoguvõrgu hetkeseis" (1993, nr. 1). Selliseid käsitlusi ootaks ka ERÜ toimkondadelt.

Raamatukogu tüübist lähtuvalt võib öelda, et ajakiri on rahva- ja rahvusraamatukogukeskne. Vähem on kirjutisi teadus-, kooli- ja lasteraamatukogust, päris vähe meditsiini- ja tehnikaraamatukogust. Viimastest on esindatud vaid mõned suured kogud, midagi pole kuulda ettevõtteraamatukogust. Ajakirja vaateväljast on kõrvale jäänud mitte-põhirahvusest raamatukoguhoidja oma probleemidega; raamatukoguhoidja, kes töötab valdavalt venekeelses kollektiivis; Kirde-Eesti raamatukogud. Peaaegu midagi pole leida raamatukogude poolt osutatavate tasuliste teenuste kohta. Meeldivaks tavaks on saanud H. Jürmani kasulikud ja vaimukad keele- ja terminoloogiakäsitlused; erialase uudiskirjanduse, raamatukogude väljaannete ja TPÜ raamatukogunduse eriala lõpetanute diplomitööde annoteeritud nimestikud, teave täiendõppe võimalustest. Ajakirja informatiivne osa võiks suuremgi olla: vähe on

elinfot tähtsamate ürituste kohta. Lühiinfo olulisemast ERÜ tegevuses oleks kohane, sest ajakirja levik on suurem kui ERÜ infolehel. Valulaps on statistika, seda leiame ajakirjast tunduvalt vähem kui 1920–1930ndatel aastatel. Õeldu pole mõeldud etteheitena toimetusele, andmete avaldamise eelduseks on korrastatud riikliku statistika olemasolu, mida meil veel pole. Vajalik oleks avaldada tüübilt erinevate raamatukogude koondandmeid. Nüüdsel raskel ümberkorralduste ajal pakuks suurt huvi raamatukogude tulude ja kulude tabelid analoogselt 1929. aastal avaldatud "linna- ja maakondade avalikkude raamatukogude kuludega". Enam võiks olla kajastatud raamatukoguhoidja igapäevaprobleemid (tööolud, -tasu jmt).

Ajakirja rikkalik sisu on valatud erinevasse, vahel üsna põnevasse vormi: traditsiooniline artikkel, ülevaade, tegevusaruanne, seadus, kommentaar, standardi projekt, kokkuvõte, ettepanek, retsensioon, tutvustus, intervjuu, saatesõna, pöördumine, refereering erialasest väliskirjandusest, kirjandusnimestik, statistiline tabel, ürituste kava, reisimuljed, essee, sõnum, õnnitus, tähtpäevaartikkel, nekroloog, resüme, teade, ürituste kava. Ei puudu isegi ülekuulamisprotokoll ja telefonivestluse üleskirjutus. On avaldatud temaatilisi ajakirjanumbreid. Sellesse buketti on raske midagi lisada, võib-olla ehk natuke reklaami. Firma "Aldus" esitlus on ainus. Ka raamatukoguilm vajab spetsiifilist reklaami, näiteks kirjas-tustelt, "Teegilt" jt. Miks mitte teha enesereklaami ajakirjale nagu seda tehti 30ndatel aastatel?

Materjal on ajakirjas esitatud süstematiseeritult: rubriikide arv ulatub paarikümne lähedale. Neist uusim, kroonikalaadne "Sõnumid" toob lugejani sündmuste kokkuvõtte lähiminevikust. Alati pole rubritseerimisel olnud järjekindel. "Raamatukogu" keel on meeldiv. Ajakirja ilmestavad fotod, joonised, ekliibriste reprod, karikatuurid ja embleemid. Kaanel on märksõnadena toodud olulisim sisust. Ajakirja uuest, heatasemelisest teostusest ja kujundusest oli eespool juttu. Kui kunstilise kujunduse osas veel midagi igatseda, siis oleks see värv. Must-valge on küll soliidne, kuid igav. Jääb loota, et ajakirja oma stiili kujundamine ja struktuuri väljaarendamine jätkub. Mida veel soovida? Natuke enam vaimukust, elavust, võib-olla isegi meelelahutuslikkust, ja jõudu tegijaile!

KIRJANDUS:

1. Karro, A. Töö algul // Raamatukogu. 1923. Nr. 1. Lk. 3-4.
2. Jürman, H., Tammaru, K. Ajakiri "Raamatukogu" 1923 - 1940 // Raamatukogu : Metoodikat. Informatsiooni. 1984. Apr. Lk. 12-16.
3. Maran, K. Saatesõna // Raamatukogu. 1990. Nr. 1. Lk. 3.
4. Riet, E. Hea Lugeja, ... // Raamatukogu. 1992. Nr. 4. Lk. 2.
5. Raamatukogu. 1923 - 1940. 1990 - 1993. Nr. 1.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU TOIMETISTEST

Hiljuti ilmus "Eesti Rahvusraamatukogu toimetiste" kolmas anne. Niisiis on neid tänaseks juba kolm ja tohiks ehk olla õigustatud väike pilguheit kogu sarjale.

"Eesti Rahvusraamatukogu toimetiste" (ERRT) avanumbri saatesõna ütleb, et ERRT on jätk senisele väljaandele "Nõukogude Eesti raamatukogundus" (NER).

NERi esimesed köited ilmusid suurte intervallidega: I köide – 1950. aastal, II – 1964, III – 1968, IV – 1970, V – 1976. Seejärel ilmus igal aastal või üle aasta uus köide. Viimane, seitsmeteistkümnes, ilmus 1988. aastal.

Kuid tuleme tagasi ERRi toimetiste juurde. Sarja saatesõna seostab ERRT ellukutsumise Fr. R. Kreuzwaldi nimelise Eesti NSV Riikliku Raamatukogu nimetamisega Eesti Rahvusraamatukoguks, "... mis kohustab senisest rohkem uurima raamatut selle tegemisest ja lugemisest kuni hoidmise ja säilitamiseni raamatukogus."(1) Ühtlasi öeldakse, et ERRT on avatud kõigile raamatu ja raamatukogu uurijaile ning sidusalade esindajatele oma tööde avaldamiseks.

Nagu öeldud, meie laual on tänaseks kolm annet. Ühtse kujundusega (kujundaja Kairi Sikkar), soliidset kopsakad, rõõmsavärvilised. Ilmumisaastad vastavalt 1990, 1991, 1993. Kogumike pealkirjad on: "Raamatuloolist", "Tsensor Eesti raamatukogus" ning "Keelereform ja raamat". 1. ja 3. ande koostaja ja peatoimetaja on Helgi Vihma, 2. ande koostaja Piret Lotman, peatoimetaja Hans Jürman. Toimetuse liikmed varieeruvad andeti.

Esimene anne, "Raamatuloolist", sisaldab Endel Annuse mahuka artikli eestikeelse Piibli väljaandmisest ja levitamisest ning eestikeelse Piibli bibliograafia. Kyra Roberti sulest on tuntud headuses ülevaade Tallinna 17. sajandi trükistest. Lugemist ammustel aegadel käsitlevad Aleksejs Apinise ja Mart Laari artiklid: neist esimene lugemist Lätis 18.-19. sajandil ja teine noore Jakob Hurda lugemisvara.* (2)

Kirjastamine on kolme põhjaliku artikli teemaks. Mari Kalviku uurimus Eesti Kirjanduse Seltsist kui kirjastajast annab mitmekülgse ülevaate Eesti haridusele, teadusele ja kultuurile nii olulise tähtsusega kirjastusest kogu selle tegevusaja jooksul. Helgi Vihma tähelepanuobjekt on Johannes Aavik kirjastajana (avaldatud on ka Aaviku kirjastuse sarja "Keelelise uuenduse kirjastik" bibliograafia). Eelnimetatuist märksa

* Põhjalikuma analüüsiga E. Annuse, H. Vihma ja M. Laari artiklitest astuvad üles ERÜ aastaraamatus 1990 (2) E. Hansson, I. Loosme ja R. Saukas.

üldisem on Livija Labrence käsitus läti kirjastajatest Jelgavas 19. sajandil.

Inforikkad Eesti lugejale on Silvija Linina artikkel Läti rahvusbibliograafia koostamisest ja Hugo Salasoo faktirohke ülevaade Eesti Arhiivist Austraalias.

ERRT teise ande pealkiri on lugemakutsuv nagu kriminaalromaanil: "Tsensor Eesti raamatukogus" (!). Seda toimetiste numbrit võib väga õigeaegselt ilmunuks lugeda. Ei vaja ju pikemat kommentaari, et nõukogudeaegse Eesti raamatukoguelu varjuküljed olid seni hoolikalt maha vaikutud ja elasid vaid teadjate mälestustes ning hämarate õudusjuttudena teada-tuntud inimeste ringis.

Kogumikus on viis artiklit. Kaks autorit, Eero Medijainen ja Piret Lotman püüavad põhiliselt arhiividokumentide põhjal "iseloomustada seda kultuuripoliitilist tausta, millesse raamatukogud 1940. aastal sattusid, näidata ideoloogilist survet, mis tabas raamatukogutöötajaid, keda nüüdsest hakati lugema partei sõdureiks ideoloogilise võitluse eesliinil." (3)

Raamatukogu sovjetiseerimismeetodite analüüsi kõrval toovad autorid hulgaliselt faktilist materjali eesti raamatu arutu hävitamise kohta.

Kaja Noodla ja Anne Ainzi artiklid on huvipakkuvad kahes Eesti suurimas raamatukogus – Tartu Ülikooli Raamatukogus ja toonases Eesti NSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus – aset leidnud sündmuste fikseerijana. K. Noodla kirjeldab oma töös nõukogude okupatsiooniga kaasnenud muutusi Tartu Ülikooli Raamatukogus: erifondi moodustamist ja selle töökorda, peakogu ja kateedriramatukogude "puhastamist", ülikooli õppejõudude raamatukogude saatust, raamatute hävitamist ja sihiteadlikku rikkumist. K. Noodla piiritleb oma uurimuse aastatega 1944–1954. Autori ütlust mööda püüab ta anda võimalikult dokumentaalse ülevaate Tartu Ülikooli Raamatukogus toimunud, kuid ei saa jätta lisamata, et sündmuste igakülgset, meetodilist ja emotsionaalset esitamist võimaldasid ka isiklikud mälestused neil aastail kogetust.

A. Ainzi artikli pealkiri – "Eesti Rahvusraamatukogu varukogu raamatute provenientsist" tundub esmapilgul kogumiku süütumaid. Kuid juba esimese kahe lõigu järel kerkib irriteeriv probleem: kui aktiivsest kasutusest väljas oleva varukogu ja põhikogu suurus on peaaegu võrdsed, siis peavad selleks olema (autori sõnusti) "erakorralised põhjused". Põhjused olidki erakorralised – nagu kogu Eesti raamatukogudes. A. Ainzi artikli väga väärtuslikuks täienduseks on ERRi varukogu raamatuis leiduvate omanikumärkide loetelu ligi paarikümnel leheküljel.

Raamatukogudega otseselt ei seonu vaid Malle Salupere artikkel tsaari-Venemaa tsensuurist. Autor ei pretendeeri andma sellest ammen-davat ülevaadet, ta vaid viitab ühisjoontele vene ja nõukogude tsensuuris.

ERRT kolmas anne koosneb tervenisti Johannes Aaviku 110. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi ettekannete tekstidest. Ettekandeid on üle 20, autoreiks Eesti ja välisriikide teadlased (USA,

Kanada, Soome, Rootsi, Läti, Karjala). Artiklite temaatika on lai, käsitledes J. Aaviku elulugu, keeleuendust, pedagoogilist ja seltsitegevust, soome keelekorraldust, suulise pärimuse ja kirjanduse vahetorka jm. Autorite, oma ala asjatundjate uurimuste väärtuses pole alust kahelda ja siinkirjutaja pole pädev neid arvustama. Huvilistele aga annab kogumik eesti suurmehe mitmekülgsest tegevusest hea pildi. Raamatuloolisi artikleid on kogumikus – võrreldes keelekäsitluslikega – suhteliselt vähe. Vähe, aga huvitavad. Siia kuuluvad Piret Lotmani "Aavik eestlaste kirjandusmaitset kujundamas", Tõnu Karma "Liivi raamatukeel ja liivi raamat" ning "Liivi raamatu bibliograafia", Lehte Taveli "'Noor-Eesti Kirjastuse" süünd", aga ka Kai Laitineni "Johannes Aavik ja Aino Kallas", Hannu Remesi "Johannes Aavik ja Juhani Aho" ning Leo Normeti "Kunstilembene Aavik". Kutsun avardama oma teadmisi ja neid lugema.

Lõpetuseks aga veel mõned mõtted seniilmunud toimetiste kohta. Kõik nad on sümpaatsed temaatilised artiklikogumikud, hea materjalivalikuga, korrektse toimetajatööga. Nagu uurimuslikule tööle kohane, on artiklite lõpus enamasti ulatuslik allikate ja kasutatud kirjanduse loetelu. Kolmandas andes häirib mõnevõrra eelnimetatud loetelu numereerimata jätmine, mistõttu viitevormistus tekstist allikale muutub pikemaks ja vahel nõuab isegi nuputamis- ja otsimisvaeva.

Kõigi annete koostisosaks on artiklite võõrkeelsed resümee. Esimesel andel on võõrkeelte valik väga rikkalik: inglise, saksa ja vene. Teise ande resümee on saksa ja vene keeles ning kolmandal inglise keeles. Selle kohta ei taha midagi halba öelda. Siin on arvatavasti arvestatud võimalikku lugejaskonda ja võimalik, et nii resümeeid tõlkimisvaeva kui ka paberikulu. Mis aga oleks võinud teisiti olla, on see, et Aaviku-kogumiku võõrkeelseid artikleid võinuksid saata eestikeelsed resümeeid.

Kõiki kolme toimetiste numbrit korraga silme ees hoides näeme ka seda, et nad kõik käsitlevad meie ajalugu. Kaks esimest – raamatu- ja raamatukogude ajalookilde, kolmas – eesti suure keelemehe elutööd. Väga hea, et meil need kogumikud on. Kes minevikku ei mäleta ... ja need teised täiesti õiged sõnad. Aga tänapäeva- ja tulevikuprobleemide kajastamise ootus võib ju ikkagi jääda ...

KIRJANDUS:

1. Vihma, H. Saateks // Raamatuloolist. Tln., 1990. Lk 8. (ERR toim.; 1).
2. Hansson, E., Loosme, I., Saukas, R. Sisukas algus : [Raamatuloolist / Koost. H. Vihma. Tln., 1990. (ERR toim.; 1) : Arvustus] // ERÜ aastaraamat, 1990, 2. Tln., 1993. Lk. 102-106.

3. Medijainen, E. Esimene nõukogude võimu aasta Eesti raamatukogudes
// Tsensor Eesti raamatukogus: Uurimusi Eesti raamatukogunduse
ajaloost. Tln., 1991. Lk 24. (ERR toim.; 2).

KROONIKA

Reet Olevsoo

ERÜ 1993

13. jaanuar ERÜ juhatuse koosolek:
– kokkuvõte 1992. aasta tegevusest
– 1993. aasta töösuunad
– ERÜ 1992. aasta aastapreemiate määramine
Silvi Rannale (Tõhela raamatukogu) ja Eva Vahesalule
(Eesti Meditsiiniraamatukogu).
28. jaanuar Kohvikuõhtu ETARis. Muljeid õpingutest Ameerikas
rääkisid Ülle Soosalu (ERR) ja Vaike Sepper (ETAR).
2. veebruar Eesti Raadio saade "Kella viie tee" Eesti Raamatu-
koguhoidjate Ühingu Estonia teatri Talveaias. Hubert
Veldermanni vestluskaaslasteks olid Ivi Tingre, Evi
Rannap, Jüri Järs ja Tiiu Valm ERÜ juhatusest.
8. veebruar Taotlus kultuuri- ja haridusminister Paul-Eerik
Rummole Tartu Ülikooli Raamatukogu direktorile,
Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu direktorile ja
Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu direktorile
personaalpalga määramiseks.
15. veebruar – Tiiu Reimo (ETAR) stažeeris Göttingeni Ülikooli
12. märts Raamatukogus Saksa Raamatukoguinstituudi (DBI)
vahetusprogrammi alusel.
18. veebruar ERÜ juhatuse koosolek:
– ettevalmistused Põhjamaade ja Baltimaade raamatu
koguhoidjate I nõupidamiseks Jurmalas
– tööjaotus ERÜ juhatuse liikmete vahel.
25. veebruar Kohvikuõhtu ETARis – "ERÜ 70". Eesti raamatu-
kogude minevikust, olevikust ja tulevikust rääkis Ivi
Tingre.

25. veebruar Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus kohtus endise Kolga-Jaani raamatukoguhoidja, nüüdse taluniku Hovard Nurmega.
25. märts ERÜ juhatuse koosolek:
 – ettevalmistused Raamatukogupäevadeks '93
 – Erialateabe konverentsi esialgse kava kinnitamine
 – ülevaade aktsiaseltsist "Teek"
 – ERÜ esindajate valimine Soome raamatukogupäevadele Lahtis
 – Põhjamaade ja Baltimaade raamatukoguhoidjate I nõupidamisest osavõtjate nimekirja kinnitamine.
25. märts Kohvikuõhtu ETARis. Potsdami Ülikooli STN Koolituskeskuse seminarist "Online-Recherchen mit STN-Datenbanken" rääkisid osavõtjad Aili Normak (ETAR), Tiiu Sarapuu (ETAR) ja Jüri Järs (TTÜR).
25. märts Toetus kiri ETARile Avatud Eesti Fondilt rahalise toetuse saamiseks eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia väljaandmiseks.
5. aprill Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi toimkonna koosolek. Toimkonna esinaine oli Ivi Eenmaa (ERR), sekretär Reet Olevsoo (ERÜ), liikmed Jüri Järs (TTÜR), Cilja Laud (ERR), Kärt Miil (TÜR), Evi Rannap (TPÜ), Tiiu Sarapuu (ETAR), Ivi Tingre (ERÜ), Tiiu Valm (KHM).
21. aprill Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus kohtus Eric A. Johnsoniga USA Kongressi Raamatukogust.
29. aprill Kohvikuõhtu ETARi kohvikus – Ameerika raamatukogudest ja Ameerika Raamatukoguühingust rääkis Eric A. Johnson.
- 10.-15. mai Tartumaa Kogu korraldas arvutihuvilistele Tartu Ülikooli Raamatukogus õpigrupi.
10. mai Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi toimkonna koosolek.
11. mai Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus käis ekskursioonil Eesti Rahvusraamatukogus.

19. mai Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi pressikonverents.
- 19.-20. mai Eesti raamatukoguhoidjate VI kongress "Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvus Eestis" Eesti Rahvusraamatukogus. Kongressil osales 203 delegaati ja 51 külalist. Võeti vastu pöördumised lugejate ja raamatukoguhoidjate poole, tänuavaldus raamatunnetajatele välismaalt.
- 20.-22. mai Põhjamaade ja Baltimaade raamatukoguhoidjate I nõupidamine Lätis Jurmalas. Eestist osales 24 raamatukoguhoidjat.
21. mai Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi väliseesti delegaatide ringreis Lahemaal ja Narvas.
31. mai "Kuidas elab ja töötab Pärnumaa raamatukoguhoidja" – Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus kohtus Pärnumaa Keskraamatukogu kolleegidega.
"Mida nägin ja kuulsin Norras" – Norra muljeid kultuurinõunik Linda Arrolt.
- 1.-15. juuni Saksa Raamatukoguinstituudi välissuhete büroo korraldas Ivi Eenmaale, Maive Triipanile, Malle Ermelile ja Ivi Tingrele õppereisi Saksamaale. Tõlgina oli kaasas Imbi Pelkonen.
9. juuni Tartumaa Kogu korraldas õppesõidu Vara ja Lähte raamatukogusse.
15. juuni Tartumaa Kogu korraldas kohvipärastlõuna Larissa Vassiltšenkoga teemal "Noored, vaba aeg, TV ja lugemine".
21. juuni ERÜ juhatuse koosolek:
– ERÜ ametialaste lähetuste korra kinnitamine
– ERÜ aastakoosoleku ettevalmistamine.
26. juuni Balti büroo koosolek. Osalesid Läti Rahvusraamatukogu direktor Andris Vilks, Läti Raamatukoguühingu esimees Karlis Krešlins, Leedu Rahvusraamatukogu direktor Vladas Bulavas, Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor Ivi Eenmaa ja ERÜ esinaine Ivi Tingre.

- 2.-5. august Lõuna-Eesti rahvaraamatukogude töötajate (38) õppereis Soome raamatukogudesse. Korraldasid Külli Ots (Põlva Keskraamatukogu), Linda Kask (ERÜ) ja Ädu Neemre (Tartu Linna Keskraamatukogu).
- 22.-28. august IFLA 59. aastakonverents Barcelonas. Eestist osales 11 raamatukogutöötajat.
27. august ERÜ ja Ühendatud Kuningriigi Raamatukoguühingu esimehed kirjutasid Barcelonas alla koostöölepingule.
- 5.-25. september Herningi Kommuuni Keskraamatukogu kutsel stažeerisid Taanis Liilia Põlder (Saaremaa KRK), Reet Roosi (Eesti Lasteraamatukogu), Hille Uustalu (Tartu Linna KRK) ja Krista Weidebaum (ERR).
5. september –
30. oktoober Helle Laanpere (Võrumaa KRK) stažeeris Taani Raamatukoguühingu kutsel Taanis.
20. september Märgukiri EV peaminister Mart Laarile ja rahandusminister Madis Üürikesele eesmärgiga toetada Kultuuri- ja Haridusministeeriumi taotlust finantseerida riigieelarvest iga maakonnaraamatukogu nelja töötaja töötasu.
23. september Nüüdsest ERÜ alluvuses oleva terminoloogiakomisjoni koosolekul valiti komisjoni esimeheks Ivi Piibeleht.
28. september ERÜ juhatuse koosolek:
– ERÜ aastakoosoleku päevakorra kinnitamine
– kokkuvõtte 1992.–1993. aasta tegevusest
– 1994. aasta töösuunad.
- 29.-30. september Teadusraamatukogude komplekteerimisalane nõupidamine Lohusalus. Otsustati alustada Eesti teadusraamatukogude ühtse komplekteerimisplaani koostamist.
5. oktoober IFLA päev Eesti Rahvusraamatukogus. Aastakonverentsist "Universaalsed raamatukogud: raamatukogud – ülemaailmse teabelevi keskused" osavõtjad jagasid oma muljeid.

8. oktoober Märgukiri Riigikogu eelarve- ja maksukomisjoni esimehele Valve Kirsipuule ning kultuuri- ja hariduskomisjoni esimehele Sulev Alajõe ettepanekuga riigieelarve projekti läbivaatamisel jätta sinna iga maakonnaraamatukogu nelja töötaja palk.
12. oktoober Algasid Tartumaa Kogu korraldatud inglise ja saksa keele kursused.
- 12.-13. oktoober ERÜ ja Ühendatud Kuningriigi Raamatukoguühingu seminar "Rahvaraamatukogu teeninduse areng demokraatlikus ühiskonnas" (ERRis). Osa võttis 45 raamatukoguhoidjat. Ettekannetega esinesid Philip Gill Ühendatud Kuningriigi Raamatukoguühingust ja Linda Houston Põhja-Iirimaa haruosakonnast.
- 19.oktoober Raamatukogupäevade raames demonstreerisid Viljandi Kultuurikolledžis arvuteid Jüri Järs (TTÜR), Toomas Etverk (A/s "Teek") ja Roman Valme (TPÜ).
- 20.-30. oktoober Raamatukogupäevad "Erialateave ja raamatukogud".
21. oktoober Arvutidemonstratsioonid Narva Keskraamatukogus. Läbi viisid Jüri Järs, Toomas Etverk ja Roman Valme.
21. oktoober Lahtiste uste päevad bibliograafidele Tartu Ülikooli Raamatukogus.
22. oktoober Lahtiste uste päevad Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogus.
- 25.-26. oktoober Lahtiste uste päevad Eesti Rahvusraamatukogus.
26. oktoober ERÜ aastakoosolek (ERRis). Osales 186 liiget.
- 27.-28. oktoober Konverents "Erialateave ja raamatukogud" TPÜ aulas. Korraldajad TPÜ, ERR ja ERÜ.
29. oktoober Lahtiste uste päevad Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogus.
3. november ERÜ juhatuse koosolek:
– Eesti Kultuurifondi aastapreemia saamiseks esitati Anne Valmas

- otsustati taotleda Eesti Kultuurifondilt toetust UDK eestikeelsete liigitustabelite koostamiseks
 - määrati ERÜ aastapreemiade rahaline summa.
5. november Algasid Tartumaa Kogu korraldatud saksa keele kursused.
9. november ERRi ja ERÜ korraldusel toimus ERRis vestlusing Taani raamatukogudest. Muljeid jagasid Taanis stažeerinud raamatukogutöötajad.
17. november Forssa raamatukogu juhataja Kalervo Huttu kinkis ERÜ büroole arvuti. Kingituse andis üle *Akateeminen Tietopalvelu ATP OY* esindaja.
25. november Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühendus tutvus Viljandi Jaani kirikuga. Giid oli pastor Jaan Tammsalu.
14. detsember ERÜ juhatuse koosolek:
 – traditsiooniline kohtumine uueks perioodiks valitud juhatuse liikmetega
 – ERÜ auliikmetele otsustati jõuludeks anda toetust 100 krooni.
16. detsember Sakalamaa Raamatukoguhoidjate Ühenduse jõuluhommik.
25. detsember Taotlus Riigikogu kultuuri- ja hariduskomisjoni esimehele Sulev Alajõe raamatukoguhoidjate palga tõstmiseks.

ERÜ JUHATUS 1993:

Esinaine	Ivi Tingre	
Asetäitjad	Marika Karo	TÜR
	Evi Rannap	TPÜ infoteaduste osakond
Juhatuseliikmed	Jüri Järs	TTÜR
	Lauri Lepik	EV Riigikantselei
	Aime Naanuri	Tartu Maakonna KRK
	Elle Tarik	Tartu Linna KRK
	Kalju Tammaru	ERR
	Tiiu Valm	EV Kultuuri- ja Haridusministeerium

Liikmekandidaadid

Rutt Enok	Harju Maakonna KRK
Anne Veinberg	ETAR

Juhatus kogunes 1993. aastal 7 koosolekuks, seades oma tegevuse sihiks Eesti raamatukogude vahelise koostöö arendamise ning Eesti raamatukogutöö kooskõlla viimise rahvusvaheliste normide ja põhimõtetega. Seatud eesmärkide saavutamiseks jätkasid tegutsemist järgmised töögrupid, toimkonnad, komisjonid, seksioonid ja piirkondlikud ühendused:

TÖÖGRUPID

- automatiseerimise töögrupp, Mihkel Reial (ERR)
- kirje töögrupp, Ene Vilipus (ERR) ja Elviine Uverskaja (TPÜ infoteaduste osakond)
- kogude töögrupp, Maret Klaus (ETAR)
- liigitamise ja märksõnastamise töögrupp, Aili Normak ja Arda Kirsnel (ETAR)
- raamatukogutöö eetika töögrupp, Maie Gross (ERR)
- raamatukoguhoidjate kutsenõuete töögrupp, Evi Rannap (TPÜ infoteaduste osakond)
- statistika töögrupp, Linda Kask (ERÜ büroo)
- täienduskoolituse töögrupp, Krista Talvi (ERR)

TOIMKONNAD

- koondkataloogide toimkond, Ene Ventsel (ERR)
- raamatuloo toimkond, Mare Lott (TPÜ infoteaduste osakond)

KOMISJONID

- terminoloogiakomisjon, Ivi Piibeheht (ERR)

SEKTSIOONID

- maaraamatukogude seksioon, Heljo Järvelaid (Kose raamatukogu)

PIIRKONDLIKEST ÜHENDUSTEST tegutsesid aktiivsemalt Tartumaa Kogu, Sakalamaa Ühendus ja Võru Ühendus.

1993. aastal oli ERÜs 535 liiget.

1993. aasta preemia said:

- aastapreemia – Ivi Eenmaa, Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor
- teenete preemia – Evi Rannap, Tallinna Pedagoogikaulikooli professor

ERÜ VÄLJAANDED

- Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 4/1992. ERÜ; koost. U. Tõnnov. Tallinn, 1993, 172 lk.
- Eesti raamatukoguhoidjate VI kongress "Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvast Eestis" 19.–20. mai 1993. Teesid. ERÜ. Tallinn, 1993, 22 l.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1993. Nr. 18. 2 l.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1993. Nr. 19. 2 l.
- Lott, M. Möldre, A. A brief history of Estonian book / Estonian Librarians Association, National Library of Estonia; Transl. by M. Kannusaar, T. Vilberg. Tln., 1993. 24 p.: ill.

AS"TEEK"

1990. aastal loodud aktsiaseltsi "Teek" üheks asutajaliikmeks oli ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing.

AS "Teek" korraldatud üritused 1993. aastal:

- konverents "Raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöö automatiseerimise küsimusi";
- kursus algajatele "Raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöö automatiseerimise alused";
- kursus Venemaa soome-ugri rahvaste raamatukogutöötajatele. Lektoriteks olid Eesti ja Soome raamatukogunduse spetsialistid;
- tutvustas Rootsi koondkataloogide kompaktplaatidel (CD-ROM) väljaandeid, integreeritud raamatukogusüsteemi BTJ-2000, keskkataloogisüsteemi ORIGO ja Soome integreeritud raamatukogusüsteemi KIRI;
- sissejuhatavat loengutsükkel CD-ROM väljaannete kasutamisest;
- saksa ja inglise erialakeele kursused raamatukogu-, arhiivi- ja muuseumitöötajatele.

Raamatukogusid varustatakse kirjandusega, trükiste kaitsekiledega ja raamaturiilitega.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu 1993. aasta tähtsaimateks kordaminekuteks võib pidada üksikute erialaprobleemidega tegelevate töögruppide tööleasumist, mis on raamatukogudevahelise koostöö aluseks, ning koostöö edendamist teiste riikide raamatukoguühingutega.

SUMMARIES

Ivi Tingre

The 70th Anniversary of the Estonian Librarians Association (ELA)

On February 24–25, 1923 the first all-Estonian Congress of Librarians took place and ELA was founded. Its aim was to promote librarianship and library education as well as to protect professional interests.

The relevant part of the activities of ELA were the organizing of professional training courses (from 1924, 36 courses in 19 different places), all-Estonian days of librarians (in 1927, 1928, 1931, 1932, 1937) and librarians congresses (in 1923, 1929, 1933, 1939).

In 1923 the first number of the journal "Raamatukogu" (Library) was published. Up to 1940, 9 volumes containing 22 numbers were issued. ELA published A. Sibil's "Handbook of a Librarian" and F. Puksoo's "The History of Estonian Book in Connection with General Development of Letter and Book".

In 1928 ELA became a member of IFLA. The Congresses of the Librarians of the Baltic States took place: in Lithuania in 1928, in Latvia in 1930 and in Estonia in 1935.

Improvement of the work conditions of librarians, development of professional education and complementing the Public Libraries Law was carried out currently through the activities of the Association. ELA worked out practical documents, regulated library activities, established Estonian cataloguing rules and the classification system of three grades.

As other Estonian organizations, ELA had to finish its activities in 1940.

On June 9, 1988 the 5th Congress of Estonian Librarians took place and the association was re-established. The structure and regulations of the Association and the Guidelines of Estonian libraries development were worked out.

In 1989, a library month "Estonian Book Unites Us" was organized. Since 1991 library days have been organized, training courses and seminars are being arranged.

In co-operation with the National Library of Estonia the journal "Raamatukogu" (Library) is published regularly.

In 1989, 1990, 1991 and 1992 the Yearbooks of ELA were published.

From the beginning of 1989 ELA is the member of IFLA again.

A co-operation contract has been made with the library associations of Finland and Great Britain as well as with SABRE Foundation in USA.

The representatives of ELA have taken part in IFLA conferences. In 1991 the 4th Congress of Baltic Librarians took place in Riga, in 1993 the 6th Congress of Estonian Librarians was organized.

ELA took part in working out the Public Libraries Law of the Republic of Estonia.

Many committees and working groups are active in developing co-operation between libraries, working out integral automation basis and library statistics. ELA has applied to the Parliament, government, ministries, the Academy of Sciences and other institutions of the Republic of Estonia with proposals to regulate the salaries of librarians, to cut down postages, to abolish (alter) the rules of filling in customs declaration, to reduce sales taxes for libraries.

Evi Rannap

The 6th Congress of the Estonian Librarians "Librarian and Reader in Changing Estonia"

In her survey of the congress the author gives four principal matters in the librarianship of changing Estonia. The changes with a book were analysed in the reports. Firstly – prohibiting and censorship in the past, publishing difficulties in the present time, book donating and the part of Estonian expatriate organizations in it. Secondly – the changing role of a library in Estonia of today was discussed. The third subject of the discussion were the responsibilities of a librarian as an information mediator. The fourth subject was a reader and reading. It was claimed that a library as a mediator of culture and information will have an ever increasing importance.

Marje Aasmets

Necessity of a Professional Examination for Librarians

In her article Marje Aasmets treats the necessity of a professional examination while the library education system is being changed and many present librarians do not have professional education.

The first centre of librarianship worked from 1912 to 1914. In the period from 1923 to 1940 library education was directed by the Estonian Librarians Association and the Ministry of Education. The courses for

librarians were organized from 1924. From 1927 F. Puksoo taught librarianship and bibliography in the Faculty of Philosophy of Tartu University. The claim of professional education was enacted in 1934. From 1935 to 1939, 236 librarians passed their professional examination.

At the present time the Committee of Librarians' Education and a correspondent working group are engaged in the problems of professional education. The examination can be passed on two stages. The first (higher) stage is for a person with higher education in other specialities and presumes profound knowledge of Estonian and foreign librarianship and orientation in the theoretical problems of it. The second (lower) stage examination presumes basic knowledge of the Estonian librarianship history, the situation of today and the main work processes in a library. The subjects of a professional examination are: 1) library and information science; 2) library management; 2) library collections; 4) cataloguing; 5) library service; 6) bibliography; 7) the history of a book, libraries and bibliography.

Maret-Ene Klaus

The Activities of ELA Collection Management Working Group

The Commission of Collection Acquisition began its work at the end of the 1960s. Its task was to co-ordinate the subscription of foreign periodicals in Estonia. Later, the duties of the Commission were divided between two sub-commissions: the Commission of Acquisition and the Commission of Subscription for Foreign Currency.

In May 1992 the Collection Management Working Group of ELA was formed of the librarians of research and special libraries. The aim of the Group is to co-ordinate the acquisition between the research libraries, to elaborate an integral acquisition plan for the research and special libraries of Estonia on the basis of "Nomenclature of Science Trends and Specialities". The completeness of acquisition in the field is marked in the plan with letters A, B and C:

- A – a library acquires scientific literature in a discipline as completely as possible
- B – a library acquires the literature selectively
- C – a library acquires the literature with great selection.

The acquisition plan of Estonian research libraries is passed to the Board of the Directors of Research Libraries, to ELA and to the Ministry of Culture and Education.

Hard Way Home

The article gives a chronological survey and analysis the constructing process of the new building of the National Library of Estonia at Tõnismägi.

The building of a new house for the State Library with modern reading rooms and stack-rooms was already planned by the former director Gottlieb Ney in 1939 but the Soviet occupation interrupted its realization. Later, many plans and projects were made but only in April, 1983 the real planning of a new building began as the Council of Ministers of the Estonian Soviet Socialist Republic passed a resolution for the building a new house for the library.

In 1985 foundation work was started and on October 4, 1986 the corner stone was placed.

Long-standing dreams came true in 1993 — on the threshold of the 75th anniversary of the National Library of Estonia.

The displacement of the collections was accomplished in February 1993 and the building was opened for readers.

The official opening ceremony took place on September 11, 1993.

The National Library of Estonia is functioning as a national and parliament library. It is a cultural and information centre for all Estonian people.

Ene Loddes

The Reference and Information Centre (RIC) of the National Library of Estonia

The Reference and Information Centre (RIC) was founded in the National Library of Estonia in the summer of 1993. RIC consists of four offices: 1. Reference Office; 2. International Organizations Office; 3. Collection Office; 4. Publication Office.

The main task of the Reference Office is to meet the information needs of the members of the Estonian Parliament and to perform reference service in three service centres — 1) in the Reading Hall of Reference Literature; 2) in the Reading Hall of Legal Literature and 3) in the Reading Hall in the House of the Parliament. In order to answer the requests the office must create local databases and complement them continually.

The International Organizations Office deals with the systematizing of their printed matter and answering the requests in the field.

The Collection Office takes care of the acquisition of literature needed in the reading halls of RIC.

The task of the Publication Office is to compile and publish bibliographic indexes and parliamentary materials.

In addition to the traditional databases RIC uses CD databases generated in the National Library of Estonia and in other institutions to fulfill its tasks. The computers of the National Library of Estonia are linked to the international database INTERNET.

RIC answers the requests in the reading halls, by correspondence and by telephone.

Küllike Maurer

Compiling of the Estonian Legal Bibliography

In a survey of the compiling of the Estonian legal bibliography, a glimpse into the history and the present activities in the field are given.

Estonian legal bibliography has been compiled from the end of 1920s. It was not made for Estonian lawyers, but to introduce Estonia abroad first. Thorough survey about legal literature is given in bibliographies from 1927 to 1929 and from 1929 to 1930. They offer the works with scientific content and of practical value. Summaries, and often assessments also are added to the bibliographical data.

This survey describes the compiling of the retrospective Estonian legal bibliography (1918 –1940) in the National Library of Estonia. "Bibliographia iuridica Fennica" is taken as a pattern for the compiling of it. The bibliography is made on the basis of ProCite (4130 descriptions in the database).

The work with the current Estonian legal bibliography (from 1991) has begun. The legal bibliography of the Soviet period will be compiled afterwards as a retrospective bibliography.

Voldemar Miller

Rein Aru

The Reserve Collection of the National Library of Estonia

From time to time big libraries get books that are not directly needed there. It happens when libraries are joined together or a library of an individual person or an institution is deposited to the library as a

bequeathings mostly during the times of great social changes. In Estonia these times were when local Germans left our country according to the convention between the Soviet Union and Germany in 1939–1941, when the Soviet power was established in Estonia in 1940–1941, during the German occupation in 1941–1944 and the new Soviet occupation that began after the WW II. Almost all institutions and organizations of the Republic of Estonia were liquidated then and many people left the country or were arrested and deported. So their libraries remained without owner, and some of them were handed over to big libraries of Estonia. In Tallinn the books were given to the predecessors of the National Library of Estonia. Most of the libraries of liquidated institutions and societies were handed to the State Library too. The library had also to deposit the books from public libraries that were eliminated as undesirables. Finally the so-called reserve collection formed of the books not allowed to be available consisted of about 500 000 items. In the beginning the books of the collection were not invested and catalogued because of the shortage of paid help. There were many valuable books but incongruous to the Soviet ideology.

Only in 1970 systematic examination began. Valuable literature was rearranged to the Main Collection, special literature was handed to appropriate libraries. The work has continued without Soviet ideological control from 1989. The National Library of Estonia has also tried to return some books to the previous owners (re-established libraries and organizations) but as they have no vacant room yet, many books must remain in the reserve collection to wait for their time. The collection has even increased. Donated books to be handed to the libraries that are just being formed are preserved there.

Viivi Verrev

The National Library of Estonia on the Map of the World

The National Library of Estonia strives to put Estonia, its books and library collections on the world map. It is the national ISBN and ISSN centre, the centre of statistics on publishing and libraries for local use and UNESCO databases. Every year records are sent for UNESCO's *Index translationum*, unfortunately still in card format. Reference librarians of the National Library of Estonia have participated in different international bibliography projects.

The joint microfilming project with Helsinki University Library (HUL) helps to preserve Estonian newspapers 1918–1945. Free copies of the films are sent to Tartu University Library and to the Library of the Academy of Sciences. The National Library of Estonia also converts

HUL card catalogues into electronic format. The expertise is needed for similar tasks soon to be started at home. Preparations for the use of Finnish integrated library system KIRI are underway.

As a parliamentary library the National Library of Estonia has good relations with the Congressional Research Service of the Library of Congress and has received financial assistance from Frost Task Force (satellite library collections in Toompea Castle, training, counselling). The National Library of Estonia is a depository for nine major international organizations documents and receives materials from a number of others without the official depository status.

Reference service, information exchange and communication with colleagues from other countries has greatly improved since full INTERNET connectivity in October 1992.

The National Library of Estonia belongs to the following professional organizations: Estonian Librarians Association (ELA), IFLA (Section of Parliamentary Libraries, Section of Interlibrary Loan and Document Delivery, Section of Information Technology), Bureau of Baltic Libraries, LIBER, CDNL, IAML.

Hans Jürman

The Practical Dictionary for Librarians

The article takes a look on the history of terminological work and compiling dictionaries on the field of librarianship in the National Library of Estonia.

The development of Estonian terminology is observed, especially the period from the mid 60s up to now. The author explains briefly the reasons why the new voluminous dictionary has not reached the librarians of Estonia yet. He underlines the fact that the need for it is very urgent.

Ivi Piibeleht

The Work on the Field of Terminology in the National Library of Estonia

The present situation of terminology in the National Library of Estonia is discussed in the article. The author shows the main problems in the work. She describes the practical work of the section of terminology and the principles and methods of compiling the dictionary. Beyond that the terminologists have to consult many people who need professional

help in their everyday work in the library, translating special literature and so on.

Tiit Jänese

Tartu City Central Library is 80 Years Old

On April 7, 1993 the Tartu City Central Library celebrated its 80th anniversary. The library was founded by the Public Library Society of Tartu in 1913. It consisted of 2 000 books. In 1920 the society passed its collections to the town municipality and the library was named a city library. In 1926, it became the City Central Library with one branch library. The second branch library was founded in 1928.

Great changes in the structure and working routine took place in 1940. For ideological reasons many books were weeded out, most of them published from 1918 to 1940.

In 1953 the Circulation and Acquisition Departments were formed and the Reading Hall was opened. In 1957 the Bibliography Department and in 1958 the Mobile Collection Department were opened.

Throughout the years many capable librarians have worked in the Library.

Book acquisition has been of much trouble to the Library though numerous donations and presents of books have enriched the collections.

Malle Rebane

About the Facilities for the Co-operation Between the Libraries

In reduced economic circumstances the co-operation between different types of libraries should be made more profound. There are almost 200 research and special libraries in Estonia. It is indispensable to persuade the librarians with knowledge and experiences to join the information system all over Estonia. The central libraries of Estonia and the public and school libraries of Harjumaa county can get thematic information and help from the Library of the Estonian Research Institute of Agriculture and Land Improvement.

Aleksander Sibul and the First Steps of the Librarianship in Estonia

This article describes some aspects of many-sided lifework of an outstanding library functionary A. Sibul. A. Sibul is the founder of Estonian librarianship. He was the Head of Tallinn Central Library from 1921 to 1950 and the President of the ELA for many years.

His activities as a professional journalist in Viljandi from 1910 to 1916 are observed, as well as his acquiring knowledge and experiences in library work. From 1916 to 1918 A. Sibul was acting in the Estonian Educational Society in Helsinki and in its library.

The activities of Tallinn City Library and the situation of Estonian librarianship in the first half of the 1920s are analysed. The library network was formed in the Republic of Estonia. The instructor of the Ministry of Education A. Villup was active in this work. Essential reforms were put to use in Tallinn City Library. The number of books and readers was growing rapidly. There were 9 531 items in 1921, 14 113 in 1922; 96 448 readers in 1921 and 223 638 readers in 1922. Some new rooms were added, home lending (in 1923) and printed catalogues were entiated.

The meetings of the Public Libraries Regulation Commission in 1922 were essential in promotion of Estonian librarianship. Great attention was payed to the classification tables for public libraries. The compiling of a librarian's handbook, the organizing of the courses for librarians and the foundation of the librarians' association were discussed. The Estonian Librarians Association was founded in February, 1923. It helped to better the co-operation and treatment of professional problems. The basis of the further development of public libraries was the Public Libraries Law (adopted on June 6, 1924). By this law Tallinn City Library became Tallinn Central Library that functioned as a central library for Tallinn and other public libraries all over the Republic of Estonia. The next years were very favourable for the development of Tallinn Central Library.

Estonian Bibliographies in the Past and Today

The article collates the compiling and publishing of special bibliographies in three different periods: from 1918 to 1940 in the Republic of Estonia, during the Soviet rule and in the restored Republic of Estonia at the end of the 1980s.

The forming of a national state, in 1918 founded the basis for the publishing of national and special bibliography. Thorough special bibliographies of Estonian history, philology and medicine were compiled, as well as the indices of special journals. The bibliographies were often made by scientists and published by scientific societies.

In the Soviet period the publishing of special bibliographies was restricted (especially of national sciences) because of ideological pressure. Information about the literature in the field of social sciences and the humanities was selective and dispersed between numerous bibliographies that were compiled by the Library of the Estonian Academy of Sciences and the institutes of the Academy of Sciences. The work on the compiling of Estonian medical bibliography was carried on, retrospective bibliographies of Estonian natural sciences were published. The research and special libraries compiled personal bibliographies of Estonian leading men of letters and scientists.

In the independent Republic of Estonia it is necessary to work out a system of publishing bibliographies that would mediate Estonian culture and science on the international level.

Bibliographic card files can exist parallel to computer databases. The author of the article hopes that a committee that would direct and coordinate bibliographic activities in Estonian will be formed by the Estonian Librarians Association in order to plan the project of the compiling and publishing of Estonian special bibliographies.

Mari Levin

Helene Johani and Art (Helene Mugasto-Johani – 90)

Librarianship has been Helene Johani's profession and devotion. Even now, at the age of 90 she follows the news in the field in Estonia and abroad with great interest.

We know Helene Johani as a person of lively spirit and great energy who bravely endures the sickness, pain and tiredness with her everlasting will.

All her life she has been in close contact with creative activities as her brother Hando Mugasto and her husband Andrus Johani, both artists, used to bring their book-illustrations and sketches to the library for her to see first.

In memory of Andrus Johani, Helene Johani has compiled a book of his memoirs and letters, fragments of criticism of his pieces as well as major articles about the periods of his work. The book was the reason why Helene Johani and Mai Levin interested in Andrus Johani's work, met.

Krista Talvi

Hans Jürman – 70

On February 28, 1993 Hans Jürman celebrated his 70th birthday. He is an active linguist, the researcher of terminology and librarianship. As a colleague he is friendly, clever, balanced and always ready to help.

Hans Jürman was born in an intellectual family. He attended to the Tallinn City Elementary School and Gustav Adolf Gymnasium No.15. He continued his studies in the Department of Estonian Language and Literature of Tartu University.

Since 1947 he has been working in a library, from 1960 in the National Library of Estonia as the Head of the Department of Methodology, and later as the Head of the Department of Scientific Research.

The most important subject of his work has been library terminology.

He is a good adviser in the problems of librarianship as well as in other fields.

Reet Kukk

Anniversary and Revival of "Raamatukogu" (*Library*)

The first number of the journal "Raamatukogu" (*Library*) was published in May 1923 by ELA and was the first journal of librarianship in Estonia.

Up to 1940, 9 volumes (22 numbers) of the journal were published.

The Soviet occupation broke off the publishing of it. The empty place of twenty years in the periodical information exchange of librarianship was tried to fill Fr. R. Kreutzwald State Library with its collection "Some Interesting Facts about Library Activities" (5 collections from 1964 to 1967). The periodical publication "Raamatukogu" (from 1968) established was an attempt to restore the journal.

The journal was re-established in 1990, a half of a century after its last publication and a year and a half after the re-establishing of ELA.

The journal is published now by the National Library of Estonia and ELA. It has a new appearance and is extended in content, discussing also the problems of culture, education, psychology, publishing, literature, book design, book history, etc.

"Raamatukogu" has become a cultural journal of specific character and is to find its place among other journals about culture.

Urve Tõnnov

About the Transactions of the National Library of Estonia (TNLE)

The Transactions of NLE – "Acta Bibliothecae Nationalis Estoniae" – is a successor of a publication "Librarianship of Soviet Estonia".

The first of them under the title "On Book Science" included Endel Annus's notable article about the publishing and distribution of the Bible in the Estonian language and the bibliography of the Bible in Estonian, Aleksejs Apinis's article about the books of the 18th and 19th centuries in Latvia and Mart Laar's article about the books that young Jakob Hurt read. Mari Kalvik's research about the Estonian Literary Society as a publisher is worth mentioning. It gives a survey about the society's activities during its existence. It had great influence on Estonian education, science and culture. Helgi Vihma deals with Johannes Aavik's activities as a publisher. Silvija Linina's article about the compiling of Latvian national bibliography and Hugo Salasoo's review about the Estonian Archives in Australia are of informative nature.

The second issue "Censorship in Estonian Libraries" deals with the dark side of the librarianship in Estonia during the Soviet period. Eero Medijainen and Piret Lotman describe the cultural and political background and ideological pressure on library workers in the 1940s. The facts are given about the destruction of books. Kaja Noodla and Anne Ainz describe the forming of restricted access collections in the Library of Tartu University and in the Estonian State Library in their articles. Malle Salupere deals with censorship in Czarist Russia.

The third issue of TNLE is dedicated to Johannes Aavik on his 110th year of birth and consists of the materials of the conference held on this occasion. The articles describe his life and activities in linguistic innovation. The collection is mainly of linguistic orientation and contains only few articles on librarianship.

Reet Olevsoo

Estonian Librarians Association 1993

This is a survey of the activities of the Board and the working groups of ELA, their undertakings and annual meetings.

The Board of ELA has tried to look after librarians' interests working hand in hand with the Ministry of Culture and Education.

Since January 1992 ELA is a national member of IFLA and takes part in the work of the following IFLA sections:

- 1) Section of Public Libraries
- 2) Section of Classification and Indexing
- 3) Section of Education and Training
- 4) Section of University Libraries and Other General Research Libraries.

ELA has had contacts in co-operation with the library associations and other institutions of many different countries.

The co-operation agreement with the Library Association of the United Kingdom was made in Barcelona in August, 1993. Co-operation with the Bureau of German Institute of Librarianship (*Deutsche Bibliotheksinstitut*) has been developing. The Library Association of Finland is ELA's oldest co-operation partner. An agreement of librarians training programme has been made with the Association of Public Libraries of Denmark.

The Information Bureau of the Council of Ministers of the Nordic States has been a great help in arranging joint seminars.

The most outstanding achievement of ELA in 1993 was the establishment of professional working groups that are the basis of library co-operation.

LÜHENDID * ABBREVIATIONS

EELK	Eesti Evangeelne Luterlik Kirik
EKP KK	Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee
ELR	Eesti Lasteraamatukogu
EMMI	Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituut
ERR	Eesti Rahvusraamatukogu
ERRT	Eesti Rahvusraamatukogu toimetised
ERÜ	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
ETA	Eesti Telegraafi Agentuur
ETAR	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
EV	Eesti Vabariik
EV-1	Ehitusvalitsus nr. 1
HM	Haridusministeerium
IME	Isemajandav Eesti
KBFI	Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut
KHM	Kultuuri- ja Haridusministeerium
KMAR	TA Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu
KRK	Keskraamatukogu
MN	Ministrite Nõukogu
NER	väljaanne "Nõukogude Eesti raamatukogundus"
RE	Riigiettevõte
RKK	Rahvaraamatukogude korralduskomisjon
RKO	Raamatukogude Korralduse Osakond
RKS	Raamatukogude Korraldusselts
RPI	Riiklik Projekteerimise Instituut
RSN TK	Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee
RÜS	Rahvaülikoolide Selts
TA	Teaduste Akadeemia
TIK	Teatme ja infoanalüüsi keskus (ERR)
TPÜ IO	Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond
TTÜ	Tallinna Tehnikaülikool
TTÜR	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
TÜ	Tartu Ülikool
TÜR	Tartu Ülikooli Raamatukogu
UDK	universaalne detsimaalklassifikatsioon
ÕES	Õpetatud Eesti Selts
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon
BNS	The Baltic News Service
CDNL	The Conference of Directors of National Libraries
CD-ROM	compact disk – read-only memory

DBI	Deutsche Bibliotheksinstitut
EFTA	European Free Trade Association
ELA	The Estonian Librarians Association
FAO	Food and Agriculture Organization
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
IAML	International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres
ICAO	International Civil Aviation Organization
ILO	International Labour Organization
IMF	International Monetary Fund
IMO	International Meteorological Organization
IPU	Inter-Parliamentary Union
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
ISBD	International Standard Bibliographic Description
ISBN	International Standard Book Number
ISSN	International Standard Serial Number
LIBER	Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NC	Nordic Council
NLE	The National Library of Estonia
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
RIC	The Reference and Information Centre (NLE)
RILM	International Repertory of Music Literature / Répertoire International de Littérature Musicale
TNLE	The Transactions of the National Library of Estonia
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WB	World Bank
WHO	World Health Organization
WIPO	World Intellectual Property Organization

ВИНИТИ	Всесоюзный институт научной и технической информации
ВКП	Всесоюзная книжная палата
ГПНТБ	Государственная публичная научно-техническая библиотека
ИНИОН	Институт научной информации по общественным наукам
РКП	Российская книжная палата

AUTORID * AUTHORS

Marje Aasmets	Tallinna Pedagoogikaülikool
Rein Aru	Eesti Rahvusraamatukogu
Ivi Eenmaa	Eesti Rahvusraamatukogu
Tiit Jänese	Tartu Linna Keskraamatukogu
Hans Jürman	Eesti Rahvusraamatukogu
Mari Kalvik	Tallinna Pedagoogikaülikool
Maret-Ene Klaus	Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
Reet Kukk	Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
Mai Levin	Eesti Kunstimuuseum
Ene Loddes	Eesti Rahvusraamatukogu
Küllike Maurer	Eesti Rahvusraamatukogu
Voldemar Miller	Eesti Rahvusraamatukogu
Reet Olevsoo	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
Ivi Piibelegt	Eesti Rahvusraamatukogu
Evi Rannap	Tallinna Pedagoogikaülikool
Malle Rebane	Eesti Maaparanduse ja Maaviljeluse Instituudi Raamatukogu
Krista Talvi	Eesti Rahvusraamatukogu
Ivi Tingre	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
Urve Tõnnov	Tartu Ülikooli Raamatukogu
Viivi Verrev	Eesti Rahvusraamatukogu

Marje Aasmets	Tallinn Pedagogical University
Rein Aru	The National Library of Estonia
Ivi Eenmaa	The National Library of Estonia
Tiit Jänese	Tartu City Central Library
Hans Jürman	The National Library of Estonia
Mari Kalvik	Tallinn Pedagogical University
Maret-Ene Klaus	The Library of Estonian Academy of Sciences
Reet Kukk	Tallinn Technical University Library
Mai Levin	The Art Museum of Estonia
Ene Loddes	The National Library of Estonia
Küllike Maurer	The National Library of Estonia
Voldemar Miller	The National Library of Estonia
Reet Olevsoo	Estonian Librarians Association
Ivi Piibelegt	The National Library of Estonia
Evi Rannap	Tallinn Pedagogical University
Malle Rebane	The Library of Estonian Research Institute of Agriculture and Land Improvement
Krista Talvi	The National Library of Estonia
Ivi Tingre	Estonian Librarians Association

1993.aastal ilmunud

**EESTI RETROSPEKTIIVSE
RAHVUSBIBLIOGRAAFIA** köited

- Eestikeelne raamat 1901 - 1917
I-II köide, 1287 lk.
- Eestis ilmunud saksa-, vene- ja
muukeelne perioodika 1675 - 1940,
477 lk.

ON MÜÜGIL

Eesti TA Raamatukogus
Tallinn, Rävälä pst. 10
info tel. 45 49 37

Tartu Ülikooli Raamatukogus
Tartu, Struve 1
info tel. 35 366

Tallinna Pedagoogikaülikooli
infoteaduste osakond

pakub õppimisvõimalusi

INFOTEADUSE ERIALAL,

mis annab ülikoolihariduse töötamiseks
raamatukoguhoidjana,
bibliograafina,
infotöötajana

ning teadmised ja oskused restaureerimise,
arhiivinduse, muusika- ja lasteraamatu-
kogunduse alal.

Õpiaeg 5 aastat.

Edaspidised enesetäiendamisevõimalused:

magistriõppes - 2 aastat,

doktoriõppes - 4 aastat.

TPÜ infoteaduste osakond
EE0001 Tallinn, Lai t. 13
tel. 601-403

Tallinna Pedagoogikaülikooli
infoteaduste osakonna õppekeskuses

saab kasutada väljaannet

"BIBLIOTEK I TIDSKRIFTER"
("Raamatukogundusajakirjad"),

*s.o. Borås'e Raamatukogunduskooli (Rootsis)
väljaanne, kus antakse ülevaade 230 eriala-
ajakirja sisukordadest.*

"Bibliotek i Tidskrifter" ilmub 52 korda aastas.

Ole kursis oma erialal toimuvaga!

Lähem teave
Infoteaduste õppekeskusest,
Lai t. 13
ruumid 301, 310, tel. 601-403.

Euroopa Liit - EU

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon
(ÜRO) - UN

ÜRO Toitlus- ja
Põllumajandusorganisatsioon - FAO

Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe
- GATT

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon
- ILO

Rahvusvaheline Mereorganisatsioon
- IMO

ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri
Organisatsioon - UNESCO

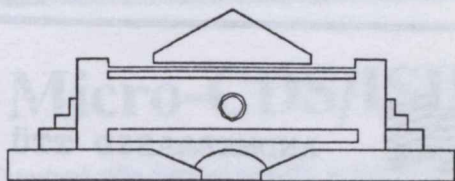
Maailmapank - WB

Ülemaailmne
Tervishoiuorganisatsioon - WHO

NENDE ORGANISATSIOONIDE TEGEVUSE JA VÄLJAANNETE KOHTA SAATE

LÄHEMAT TEAVET EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUST,

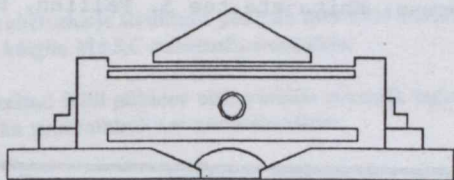

sest nimetatud 9 rahvusvahelise organisatsiooni deporaamatukoguna Eestis

- ◆ saab just ERR valdava osa nende trükistest,
- ◆ kajastab organisatsioonidega seonduvaid kirjutisi oma bibliograafilistes andmebaasides,
- ◆ võimaldab leida nii bibliograafilist informatsiooni kui täistekste CD-ROMidelt ning väga mitmekülgset teavet päevakohastest teadetest kuni konventsioonideni välja rahvusvahelise andmesidevõrgu Internet kaudu.

1994.a. veebruarist tegutseb Rahvusraamatukogu Teatme ja infoanalüüsi keskuse juures **Rahvusvaheliste organisatsioonide talitus** (ruum 6026, tel. 45 91 05). Samas, VI korrusel õiguskirjanduse lugemissaalis, on nende organisatsioonide trükised avariileil kõigile kättesaadavad.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

TTÜ Raamatukogu

ANDMEBAASID TTÜ RAAMATUKOGUS

TTÜ Raamatukogu infoosakonnas saab 1994.aastal kasutada järgmisi uusi CD-ROM andmebaase:

- * CITIS (ehitus, 1972-1994)
- * COMPENDEX PLUS (inseneriteadused, 1989-1994)
- * INSPEC on Disk (elektroonika ja arvutid, 1989-1994)
- * Wilson BUSINESS ABSTRACTS (1982-1994)
- * Enviro/Energyline Abstracts PLUS (1971-1994)
- * LISA PLUS (raamatukogundus ja informaatika, 1969-1994)
- * UNESCO DATABASES (10 andmebaasi, c 1993)
- * Grolier's Multimedia Electronic Encyclopedia
- * McGraw-Hill Science and Technical Reference Set
- * TERMDOK - Multilingual Technical Dictionary

- * Current Contents on Diskette (täieneb jooksvalt)
Seeriad:
 - * Engineering, Technology & Applied Sciences
 - * Physical, Chemical & Earth Sciences

TTÜ Raamatukogus genereeritav andmebaas

- * ETE (Estonian Technology and Economics)
 - haarab teaduslikke artikleid Eestis jooksvalt ilmuvast perioodikast
 - bibliograafiakirje koos märksõnade, ainejaotistega ja referaadiga
 - andmebaasi keel: inglise

Informatsiooni saamiseks palume helistada tel.: 53 73 53
Aadress: Ehitajate tee 5, Tallinn, EE-0026

Micro-CDS/ISIS

UNESCO toetusel välja töötatud paindlik, avatud ja odav tarkvara RAAMATUKOGUDELE, INFOTALITUSTELE, ARHIIVIDELE bibliograafiliste, referaat-, fakti-, täistekst- ja muude andmebaaside pidamiseks personaalarvutil või kohtvõrgus.

Micro-CDS/ISIS võimaldab:

- * luua andmebaasi struktuuri, sisestustöölehed ja väljundvormingud täpses vastavuses tarbija nõuetega
- * valida süsteemiga suhtlemise keelt (menüüd ja abistavad teated eesti, vene, inglise keeles)
- * valida infootsinguks erineva keerukusega meetodeid arvestades otsingu tegija oskusi
- * koostada ja järjestada (kasutades kuni nelja sortimisivõtit) nimestikke, loetelusid, registreid
- * korrigeerida otsitunnustikku ja järjestuspõhimõtteid
- * printida või disketile maha laadida kirjete vahemikku, otsingu tulemusi, otsiterminite sõnastikku
- * programmeerida laiendusi ISIS/PASCALis
- * kasutada ka tagasihoidlike tehniliste näitajatega riistvara

Miimuminõuded arvutile:

IBM PC/XT või ühilduv
Töömälu 640 KB
Disketiajur
Kõvaketas
MS-DOS 3.x või kõrgem

Andmevahetuskirje struktuur põhineb ISO-2709 standardil, mis on aluseks kõigile MARC-vahetusformaatile.

Inverteeritud failil põhinev otsiterminite sõnastik tagab otsingu kiiruse ka suuremahulistes andmebaasides.

TTÜ Raamatukogu

Ametlik levitaja Eestis: TTÜ Raamatukogu
Lai 5, Tallinn EE-0100

Info ja hankelepingle sõlmimine:

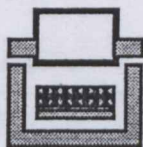
Jüri Järs, tel. 44 41 62

ARVUTIANDMEBAASID EESTI RAAMATUKOGUDES NING TEADUSASUTUSTES

- Raamatukogude igapäevatöös on hädavajalik omada jooksvat teavet kõigil Eestis lugejateeninduseks avatud arvutiandmebaaside kohta.
- Tänu TEIE abile on võimalik sellist informatsiooni koguda ja saada.
- Pidevalt uuenevad andmed Eesti raamatukogudes ja teadusasutustes olevate arvutiandmebaaside kohta on kättesaadavad EENeti kaudu.
- Kõigil informatsiooni andjatel on võimalik kord kvartalis saada sama informatsiooni ka trükitud kujul.
- Küsida, parandusi teha ja uut informatsiooni anda saab:

EE2400. Tartu. Struve 1. Tartu Ülikooli
Raamatukogu infoosakond.
Telefon: (8 234) 32467 (Ülle Must)
e-mail: ylle@utlib.ee

TALLINNA
PEDAGOOGIKAÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

võimaldab juurdepääsu maailma suuremate
raamatukogude andmebaasidele INTERNETi
võrgu kaudu. Teie käsutuses on 6 töökohta.

TPÜ raamatukogu asub TPÜ keeltemaja
II korrusel Narva mnt. 29.
Avatud tööpäevadel 8 - 19
laupäeval 10 - 14

Eesti Meditsiiniraamatukogu

CD-ROM andmebaasid

1. Referaatandmebaasid:

1.1. MEDLINE (3 CD-ROM)	1989 - November 1993
1.2. ClinPsyc	1980 - September 1993

2. Täistekst-andmebaasid:

2.1. Entsüklopeediad, teatmikud, käsiraamatud

2.1.1. SAM-CD
Scientific American Medicine	December 1993
2.1.2. PDR Library on CD-ROM
* Physicians Desk Reference
* Merck Manual of Diagnosis and Therapy	September 1993

2.2. Ajakirjad (Medical Compact Library)

2.2.1. British Medical Journal	1986-1992
2.2.2. The Lancet	1986-1992
2.2.3. Annals of Internal Medicine	1986-1992
2.2.4. Journal of the American
Medical Association	1986-1992
2.2.5. American Heart Association
Compact Library	1988-1992
2.2.6. AIDS Compact Library (11 ajakirja)	1993
2.2.7. Internal Medicine Compact Library	1991
2.2.8. Internal Medicine Compact Library	1992

25.03.1994

Eesti Teaduste Akadeemia
F.R.Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum
ARHIIVRAAMATUKOGU

Asutatud 1909

Vanemuise 42 , EE 2400 TARTU

Telefon (234) 30051

Faks (234) 30051

E-mail mihkel @ erak . tartu . ee

Lugejatele avatud : E - N 8 - 17

R 8 - 16.30
